

Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu
Naalakkersuisoqarfik
Departementet for Familie og Sundhed

SFi DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD

KALAALLIT NUNAANNI MEEQQAT

MEEQQAT 0-IMIIT 14-IT ILANNGULLUGIT UKIULLIT ILAQUTARIILLU
ATUGARISSAARNERANNIK MISISSUINEQ

09:02

ELSE CHRISTENSEN
LISE G. KRISTENSEN
SIDDHARTHA BAVISKAR

09:02

KALAALLIT NUNAANNI MEEQQAT

MEEQQAT 0-IMIIT 14-IT ILANNGULLUGIT UKIULLIT
ILAQUTARIILLU ATUGARISSAARNERANNIK MISISSUINEQ

ELSE CHRISTENSEN
LISE G. KRISTENSEN
SIDDHARTHA BAVISKAR

KØBENHAVN 2009
SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

KALAALLIT NUNAANNI MEEQQAT. MEEQQAT 0-IMIIT 14-IT ILANNGULLUGIT
UKIULLIT ILAQUTARIILLU ATUGARISSAARNERANNIK MISISSUINEQ
Immikkoortortaqarfinni qullersaq: Anne-Dorthe Hestbæk
Meeqqanut ilaqutariinnullu immikkoortortaqarfik

Misissuinermi malinnaatitat:

Kisea Bruun, Kanukoka

Conni Gregersen, Meeqqanut inuusuttunullu immikkoortortaqarfik,
Ilaqutariinnermut Pisortaqarfik

Lona Lynge, MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik

Karen Marie Nathansen, Ilisimatusarfik

Andu Schiødt Olsen, Meeqqanut inuusuttunullu immikkoortortaqarfik,
Ilaqutariinnermut Pisortaqarfik

Jane Rusbjerg, Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, kingorna
kingoraarneqarluni Keun Hwangimit, Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik

ISSN: 1396-1810

ISBN: 978-87-7487-924-4

Kalaallisut nutsernera: Finnip Siunnersuisarfia/Heilmann Konsulenter

Ilusilersuisoq: Hedda Bank

Saqqaaata assiliartaa: Kaspar Wenstrup, Scanpix

Naqiterneqartut: 450

Naqiterivik: Schultz Grafisk A/S

© 2009 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 3348 0800

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI-p naqitai tamanit issuaavigineqarsinnaapput paasissutissarsivigisaq erseqqis-
sumik nalunaarlugu.

Naqitat SFI-p naqitaanik eqqartuiffiusut, naliliinerit, innersuussuteqarfiusut ima-
luunniit SFI-p naqitaata assilinerannik saqqummiussat centerimut nassiateqqune-
qarput.

IMAI

	SIULEQUT	7
	QUTSAVIGISAT	11
	EQIKKARNERA	13
1	MISISSUINEQ PILLUGU	23
	Misissuinerup siunertaa	25
	Periuseq Atorneqartoq	26
	Misissuinermi kikkut peqataappat	30
	Misissuinermi nukittussutsit sanngiissutsillu	35
	Atuakkap imai pillugit naatsumik	36
2	ILAQUTARIIT SAMMISARISARTAKKALLU	39
	Ilaqutariinnikkut tunuliaqutarisaa	39
	Najugaaq	41
	Ilaqutariit kalaallit	43

Inunngornermiit maannamut paaqqutarunegarneq	43
Atuartuuneq	44
Oqaatsitigut piginnaasat	47
Sammisarisartakkat Meeqqat Angajoqqaallu Peqatigiillutik	
ingerlattagaat	51
Perorsaaneq	54
Meeqqat Sammisarisartagaat	56
Meeqqat Angajoqqaat qimakkaangata	59
Ataatsimut malinnaasinnaaneq	60
Inassuteqaatit	61

3 MEEQQAT ATUGARISSAARNERAT 63

Atugarissaarnerup nassuiaasernissaanut sammivissat	
assigiingitsut	63
Meeqqat atugarissaarnerat, nukittuffigisaat ajornartorsiutigisaallu	
nassuiaaserlugit	64
Periataarsinnaasarneq	69
Eqqarsartaatsimikkut timikkullu atugarisat	70
Kajumissuseqanngittarneq, kamassartarneq aamma	
eqqarsarluarsinnaanikkut ajornartorsiuteqartarneq	73
Tarnip pissusiatigut atugarisat	74
Atuarneq nuannaralugu nuannarinaguluunniit	77
Atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu atugarisat	77
Uumisaarisarneq	79
Ataatsimooqatigiinni peqataaneq	79
Atugarissaarneq atugarissaannginnerluunniit	80
Meeqqat qanoq amerlatigisut atugarissaarpat	
– qanorlu amerlatigisut atugarissaanngillat?	82
Meeqqat atukkani ajornartorsiutillit amerlassusaat	83
Inassuteqaatit	86

4 SUMIGINNAANEQ 87

Isumassuineq suua?	87
Sumiginnaaneq suua?	90
Meeqqat qanoq amerlatigisut sumiginnagaappat?	92

	Meeqqat timimikkut sumiginnagaasut	93
	Meeqqat iliuuseqarnani timikkut sumiginnagaasut	95
	Peqataalluni tarnikkut sumiginnaaneq	96
	Iliuuseqarnani tarnikkut sumiginnaaneq	97
	Peqataalluni kinguaassiutitigut atornerluineq	105
	Iliuuseeqarnani kinguaassiutitigut atornerluineq	106
	Anaanat kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimasut atornerlunneqarsimasulluunniit	106
	Meeqqat ineriartornerannut sumiginnaanerup sunniutaa	109
	Sumiginnaanerup annertussusaa	111
	Illoqarfinnut, nunaqarfinnut kommuninullu agguataarineq	113
	Ataatsimut isigalugit	114
	Innersuussutit	115
5	ILAQUTARIIT IKIORTISSIMASUT	119
	Isumaginninnermut ingerlatsivinniit ikiuineq	119
	Atuarfimmi ajornartorsiuteqarnernut ikiuineq	125
	Eqikkaaneq	126
	Inassuteqaatit	126
6	ATUGASSARITITAASUT ATUGARISSAARNERLU	129
	Ilaqutariit atugassarititaat	131
	Atugarissaarnermi ajornartorsiutit immikkut ittut	141
	Meeqqat nukittussusaat ajornartorsiutaallu	143
	Atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiutit	145
	Peqatit akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniinneq	147
	Meeqqat kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimasut imaluunniit atornerlunneqarsimasut	149
	Ilaqutariinni atugassarititaasut meeqqallu atugarisaarnerat pillugit eqikkaaneq	152
	Anaanaasut kisimittut qitornaat	155
	Meeqqat angajoqqaarisiani najugallit	156
	Aarlerinaatit	157
	Eqikkaaneq	158

ATUAKKAT NAQITALLU	163
SFI PILLUGU NALUNAARUSIAQ 2008-MEERSOQ	169

SIULEQUT

Naalakkersuisut meeqqat ilaqutariillu atugarissaarnerannik matumani misissuisoqarneratigut kissaatigaat meeqqat ilaqutariillu nuna tamakkerlugu ulluinnarni qanoq atugaqarnerannik tamanut atuuttumik ilisimasassarsinissaq. Misissuineq ilaqutariinni inuttut aningaa-saqarnikkullu atugarisat kisiisa aallaavigalugit tunngavissinneqanngilaq – imaappoq ilaqutariinni inuttut atugarisat inoqutigiianni isertitaqaataasartunut naapertuunnersut aamma pineqarluni. Misissuineq tunngavissiiniartussaavoq ilaqutariinni ataasiakkaani atugaris-saarluarnissamut sunniutaasartut siamasissumik nalilersoqqis-saarsinnaanissaannut, minnerunngitsumik ilaqutariit meerartaat pinerullugit, taakkuummata misissuinermit qiteritinneqartut.

Meeqqat ilaqutariillu atugarissaarnerat pillugu nalunaarusiaq *Immikkut iliuusit misilittakekallu* pillugit Sisimiuni 2008-mi juunimi ataatsimeersuarnermit naliliineq ilanngullugu atorneqassaaq Naalakkersuisut meeqqanut inuusuttunullu sammisumik iliuuseqar-sinnaanerannut siunnerfiliinissamut. Neriuutigaarputtaaq allat, Naalakkersuisuneersut, kommunineersut ilinniartitaanermilu ingerlataqarfinneersut misissuinermit matumangga immikkuualuttut sukumiisumik nalunaarusiorfusinnaanissaannut periarfissaalluartut takusinnaassagaat.

Sunamiuna meeqqani 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiulinni atugarissaarneruffiusoq? Apeqqummut tamatumunnga akissut allanngorarsinnaavoq, apeqqutaalluni kina aperineqarnersoq. Akissummut apeqqutaassapput kulturikkut ileqquliussatigullu tunuliaqutarisat, soorluttaaq suliatigut piginnaasat misilittakkallu akissummut sunniutaasinnaasut. Matumani misissuinermi aallaavigineqartoq tassaavoq nalinginnaanerusumik atugarissaarneq, tunngavissaritinneqarluni meeqqap atugarissaarnissaanut apeqqutaasut perorsarneqarnermi toqqissisimanartunik, isumassuiffiusunik ineriartorfiusunillu avatangiiseqarnissaq, peqqinnissaq napparsimatillunilu katsorsarneqarsinnaanissaq, kiisalu ilinniartitaanermi inuttullu ineriartormi periarfissaqarnissaq pineqartillugu atugaanersut.

Perorsarneqarnermi toqqissisimanartunik, isumassuiffiusunik ineriartorfiusunillu avatangiisinik pilersitsisinnaanissamut ilaqutariillu peqqissuunissaannut pilersueqataanissamut, assersuutigalugu peqqinnartunik nerisaqartoqarnissaanik ukiullu qanoq ilineranut naapertuuttunik atugassaqartitsinissaq amerlanerpaartaanni tassaagajuttarput angajoqqaat akisussaaffigisaat.

Napparsimatilluni katsorsarneqarnissamut, ilinniartitaanermut ilaatigullu sunngiffimmi periarfissanut tunngavissaritataasussat pisortat akisussaaffigaat. Imaappoq pisortat meeqqat inuunerminni atugarissaarnissaasa ilarujussuannut akisussaaffeqarput, taamatullu aamma meeqqat ilisimasanik inuusuttuulernermi inersimalernermilu atorumaagassaminnik ineriartortikkumaagassaminnillu pissarsi-sinnaanissaat pitsaanerpaamik isumannaarneqartarlutik. Taamatuttaaq tunngavissaritinneqarpoq ilaqutariit misissuinermi pineqartut tamarmik tunngavissaqanngimmata qitornaminnik toqqissisimanartumik isumassuiffiusumillu perorarsaasimanissaat, taamaattumillu manna aamma misissuinerulluni inuiaqatigiit qanoq pisinnaatiginerannik ilaqutariinnut pineqartunik eqqugaasimasunut imaluunniit ilaqutariinnut ajortorsiuteqartunut pisortanit ikiorserneqartariaqartunik pisariaqartumik ikorfartuisinnaasoqassanersoq.

Misissuinermi pineqarput ilaqutariittut atugarisat angajoqqaallu ilaqutariinni meeqqamut isumassuinerat; meeqqat peqqissusiat nappaatigisartagaallu, meeqqat atuarnertat sunngiffimmilu soqutigisaat. Ilaqutariittut atugarisani orniginanngitsut sumiginnaasarnerit, kinguaassiutitigut atornerluisarnerit angajoqqaallu akornanni

atornerluisarnikkut ajornartorsiutaasartut persuttaasarnerillu
misissuiffigineqarnerat.

Matumani misissuineq qilanaarisimavarput, ilaatigut misissuineq taamaattoq Kalaallit Nunaanni siullersarimmassuk, ilaatigullu inuiaqatigiit pineqartut akornanni takussaasunik assersuutissaqarmat ilaqutariinnik pineqartunik eqqugaasimasunik – pisortat ikiorsiissutitut neqeroorutigeriigaasa saniatigut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisunik. Misissuinerup matumanilu nalunaarusiap sakkussaalersissinnaavaatigut pisortat ikiorsiinertut neqeroorutigisartagaannik ineriartortitseqqillunilu nutaamik eqqarsarnissamut, immaqalu allat peqatigiiaat, assersuutigalugu atuarfimmi sunngiffimmiluunniit atugarisani immikkut iliuuseqarfigineqarnissamik pisariaqartitsisut ujartorsinnaanissaannut.

Neriuppugut naalakkersuinermik suliaqartut tamarmik, Naalakkersuisut naalakkersuisoqarfiisa, kommunit allallu pineqartunut suliaqartuusut matumani nalunaarusiaq tigulluarumaaraat atorsinnaassagaallu, pineqartoq tassaaginnanngimmat isumaginninnermik suliaqartunut sammititsineq, kisiannili aamma suliaqarfiit arlallit allat kalluarneqarmata, soorluttaaq ilaqutariittut ulluinnarni inuuneq aamma taamaattartoq. Ilaqutariinni tamanut atuuttumik atugarissaarnermik siuarsaaniarluni unammillernartoq - naalakkersuisoqarfimmut ataasiinnaanngitsumut -tamatsinnulli ataatsimoorussamik aksisussaaffiulluni.

AC-fuldmægtigi Lise G. Kristensen, Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik, paasissutissanik katersinnermut akisussaavoq. Ilisimatooq Siddhartha Baviskar nalunaarusiamut tamanut sammisumik utertitsissutaasunik nalilersueqqissaarivoq, kiisalu ilisimatuut qullersaat seniorforskeri Else Christensen ilisimatusarnikkut aaqqissuunneranut ilusilersorneranullu aammalu nalunaarusiami misissuinernek nalilersueqqissaarinnermut imarisaanullu akisussaalluni.

København, februaari 2009

MARTHA LUND OLSEN

Naalakkersuisoqarfimmi pisortaq

Ilaqutariinnermut

Peqqissutsimullu

Naalakkersuisoqarfik

JØRGEN SØNDERGAARD

Direktøri

SFI – Det Nationale

Forskningscenter for

Velfærd

QUTSAVIGISAT

Kalaallit Nunaanni meeqqat inuunermilu atugarisat pillugit matumani misissuinerup ingerlanneqarneranut arlalippassuit siunnersuillutillu aqqutissiuussipput. Immikkut qutsavigaavut psykiatriimi nakorsaanerusimasoq, dr.med. Inge Lynge, ilisimatusarnermi suliniutinut qullersaq, cand.polit. Birger Poppel, aammalu adjunkti, cand.scient.adm. Marie Kathrine Poppel apeqqutitut immersuiffiliap suliarineranut atatillugu uummaarissumik oqallisiginneqataasarnerannut siunnersuilluartarnerannulu.

Kalaallit Nunaanni apersuisinneqartorpassuarnut qujanaq pitsaasumik tunniusimasumillu suleqatigiinnermut. Qutsavigaarputtaaq AC-fuldmægtigi Heidi Borg Jørgensen apersuisoqartillugu nal.akunnerini amerlaqisuni najuullunilu ikorfartuisarneranut.

Immikkut qutsavigineqassaaq allaffimmi fuldmægtigi Margrethe Lukassen, apersuinerpassuarnut ingerlassimasaanut. Qujanaq Tasiilami Qaanaamilu angerlarsimaffinni pitsaassusilikkamik apersuisarnermi oqaluttaalluartsimaninnut, taamatuttaarlu qujanaq misissuinermi inuit angerlarsimaffigisaanni pineqartunik apersuigaangavit ”akornutaanngitsutullusooq” peqataasinnaasarsimanitsinnut.

Isumaginninnermut qullersaq Bertha Dalager Qaanaaq-mi attaveqarfiulluarsinnaasunik pissarsiniarnitsinnik, illoqarfimmi ingerlataqarfinnut alakkaanernut illoqarfimmilu avataanilu immikkut

ilisimasalinnik ataasiakkaanillu innuttaasunik apersuisarnernut ikiorpaatigut. Qujanaq ikiuullutillu pitsaasumik tunniusimaninnut.

Suliniuummut malinnaatitat pitsaasumik iliuuseqarnikuupput. Pingaartumik nuannaartorinarpoq nalunaarusiassatut missingiut siulleq saqqummermat taama tunniusimatigalusi oqallisigalugulu oqaaseqaateqarfigigassiuk. Qujanaq Conni Gregersenimut, Andu Schiødt Olsenimut, Kisea Bruunimut, Keun Hwangimut aamma Karen Marie Nathansenimut. Taamatuttaaq immikkoortortaqarfimmi qullersamut Ellen Magnussenimut qujanaq. Malinnaatitat kingullermik ataatsimiinneranni peqataasunut qujanaq. Malinnaatitat ilisimasanik tunngavilersukkanillu uparuaanernik ikorfartueqataapput, taamaattorli nalunaarusiap imarisaanut akisussaaffeqartinneqaratik.

Meeqqanut nakorsaaneq, med.o.kir.dr., barnläkare Annlis Söderholm avataaniit nalilersueqataavoq pitsaasunik tunngavilersorluakkanillu oqaaseqaateqartarnermigut.

Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfimmik suleqatigiilluarnernut qujanaq. Piareersimajuarsimavusi ajornartorsiutaasunik iliuuseqarfiginninnissamut, oqallisigalugit aaqqinneqarsinnaanissaannullu. Tigussaasumillu suliassaq annertoq, tassalu apersuisarnertigut paasissutissanik katersineq pillugu akisussaaneq pitsaalluinnartumik naammassivarsi.

Naggataagut, ilaqutariit pineqartut pillugit misissuinnermut atattillugu apersorneqarsinnaasimasunut tamanut qujanarujussuaq. Ilissi tunniusimallusi peqataasimanngikkaluarussi apersorneqarnissamulluunniit kajumissimanngikkaluarussi misissuisoqarsinnaasimanavianngikkaluarpoq.

ELSE CHRISTENSEN

LISE G. KRISTENSEN

SIDDHARTHA BAVISKAR

EQIKKARNERA

Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut 2007-imi upernaakkut inniminniipput meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutaasalu atugarissaarnerat pillugu misissuisoqarnissaanik. Kissaatigineqartoq tassaavoq meeqqat ilaqutariillu tamanut atuuttumik atugarissaarnerannik pitsaannerusumik malinnaaffiusinnaasumik paasisaqarnissaq, aammalu sumiginnaasarnerit qanoq annertutiginerannik paasissutissinneqarnissaq.

Misissuineq pineqartoq 2007-2008-mi ingerlanneqarpoq. Pineqartoq tassaavoq amerlassusilerikkannik apersuisarnertigut misissuineq, tamatumani apersuisarnerit kalaallinit telefoni aqutugalugu apersuisartunit ingerlanneqarlutik (apersuinissamut aqqissuussamik najoqqutassiaq malillugu). Misissuineq Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup (Nuuk) aamma 'SFI – Det Nationale Forskningscenter'ip (København) akornanni suleqatigiinnikkut ingerlanneqarpoq. 'SFI' ilisimatusarnikkut aqqissuunneqarneranut ingerlanneqarneranullu akisussaavoq, Ilautariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik paasissutissanik katersuinnermut akisussaasoq.

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik Kalaallit Nunaanni meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit akornanni taamungaannaq makitsisinneqarpoq. Makitaapput meeqqat Kalaallit Nunaanni najugaqartut 1.288-it. Meeqqallu 1.160-it misissuinermini akuupput. Taamaasilluni akissutissarsiviusut 90 procentimiipput. Meeqqat amerlanersaat ima inortigaat telefoni aqqutigalugu apersuisarnermi peqataasinnaasariaqartinneqarmata, tamatumani amerlassusilerikkamik misissuisarnermi meeqqat minnerpaamik 11-nik ukioqartartussaammat pineqartoq illersorneqarsinnaassappat. Taamaattumik apersuisarnerit ingerlanneqarput meeqqamut anaanaasoq peqatigalugu (ataasiakkaani angutaat imaluunniit angajoqqaarsiaat peqatigalugit). Apersorneqartut 84 procentii illoqarfinni najugaqarput, 16 procentii nunaqarfinni najugaqartut. Inernerisalli paasisat Kalaallit Nunaat tamakkerlugu pissutsinut takussutissaasutut nalilerneqassanngillat.

INERNERISATUT PAASISAT IMMIKKOORTUNUT PINGASUNNGORLUGIT

Misissuinermit inernerisatut paasisat naatsumik oqaasertalerneqarsinnaapput immikkoortunut pingasuinnngorlugit:

- Kalaallit Nunaanni meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit inuuneqarput nalinginnaasumik pitsaasumik ingerlalluarfiusumillu atugaqarfiusumik.
- Ikinnerusut ilungersunartunik ajornartorsiuteqarput. Pineqartut tassaapput meeqqat uumisaarneqartartut, ikinngutigiaat avataanniittut imaluunniit inuunerisaminnik atuarfimmillunniit nuannaarutissaqanngitsut. Meeqqat taakku atugarissaarniarnissaraluakkut ajornartorsiuteqarput, kinguaassiutitigut atornerlugaasartut, angajoqqaavi imigassamik ajornartorsiutillit, anaanaat timimigut persuttaagaasartuq, angajoqqaavi aningaasakillioortut, inuttut atugarisatigut inuttullu imminni atugarliuuteqartut.
- Ikinnerusut pineqartut amerlaqaat, taakkumi meeqqat pineqartut pingajoraterutaasa misseraat.

INUUNEQ PITSAASUMIK ATUGAQARFIUSQ

Arnat amerlanersaat inuusuttuusarput qitornartaappaartut. Anaanaasunit apersorneqartunit 30 procentii 18-inik inorlugilluunniit ukioqarsimapput, allat apersorneqartunit 30 procentii 19-iniit 21-t ilanngullugit ukioqarsimallutik qitornartaappaqarnerminni. Meeqqat sisamararterutaannit pingasorarterutaat angajoqqaatigisaminnik qatannguteqarput najugaqartigisaminnik, affaallu minnerpaamik ataatsimik 'affarmik' qatannguteqarlutik najugaqatigisaminnik. Taamaasilluni ilaqutariit kalaallit affaasa missaat qitornaqarput assigiimmik najorneqanngitsunik.

Meeqqat 90 procentii inuunertik tamaat angajoqqaamik aappaani tamaasaluunniit najugaqatigaat, 10 procentii angajoqqaatik qimallugit qaammatit pingasut sinnerlugit allami najugaqarsimasut. Kingulliit pingajorarterpiangajaat inuunertik tamaat angajoqqaaminnik najugaqateqarsimanngitsut isumaginninnermut ingerlatsivimmit arsaagaasimapput.

Anaanaasut apersorneqartut 90 procentii ilisimatitsissutigaa kalaaliullutik, 7 procentii isumaqartut kalaaliullutillu danskiullutik, anaanaasut 2 procentiisa akissutigaaat danskiullutik 1 procentiilu allamik inuiaassuseqarnerartut (imaluunniit allamik nalagaaffeqarfeqartut).

Meeqqat 38 procentii ukiuminni siullerni pingasuni anaanaminnit aamma/imaluunniit ataataminnit kisiat paarineqarsimapput. Pingasulereernerminnit atualernissaminnut meeqqat amerlanerpaartaat ulluunerani paaqqinniffimmi paarineqartarput. Meeqqat misissuinerminni pineqartut sisamararterutaannit 1/3-ii atualilereersimapput.

Meeqqanut angajoqqaanullu ataatsimoorfiusumik arlalissuarnik aaqqissuusaqartoqartarpoq. Arajutsineqarsinnaannginnerpaaq tassaavoq meeqqat 80 procentii anaanartik/angajoqqaatik sapaatit akunneri tamaasa nerisassioqatigisarmatigit. Niviarsiaqqat nukappiaqqanit illulereqataagajunnerusarput. Angajoqqaat ilarpasui meeqqatik atuffattarpaat, sulilu amerlanerit oqalulaanik oqaluttuussisarput.

Meeqqat amerlanertigut kalaallit ileqqulersuutaannut aalajangersimasunut akuugajuttarput. Pingaartumik illoqarfinni minnerni nunaqarfinnilu meeqqat taamatut sammisarisartakkani akuusarput. Taamaasillutik meeqqat amerlaqisut kalaallit qanga inooriaasiannik ilanngutitsiviusumik perorsarneqartarput. Taamatuttaaq paasineqarpoq niviarsiaqqat nukappiaqqallu aaqqissuussaasartunut pineqartunut assigiinngitsunut assigiimmik akuugajuttartut.

AAPPARIIT AVISSAARTUT

Meeqqat katillugit 63 procentii angajoqqaatik tamaasa najorpaat, allat 9 procentii ataartik najorsimannngisaannaraat. Meeqqat sinnerisa 28 procentiisa ataartik siusinnerusukku najorsimagaluarpaat maannali anaanaminniingikkunik allamik inooqateqalersimasumi - (taakku saniatigut meeqqat ikittunnguupput ataataminniittut, pineqartumi kisimiittumi imaluunniit allamik inooqateqalersimasumi).

Meeqqap arnaa (ataataa) aperineqartarpoq suut pissutaasimanersut aappariinnermut pineqartup taamaatiinnar-simaneranut. Tunngavilersuutigisallu atugaanerpaat tassaatinneqarput: aapparisaq imigassamik ajornartorsiuteqarnera, aapparisaq hashimik ikiaroornartunilluunniit atuinera aammalu aapparisaq timikkut tarnikkulluunniit innorliisarnera. Meeqqanit ilaqutariinniittunit aappariiffiujunnaarfusuni affaasa missaat angajoqqaatik qimaguttoq sulitakusarpaat.

ATUARFIMMI AJORNARTORSIUTEQARTARNEQ

Angajoqqaat pingajorarterutaasa tikingajallugit uparuarpaat qitornatik atuarfimmi ilikkagaqarneq ajortut, soorluttaaq angajoqqaat affaasa missaasa atuarfik naammagivinngikkaat. Pingaartumik Kommune Kujalleq-mi angajoqqaajusut atuarfimmik naammaginngillat.

ATUGARISSAARNEQ

Najoqqutarineqarsinnaasut assigiinngitsut tunngavigalugit uuttuigaanni nivarsaqqanit 15 procentii nukappiaqqanilu 24 procentii atugarissaarniarnikkut ajornartorsiuteqarput. Ilutigalugu aamma paasinarpoq meeqqat pineqartut amerlanersaat peqatigisaminnut sammisumik ajornartorsiuteqartut.

SUMIGINNAANEQ

Meeqqanut pineqartunut anaanaasut 5 procentii qitornamik kinguaassiutitigut atornerlugaasimanerannik ilisimanniingikkunik pasitsaasaqarput. Meeqqalli kinguaassiutitigut atornerlugaasimasut amerlanerunissaat naatsorsuutigineqarpoq, tamatumani anaanaasut pineqartut 35 procentiisa ilisimatitsissutigimmassuk namminneq meeraanerminni kinguaassiutitigut atornerlugaasimallutik.

Kisimiillutik anaanaasut katillugit 14 procentiisa aappaqarlutillu anaanaasut 7 procentiisa ilisimatitsissutigaaq imigassamik namminneq ajornartorsiuteqarlutik, allat 15 procentiisa ilisimatitsissutigigaat aapparisartik imigassamik ajornartorsiuteqartoq. Imaappoq meeqqanit pineqartunit 15 procentii tikingajallugit ilaqutariinni marlunnik inersimasortaqartuni maannakkorpiaq najugaqarput, arlaat imigassamik ajornartorsiuteqartoq imaluunniit ilaqutariinni kisimiilluni anaanaasumi imigassamik ajornartorsiutilinniittut. Angajoqqaat pineqartut ilarpaalui imigassamik ajornartorsiuteqarnertik pillugu siusinnerusukkut katsorsartissimapput. Meeqqanit pineqartunit katillugit 25 procentiisa missaat maannakkorpiaq ilaqtaminniingikkunik imigassamik ajornartorsiutilinni inuunermik ilaani taamatut ajornartorsiuteqalersimassapput.

Taamatuttaaq paasivarput anaanaasunit pineqartunit kinguaassutitigut meeraanerminni atonerlugaasimasutut eqqugaasimasut ilisimatitsissutigigaat imigassamik ajornartorsiuteqarlutik.

Anaanaasunit pineqartunit katillugit 6 procentiisa ilisimatitsissutigaaq hashimik namminneq atuisuullutik, 12 procentiisalu ilisimatitsissutigalugu aapparisartik hashimik atuisuusooq. Meeqqanit pineqartunit 13 procentii ilaqutariinni aappaasup tamarmilluunniit atugaqarfianni inuupput hashimik atugaqarfiusuni. Pisartut ilaanni taakkuugajuttarput ilaqutariit imigassamik ajornartorsiuteqarfiusut.

Anaanaasut pineqartut 16 procentiisa ilisimatitsissutigaaq maannakkut siusinnerusukkulluunniit aapparisimaninnit timimikkut persuttarneqarsimallutik.

Meeqqat ilaqutariinniittut imigassamik ajornartorsiuteqarfiusumi taakkuupput allanit peqatiminnit inuuniarnermikkut ajornartorsiuteqarnerusartut. Angajoqqaat imigassamik taamatut ajornartorsiutillit qitornaminnik piffinni pineqartuni taamaatsillutik qitornatik isumassorsinnaanngilaat meeqqat allat pineqartarnerattuulli. Imaappoq, meeqqat pineqartut imigassamik ajornartorsiuteqarneq annerusumik saattassavaat, taamatullu namminneq peroriartornertik nukissaqarfiginnginnerulerlugu.

Angajoqqaat hashimik ajornartorsiuteqarpata ajornartorsiut qitornaasumut arlalitsigut immi assingusinnaavoq. Angajoqqaajusup qitornami isumaginissaa nukissaqarfiginnginnerussavaa, taamatullu suliasat arlallit qitornaasup akisussaaffigisariaqalersinnaasarlugit.

Taamatuttaaq meeqqat anaanaminnik aapparisaamit persuttarneqartumik misigisaqartartut aarleqqutissaminnik imaan-naangitsunik misigisaqartarput. Imaappoq, meeqqat pineqartut qamuuna suliarisinnaassanngilaat susoqarsimanera, ikiorneqassanatillu tamakku iperarsinnaanissaannut.

ISUMAGINNINNERMUT INGERLATSIVIMMIT IKIUISARNEQ

Ilaqutariinnit pineqartunit katillugit 16 procentii isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaveqartarsimapput meeqqamut sammisumik ajornartorsiuteqarnertik pissutigalugu. Taakku affaasa missaat oqaloqatigiinnikkut ikiorneqartarsimapput isumaginninnermut ingerlatsivimmi sulisunik oqaloqateqartarnertigut.

Ilaqutariit taamatut ikiorserneqartarsimasut affaasa missaat isumaqarnerarput ikiorneqarneq pitsaasuusimasoq, pingajorarterutaasa taagaat isumaqaratik ikiorneqarsimallutik.

ILAQUTARIINNI ATUGASSARITITAASUT

Taama oqartoqartarmat meeqqat atugarissaarnissaat tassaasoq angajoqqaavisa akisussaaffigaa, misissorpavut ilaqutariit pineqartut aningaasaqarnerat, suliffissaqarnerat, ilinniagaqarsimanerat, isumassuinerat inuttullu attaveqatigiiffeqarnerannut paasissutissat. Ilaqutariinni atugassarititaasut taakkuutinneqarput ilaqutariit meerartamik atugarissaarnissaannut periarfissarisaannik unnersiortut.

Ilaqutariit immikkoortunit taasaqarfiusunit annerpaamik ataasiin-narmi ajornartorsiuteqartut ilaqutariittut atugarissaarluartutut nalilerneqarput, ilaqutariillu immikkoortunit pineqartunit arlariinni ajornartorsiuteqartut ilaqutariittut akunnattumik atugassaqaqtutut nalilerneqarlutik, taamatullu ilaqutariit immikkoortunit tallimaasunit pineqartunit pingasunik amerlanerusunilluunniit ajornartorsiuteqartut sanngiiffiusumik atugassaqaqtitaasutut nalilerneqartut.

Ilaqutariit misissuinermi pineqartut ima agguataarpavut:

- Ilaqutariit pineqartut 62 procentii atugarissaaarlunnarput
- 26 procentii akunnattumik atugassaqaqtut.
- 12 procentii sanngiiffiusunik atugassaqaqtut.

Tamanut atuuttumik isumaqarpugut ajornartorsiutit pineqartut ilaqutariinni atugassarititaasunut malinnaasartut, imaappoq ilaqutariit atugarissaannginnerusut ajornartorsiutit pineqartut ilaannik eqqugaasinnaanerusartut ilaqutariinnit atugarissaarnerusunit.

KALAALLIT NUNAANNI NUNAP IMMIKKOORTUINI ASSIGIINNGITSUNI INERNERISATUT PAASISAT

Inernerisatut paasisat nalunanngillat, ersersippaallu inuunerit atugaasut annertuumik assigiinngissuteqartut sumi najugaarneq apeqqutaalluni.

Inuunerissaarnerupput Kitaaniittut (imaappoq Sisimiuni, Maniitsumi, Nuummi aamma Paamiuni). Taakkunani ilaqutariinnit amerlanerpaat aningaasaqarnikkut inuttullu atugarisatigut atugarissaarnerupput (katillugit 68 procentii), soorluttaaq kinguaassiutitigut atornerluisarnerit allanut sanilliullugit ikinnerusartut, angajoqqaajusut imigassamik ajornartorsiutillit ikinnerusartut, ikinnerusartullu anaanaasup inooqatiminit persuttaagaasarneri aammalu meeqqat atugarissaannginnerusut ikinnerusarlutik. Taamaakkaluartoq meeqqat pineqartut sisamararterutaat taakkuupput annertuumik ajornartorsiuteqartut ikinnerugualutik.

Inuuniarnermi atugarisat Kujataani sumiiffinni amerlanerni aamma ajunngillat (imaappoq Narsami, Qaqortumi Nanortalimmilu). Allaammi sinerissami taakkuupput aningaasaqarnikkut inuttullu atugarisatigut atugaqarfiullartut (katillugit 73 procentii), soorluttaaq kinguaassiutitigut atornerluisarnerit taqqavani ikinnerusartut. Taamaakkaluartoq imigassamik ajornartorsiuteqartoqarpoq atuarfimmullu atatillugu ajornartorsiuteqartoqartarluni. Sinerissami sumiiffik taannaavoq meerartaqarnerpaaq atugarissaanngitsunik.

Ilaqutariit Qeqertarsuup Tunuaniittut (imaappoq Qeqertarsuaq, Ilulissat, Qasigiannguit, Aasiaat aamma Kangaatsiaq) aningaasaqarnikkut inuttullu atugarisatigut atugarissaarfiupput (katillugit 61 procentii). Taajanna kinguaassiutitigut atornerluisoqarneranik nalunaarsuiffiunerpaavoq, arnanit inersimasunit affaasa missaat ilisimatitsissutigimmassuk meeraanerminni kinguaassiutitigut atornerlugaasimallutik. Amerlapput imigassamik ajornartorsiutillit meeqqallu atugarissaanngitsut amerlallutik.

Avannaani ilaqutariit ikinnerupput aningaasaqarnikkut inuttullu atugarissaarnerusut (katillugit 49 procentii). Kinguaassiutitigut atornerluisarnerit sinerissami allanit amerlanerusarput, tamatumani

Qeqertarsuup Tunuaniittut eqqaassanngikkaanni. Imigassamik ajornartorsiuteqarnerit takussaangaatsiarput, meeqqallu atugarliornerusut arlaliullutik.

Tunu sinerissami taannaavoq ilaqutareeqarfiusoq aningaasaqarnikkut inuttullu ikinnerpaanik atugarissaarniarfiusoq (katillugit 36 procentii). Imigassamik ajornartorsiuteqartoqaqaaq, tappannalu nalaanneqarfionerpaavoq arnat aapparisaaminnit persuttagaasernerannik. Ilutigalugu sinerissami taannaavoq amerlassutsiminnut sanilliullugu kinguaassiutitigut atornerluif-fiugajunnginnerpaaq, taamaattorli taama pineqartartut amerlallutik, tamatumani arnat inersimasut pineqartut pingajorarterutingajaasa ilisimatitsissutigimmassuk meeraanerminni kinguaassiutitigut atornerlugaasimallutik.

Inerisatut paasisat eqikkarneqartut immikkuualuttui nalunaarusiami katipalini assigiinngitsuni nassuiaaserneqarput. Kapitalit tamarmik naaneqarput inernerisatut paasisatut eqikkaanernik, ajornartorsiutit pineqartut nassuiaaffigineqarlutik, pineqartut illuatungilersinnaanerit eqqartuiffigineqartarluni inassuteqaatillu allattoorneqarlutik. Inassuteqaatit pineqartut tamatigoornerusutut oqaasiliorneqarput atuarneqartariaqarlutillu piginnaasaqartut akornanni oqallisigisissutigineqaaqqinnissaattut aalajangiiffigisassatullu. Inassuteqaatit ilaat pisariunngitsumik piviusunngortitsiviusinnaapput, allalli piffissaq siviisoq isigalugu pilersaarusiortfigalugillu oqallisaappaartariaqassallutik. Ataatsimut inassutigivarput pineqartut itisilerlugit sukumiisumik oqallisigineqarnissaat, taamatullu piffissaq siviisoq isigalugu aaqqissuussamik pilersaarusiortoqassasoq, taakkulu malinnaaffigeqqinneqassasut pisariaqarpat ukiuni qaninnerni nutarteriffigalugit, taamatullu inernerisatut paasisanik iliuuserilikkat malinnaaffigalugillu naliliiffigineqartassasut.

Misissuineq tunngavigalugu inassutigaavut makku:

- Misissuinnermit inernerisatut paasisat Atuarfitsialak'mut atasumik sulianut ilanngutitinneqarnissaat.
- Ilinniartitsisutut ilinniagaqarsimasut ilinniarsimanngitsullu sunik immikkut ilinniartitsissutaasariaqartunik immikkulluunniit ikorfartuutaasariaqartut pillugit ilikkagaqarnissaannik pior-saasoqarnissaa.

- Atuarfinni tamani tunngaviunerpaanik ilisimasassaqartitsisoqalissasoq; naqinninnernik paasisinnaanngitsut ikiorneqarsinnaaqqullugit.
- Atuartunut immikkut ilikkagaqartitsinissamik pikkoris-sartitsisoqalissasoq, pineqartut ilisimasaqarnerulissammata qanoq ilikkagaqartoqartarnersoq, misigalugulu ilikkagaqartarneq tassaasoq aqputissaq iluatsitsiviususaaq.
- Sukumiinerusumik misissorneqassasoq angajoqqaat atuarfimmik naammaginnginninnerannut suut tunngavilersuutaanersut.
- Misissorneqassasoq Kommune Kujalleq-mi angajoqqaat taakkuunerusut atuarfimmik naammaginnginngitsut.
- Maluginiarneqassasoq niviarsiaqqat pineqartut 15 procentii aamma nukappiaqqat pineqartut 25 procentii atugarissaarniarnikkut ajornartorsiuteqarmata. Atugarissaarniarnikkut ajornartorsiutit sordiaanerat paasiniarneqarlik iliuuseqartoqarlunilu pineqartunut pitsanngorsaataasinnaasunik.
- Periarfissaappat, taava atuqaatigiiaat inersimasumik pisinnaasumik ilaqarlutik naapeqatigiillutillu oqaluuserinnilik atugarissaarniarnermi ajornartorsiutinik (ajunngilaq misissuinnermit paasissutissat tunngavigalugit), oqallisigalugillu ajornartorsiutit pineqartut qanoq annikillilerneqarsinnaanersut.
- Periarfissaappat, aasaanerani sulinngiffeqarnerup nalaani pikkorissartitsisoqartarli meeqqat ajornartorsiutit pineqartut oqaloqatigiiffigisinnaasaannik, taamaasilluni taakku ikinne-rulissammata uumisaarneqartartut.
- Suliniutigisanik nutaanik aallarnisaasoqarli isumannaarumallugu meeqqat peqatiminnut sammisumik pitsaanerusumik kiinner-sinnaanissaannut, imaappoq aaqqiagiinngissutinik assigiin-ngissutigisaminnillu iluarsisuteqarsinnaallutillu naapertuisin-naaneroqqullugit.
- Kinguaassiutitigut atornerluisarnernut atatillugu isummersuuteqartoqarnissaanik ukiunut arlalinnut suliniute-qartoqarli, innuttaasut paasiniassammassuk taamatut atorner-luisarnerit meeqqanut ajoqutaasut, aammalu inerteqqutaammat kalaallit inatsisaaat malillugit.
- Imigassamik ajornartorsiuteqarnermut katsorsaasarnissamik neqerooruteqartuaannarli, ajornanngippat ilanngullugit neqeroorutit allat (assigiinngitsut allat aamma pisinnaappata).

- Imigassamik ajornartorsiutinut atatillugu katsorsartittarnernut atasumik meeqqat ilaatigut akuliutitinneqartarlik, pineqartut ajornartorsiutigilertagaat aamma ersersikkumallugit.
- Meeqqat ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiuteqarfiusuni peroriartorfigisaanni atukkat ersersinneqarlik.
- Ersersinneqarli imigassamik ajornartorsiuteqarneq aamma persuttaasernerit takutittarmassuk inerteqqutaasoq inoqammik allamik atornerluinissaq.
- Ilaqutariinni qitornaminnik sumiginnaaffiusussatut aarlerinaateqarsinnaasutut naatsorsuunneqarsinnaasuni piffissaq ungasissoq eqqarsaatigalugu suut iliuuserineqarsinnaaneri pillugit ersersitsiumalluni suliniuteqartoqarli.
- Isumaginninnermut ingerlatsivinni sulisut immikkut siunnerfilimmik ilinniartitaasalerlutillu aamma nakkutigineqarlutillu siunner-sorneqartalerlik pineqartut ilisimalluarnelissammassuk qanoq iliuuseqassanerlutik meeqqat sumiginnarneqarnissaat aarlerinaateqalersillugu.
- Malugeqqunaqaat sinerissami sumiiffinni assigiinngitsuni inuuniarnermi atugarisat assigiinneqimmata. Malugalugulu sinerissami sumiiffinni assigiinngitsuni aamma assigiinngitsunik iliuuseqartoqartariaqassammat pitsaasumik ineriartortitsinissaq isumannaarniaraanni.

MISISSUINEQ PILLUGU

Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut 2007-imi upernaagaa inniminniipput meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutariillu atugarissaarnerat pillugu misissuisoqarnissaanik. Kissaatigineqartoq tassaavoq meeqqat tamanut atuuttumik atugarissaarnerat sumiginnagaasarnerisalu qanoq annertutiginerat pillugit paasissutissanik katersisoqarnissaa.

Meeqqat peroriartornerat atugarissaarnerallu Kalaallit Nunaanni tamat akornanni oqallinnermi qangali qulequtaasarsimapput. Oqallisigineqartuni pineqarnerusarput meeqqat peroriartornerminni ajornartorsiuteqartut pillugit pissutsit. Kalaallillu Nunaanni ilisimaarineqarpoq meerartaqartoqartoq ajornartorsiortunik, pisortallu oqartussaasui pissutsit pitsanngorumallugit ukiuni kingullerni iliuuseqartarput. Sumiginnaasoqartarnera ataatsimeersuarnerni arlalinni qulequtaritinneqartarsimavoq, soorluttaaq Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkut sammisaralugit antologiimik allaaserinnittoqarnikuusoq (Kahlig & Banerjee (aaqqiss.), 2007). Taamatuttaaq sumiginnaasarnerit TV-kkut aallakaatitassiani sammineqartareerput, taamatullu sumiginnaasarnernik pinngitsuuiniarsinnaanerit pillugit illoqarfinni tamani nunaqarfippassuarnilu oqalugiartoqartarlunilu oqaloqatiginnittoqartareersoq (Gregersen, 2008; Gregersen & Magnussen, 2008). Pisortat oqartussaasui ilaqutariinnut saaffiginnittarfinnik, ilaqutariinnut hojskolinik, ilaqutariinnut telefonikkut saaffiginnittarfinnik aamma ajornartuulernermi upalungaarsimatitsissutaasussanik ikiusinnaasunillu

aaqqissuussisarput, soorluttaaq sulisunik ilinniagaqaqqitsitsisarnerit assigiinngitsut iliuusaasimasut (Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik, 2008).

Peqqinnissaqarfiup iluani assigiinngitsunik aaqqissuussisoqartarsimavoq meeqqanut inuusuttunullu sammititanik. Paarisa¹ meeqqanut inuusuttunullu telefonikkut nuna tamakkerlugu atuuttumik siunnersuisarfimmik pilersitsinissamut akuunikuuvoq. Inuusuttunut radio pilersinneqarnikuvoq qarasaasiatigut nittartakkamik ilallugu, inuusuttullu taakkunani periarfissaqartarput oqalligisinninnissamut siunner-sorneqarnissamullu, soorluttaaq naartusunut inuttut atugarisamikkut isumannarnerusunut ilaqtariinnullu marluk ilanngullugit ukiulinnik qitornaqartunut inuuniarnermikkullu ajornartorsiuteqartunut immikkut iliuuseqartoqartoq. Tamakku saniatigut paasisitsiniutaasunik aalajangersimasunik arlalinnik iliuuseqartoqarpoq (aamma matumani taaneqartunit amerlanerusunik), assersuutigalugu peqqinnartumik nerisassat, aanngajaarniutinik atuisarnerit aammalu meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluisarnerit pillugit.

2003-mi Meeqqat Inuusutullu pillugit Ilisimasaqarfik (MIPI) nutaatut pilersinneqarpoq, taannalu meeqqat inuusuttullu inuunerminni atugarisaat pillugit ilisimasassanik katersillunilu siammarterisarpoq. Taamatuttaaq atuarfeqarfiup iluani pilersinneqarpoq 'Atuarfitsialak'.

Meeqqat ilaqtariillu atugarisaarnerannik misissuineq matumani pineqartoq taamatut suliniarnerit ilagaat. Ilisimaneqarpoq pissutsit ajornartorsiorfiusut arlallit iliuuseqarfigiumaneqartut, kisianni ilisimaneqanngilaq meeqqanit/innuttaasunit qanoq amerlatigisut taamatut atugaqartuunersut. Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup ajornartorsiutit pineqartut paasineqarnissaannut pitsaannerusumik tunngavissaqarumalluni kissaatigisimavaa nuna tamakkerlugu misissuisoqassasoq, tamatumani meeqqat illoqarfinni nunaqarfinnilu 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit atugarisaannik nassuiaateqarfiusumik. Taamatuttaaq Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup kissaatigisimavaa misissuineq ima aaqqissuunneqassasoq paasisatut inernerisat naalakkersuinikkut iliuuseriniakkanut iliuusissanullu kalaallit meerartaasa/ilaqtariit atugarisaannut pitsanngorsaataasussanut tunngavissiisinnaanngorlugit.

1. Paarisa taanaavoq Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup ataani immikkoortortaarfik pitsaaliuinnermik peqqissutsimullu siuarsaanermik isumaginnittuusoq.

SULEQATIGIINNEQ

Misissuineq Naalakkersuisut sinnerlugit Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup (siusinnerusukkut Ilaqutariinnermut Pisortaqarfik) aamma 'SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd'ip (siusinnerusukkut 'Socialforskningsinstituttet') akornanni suleqatigiittoqarneratigut ingerlanneqarpoq. 'SFI' ilisimatusarnikkut aaqqissuunneqarneranut ingerlanneqarneranullu akisussaavoq, Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu paasissutissanik katersinnermut akisussaasoq. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik misissuinnermi meeqqat kikkut peqataatinneqarnissaannik makitsinissamut akisussaatinneqarpoq. 'SFI-SURVEY' paasissutissanik katersivoq, taamaasilluni nalilersueqqissaarisinnaajumalluni, taamatullu Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfimmud ilitersuisarluni paasissutissanik katersinerup nalaani.

MISISSUINERUP SIUNERTAA

Misissuinnermi meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutariillu atugarissaarnerat misissorneqarput. Misissuinnermi paasissutisarsivigiumasat tassaapput:

- ilaqutariit sammisarisartagaallu
- meeqqat atugarissaarnerat
- sumiginnaasarnerit
- ilaqutariit pisortanit ikiorsiissutisarsimasut
- ilaqutariinni atugassarititaasut meeqqallu atugarissaarnerat, ilanngullugit anaanaasut kisimiittut qitornaasa meeqqallu ilaqutarsiani paarineqartut atugarisaat.

Misissuineq tunngavigalugu nassuiaateqarfigissavarput ilaqutariit amerlanerpaartaanni inuuneq qanoq ingerlanneqartarnersoq, ilanngullugit meeqqat inuunerissaarlutik atugarisaat, meeqqallu ajornartorsiorlutik inuuneqarnerminni atugarisaat. Kisitsisilersussavavut meeqqat qassit illuatungaani atugarissaarlutik inuuneqartuunersut illuatungaani qassit atugarissaanngitsut. Taakku saniatigut nassuiaateqarfigissavavut sumiginnaanertut suut nalilerneqarsinnaanersut, taamatullu sumiginnaasarnerit suusarneri qanorlu annertutigisarneri kisitsisilersussallutigik.

Naggataagut ilaqutariinni pisortanit ikiorsiissuteqartarsimasuni misilittakkat ilaqutariinnilu atugassarititaasut nassuiaateqarfigissavavut.

Misissuineq ima aaqqissuunneqarpoq ukiut pingasut-sisamat qaangiutereernerisigut uteqqinneqarsinnaanngorlugu (meeqqat pineqartut peqataateqqinneqarnerisigut). Ilaqutariit apersorneqartut apeqqu-teqarfigaavut attavigeqqissinnaassanerigut, tamarluinnangajammillu angerput.

PERIUSEQ ATORNEQARTOQ

Misissuineq amerlassusileriiikkanik apersuisarnertigut misissuinertut aaqqissuunneqarpoq, tamatumani apersuisarnerit kalaallinit apersuisartunit telefonikkut ingerlanneqarlutik. Kalaallit Nunaata isorartunerujussuata kinguneraa piviusuunavianngimmat ornigulluni apersuisarnerit sineriak tamaat ingerlatissallugit. Taamaattumik anguniagaammat meeqqat/ilaqutariit sineriammit tamarmeersut peqataatinneqassasut, apeqqutaasimavoq apeqqutinut immersuiffiliamik nassuissuisoqassanersoq imaluunniit telefonikkut apersuisarnerit atorneqassanersut.

KALAALLIT NUNAAT NUNARSUARMÍ QEERTAT ANNERSAAT

Kalaallit Nunaata avannarpassinnerpaaffia Qalasersuarmiit 740 km-iinnarnik ungasitsigaaq.

Kujasinnerpaaffia allorniusat sanikumartut malillugit Oslo kujaseqatigaa.

Avannarpassinnerpaaffianiit kujasinnerpaaffianut isorartussuseq 2.670 km-iuvoq. Kangianiit

kitaanut isorartunerpaaffia 1.050 km-inik isorartussuseqarpoq.

Kalaallit Nunaata ataatsimut arealia 2.166.086 km²-iuvoq. Nunavissuup 81 pct.-iata missaa sersmersuaavoq. Sersmersuup issussusia 3.500 m-iuvoq.

(Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2008)

Telefonikkut apersuisarnerit pitsaanerusunik akissutissarsiviusartutut apeqqutinullu immersuiffilianik nassiussanit procentinngorlugit akissutissarsiarineqartartunit pitsaanerusutut nalinginnaasumik isigineqartarput, soorunalumili aamma telefonikkut apersuisarnerit ajornartorsiutitaqartarlutik. Ajornartorsiutit annerpaat arlariupput, tassalu inuit tamarmik telephoneqartannginnerat (imaluunniit pisaarnissaminnut periarfissaqartannginnerat) aammalu telefonit normuunik ujaasiniartarnek. Pingaartumik mobiltelefonit atuugalerisigut ajornartorsiutitut siullertut taasaq annikillinikuuvoq, maanna inuit amerlanersaat telephoneqalermata. Ajornartorsiutit aappaat –

telefonit normuinik ujaasiniartarneq – akerlianik annertusinikuuvoq. Taamaakkaluartoq nalilerparput telefonikkut apersuisarnissaq aaqqiissutissatut pitsaanerpaajusoq.

Ilaqutariit pineqartut tamarmik telefonimut periarfissaqarsinnaanissaat isumannaarniarlugu KANUKOKA-mut isumnaqatigiissutigineqarpoq kommuninut attaveqaatitik aqcutigalugit ikiuukkumaartut ilaqutariit pineqartut tamarmik kommunip telefonianut aqcutissaqartinnissaannik, tamanna pisariaqassagaluarpas.

Amerlassusileriiikkanik apersuisarnertigut misissuineq ilaneqarpoq pitsaassusileriiikkanik apersuinernik ataasiakkaanik, tamatumani pitsaanagerusumik paasinnissinnaajummaluta ilaqutariinni kalaallini inuuneq qanoq ingerlanneqartarnersoq. Taamaasilluni pitsaassusileriiikkanik apersuisarnerit siunertaraat amerlassusileriikkatut paasissutissarsiat qanoq paasisaqarfiunissaannik pitsaanagerusumik tunngavissaqarnissaq. Nalunaarusiap ilaani apersuinernit taakkunannga issuaanerit naatsut ilanngutillattaarpavut.

MEEQQAT MISISSUINERMI PINEQARTUT

Meeqqat pineqartut Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfimmit makitaapput. Periuserineqartoq tassaavoq piffimmi 1993-imiit 2006-ip tungaanut inunngorsimasut akornanni taamungaannaq makitsineq. Meeqqat katillugit 1.300-t makitaapput. Imaappoq, makitaasut tassaapput meeqqat, pineqartat ilaqutariit. Tamatuma kinguneraa meeqqat marluk (immaqaluunniit amerlanerit) ilaqutariinni taakkunaneersut makitaasimasinnaammata peqataanissamut.

MEEQQAT ANAANAANNIK (ATAATAANNIK) APERSUINERIT

Misissuinermi meeqqat arnaat (ataasiakkaani angutaat) taakkuupput apersorneqartartut, tamatumani amerlanerpaartaanni pineqartarmata meeqqat nukangasut misissuinermi peqataatinneqartut. Nalinginnaasumik imaattarpoq meeqqat aqqanilinnik ukioqar-simasariaqassasut, ukioqqortunerullutilluunniit, amerlassusileriiikkamik apersuinernut peqataatinnissaannut, tamatumani paasissutissarsiat tigussaassappata (Andersen & Ottosen, 2002; Andersen & Kjærulff, 2003; Andersen, 2007). Meeqqat misissuinermi peqataatinneqartut amerlanersaat aqqanillit inorlugit ukioqarmata, kissaatigigatsigulu paasissutissanik meeqqat arlalitsigut tunniussinnaanngisaannik arlalinnik

pissarsinissarput (ass. angajoqqaat ilinniagaqarsimanerat, aningaasaqarnerat il.il.), aalajangiupparput meeqqat arnaat taakkuussasut apersorneqartussat.

Aamma aalajangiussimasinnaagaluarpaput angutaat imaluunniit anaanaasoq ataataasoq peqatigalugu apersorneqassasut. Siusinnerusukkulli misissuisarnerit takutittareerpaat - pingaartumik meeqqat nukangasut pineqartillugit – arnaat taakkuugajuttartut apeqqutinik immikkuualuttortaqarnerusumik akissuteqartartut aammalu apeqqutit amerlanerusut akisinnaasaraat (Andersen, 1997; Christoffersen, 1997). Tamanna tunngaviuvoq qinerneqarmat arnaat taakkuussasut periarfissaatillugu apersorneqassasut.

SEQINEQ KAAVIINNARTOQ AAMMA KAPERLAK

Qaanaami, Kalaallit Nunaanni illoqarfiit avannarpasinnarsaanni, seqineq aprilip naaneraniit aggustip 20-ata tungaanut kaaviinnalersarpoq, akерlianik novembarip aallartisimalerneraniit februaarip qiteqqunnerata tungaanut nuineq ajorpoq.

Qeqertarsuup Tunuani, qaasuitsup killeqarfiata avannaa-tungaaniittumi, seqineq kaaviinnalersarpoq maajip qeqqaniit juulip naanissaata tungaanut, kaperlattarlunilu decembarip tamangajaaniit januaarip qiteqqunnerata tungaanut.

Nanortalimmi, illoqarfimmi kujasinnerpaajusumi, seqineq kaaviinnassananilu kaperlanneq ajorpoq. Aasaanerani sivisunerpaamik ullusarnera 18,5 tiiminik sivisussuseqartarpoq.

(Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2008)

MISISSUINERMI ATTAVIGINEQARTARTUT

Illoqarfinni tamani inoqarniassammat misissuisoqarneranik ilisimannittunik, kommunini tamani pitsaaliuisut tamatuminnga ilisimatinneqarput qinnuigineqarlutillu ikiuuteqqullugit tamanna pisariaqalissagaluarpat. Ilutigalugu kommunini isumaginninnermut qullersat ilisimatinneqarput qinnuigineqarlutillu misissuinnermut ikorfartuissasut tamanna pisariaqalissagaluarpat. Misissuisoqarneranik ilisimasaqartoqarnerunissaa annertusiumallugu piffimmi apersuinerit ingerlanneqarnerisa nalaani TV-kkut pilerisaarutini allagarsiisarnerit aqqutigalugit ilisimatitsissuteqartoqartarpoq. Taakku saniatigut ilaqutariit peqataasut akornanni aningaasanngorlugit akissarsiassat assigiinngitsut makitsissutigineqarput. Akissarsiat taakku 2008-mi upernaakkut agguanneqarput.

APERSUINERMUT IMMERSUIFFILIAQ

Apersuinermut immersuiffiliamik suliaqarpugut danskisut. Immersuiffiliaq inunnik piginnaasalinnik assigiinngitsunik peqateqarluni oqallisigineqarpoq, soorluttaaq suliniummut malinnaatitani oqallisigineqartoq. Tamatuma kingorna nutserneqarpoq kalaallisut, nutserneralu kingorna misissorneqaqqippoq nutserisumit allamit. Tamatuma kingorna immersuiffiliaq qarasaasiamut immiunneqar-nissaminut piareerpoq, taamaasilluni akissutit apersuinerup nalaani toqqaannartumik immiunneqarsinnaanngorlugit. Akissutit qarasaasiamut immiunneqartut tamatuma kingorna Københavnimut nassiuunneqarput.

APERSUISARTUT

Apersuinerit kalaallisut ingerlanneqarput (danksisulli aamma ingerlanneqarsinnaatinneqartarput ilaqutariit pineqartut kalaallisut oqalussinnaatinngit). Tamatuma kinguneraa kalaallinik apersuisartussanik ilinniartitsisoqartariaqarsimammat. Taamaattumik apersueriaatsit pillugit 2007-imi oktobarip naanerani pikkorissartitsisoqarpoq Nuummi, apersuisartussat 30-ngajaat peqataaffigisaannik. Ilinniartitaaneq ingerlanneqarpoq 'SFI'p apersuisarnermik Københavnimi nalinginnaasumik ilinniartitaanermik ingerlatsisarneranut malittarisassat malillugit.

Apersuisartut tamarmik pikkorissareernerup kingorna ullut siulliit tallimat ingerlaneranni apersuinerit siullesq ingerlappaat. Piffimmi tassani tamatta najuuppugut, taamatullu attavigineqarsinnaalluta ajornartorsiortoqassagualuarpat. Ataatsimut isigalugu ajornartorsiortoqanngilaq.

Apersuinerit annerusumik ingerlanneqarput Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfiup Nuummi allaffeqarfiata inaataanit. Apersuinerit tamarmik ingerlanneqarneranni naalakkersuisoqarfimmi atorfillit ikinnerpaamik marluk najuuttarput, tassanngaannartumik ajornartorsiortoqalissagualuarpat piareersimasuutinneqartunik, soorluttaaq 'SFI-SURVEY' attavigineqarsinnaasarteq tamanna pisariaqartinneqassagualuarpat.

APERSUINERIT INGERLANNEQARNERAT

Ilaqutariit makitaasut siullermik allagarsitinneqarput misissuinissaq pillugu nassuiaateqarfiusumik, kingornalu sianerfigineqarput

aperineqarlutillu apersuinissamut peqataajumanersut. Akuersaaraangata apersuineq malitsigiinnarlugu ingerlanneqartarpoq. Apersuineq agguaqatigiissillugu minutsit 45-t missaannik sivisussuseqartarpoq. Piffissaq saaffiginiffiusoq akunnakkaangat isumaqatigiissutigineqartarpoq ilaqutariit kingornatigut qaqugukkut apersorneqarnissaat.

Apersuisarnerit 2007-imi oktobarip naanerani aallartinneqarput. Decembarip aallaqqaataaniit januaarip qeqqata tungaanut juullimut sulinngiffeqartoqarpoq, apersuisarnerillu kingorna nangeqqinneqarput 2008-mi apriliip aallartinnerata tungaanut. Telefonit normuisa amerlanersaasa pissarsiarinissaat iluatsippoq. Ilaqutariit ataasiakkaat telefonimut normussarsivigineqanngitsut alakkarneqarput apersuinerillu angerlarsimaffianni ingerlanneqartarlutik. Tamanna taamaallaat Nuummi, aammalu Tunumi-Avannaanilu Ammassalimmi Qaanaamilu kisimi ingerlanneqarsinnaasimavoq.

Januaarimi aamma marsimi Tasiilamut (Ammassallip Kommunia) Qaanaamullu angalavugut isumannaarniarlugu Tunumi-Avannaanilu ilaqutariinnik misissuinermi naammattunik peqataatitaqarsinnaanissaq. Illoqarfinni arlariinni taakkunani telefonnormut atugassavut pissarsiaraavut ilaqutariinnullu telefonikkut attavigineqarsinnaanngitsunut ornigulluta apersuinerit ingerlallutigit. Taamatuttaaq pitsaassusileriiikkamik apersuinerit arlallit (aamma nunaqarfinni) ingerlappavut paasilluarsinnaajumallugu najukkani taakkunani inuuneq qanoq ingerlanneqartarnersoq.

INUNNIK ANGALLASSISARNEQ NIOQQUTISSANILLU ASSARTUISARNEQ

Inunnik angallassisarnerit nioqqutissanillu assartuisarnerit tamarmik timmisartut umiarsuilluunniit atorlugit ingerlanneqartarput. Illoqarfinnut tamanut nunaqarfinnullu tamangajannut suluusalimmik helikopterimilluunniit angalasoqarsinnaavoq, umiarsuaqartarlunilu illoqarfinnut sikuunngitsunut. Sikuunnginnerata nalaani umiarsuarmik tamanut tikittoqqarsinnaasarpog.

Sumiiffiit illoqarfiit pigisaasa akornanni aqqusineqanngilaq. Ilaat aasaanerani pisuinnag orninneqarsinnaasarpog, allallu angallammik tikinneqarsinnaasarlutik. Kalaallit Nunaata avannaarpiyani – qaasuitsup killeqarfiata avannaani – ukiukkut sikugaangat qimussimik, qamuterallannik imaluunniit biilnik sikukkut angalasoqarsinnaasarpog.

MISISSUINERMI KIKKUT PEQATAAPPAT

Misissuinissamut meeqqat katillugit 1.300-t peqataasussatut makitaapput. Taakkunannga 1.300-nit aqqaneq-marluk Danmarkimut nuussimapput, taamaattumillu paasissutissaatigineqartunit illikartinneqarlutik. Meeqqanit pineqartunit sinneruttunit 1.288-init meeqqat 1.160-it angajoqqaavi

misissuinermi peqataasussatut akuersisinneqarput. Imaappoq *meeqqanit ilaqutariisaannillu attavigineqartunit 90 procentii misissuinermi peqataapput.*

Ilaqutariinnit attavigineqartunit katillugit 30-t peqataajumangillat, 68-it najugaqarfimmut allamut nuussimapput pissarsiassaanatillu, ilaqutariillu allat marluk apersorneqar-sinnaasimangillat piffimmi pineqartumi aallaqqagamik. Taakku saniatigut ilaqutariit allat 28-t aamma apersorneqaraluarput, kisianni akissutigisimasaat maangaannarsimapput qarasaasiatigut ajutoorneq pissutigalugu, taamatullu ilaqutariit taakku pineqartut misissuinermi taamaasillutik ilaanngitsoorlutik.

Pineqartuni amerlanerpaani qitornaasup arnaa (arnasiaaluunniit) apersorneqartuusarpoq. Pineqartut taamaallaat 7 procentiini qitornaasup angutaa (imaluunniit arnaata inooqataa) apersorneqartuusarpoq.

MEEQQAT MISISSUINERMI PINEQARTUT

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik malillugu (2007) Kalaallit Nunaanni 1. januar 2007 killigalugu inuit katillugit 56.901-it najugaqartuupput. Taakkunannga 13.886-it meeraapput 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit (Innuttaasunik naatsorsueqqissaarineq 2007:1, tabeli 9.1). Imaappoq Kalaallit Nunaanni innutaasunit 24 procentii meraapput 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit.

Meeqqat katillugit 1.160-it misissuinermi akuutinneqarput, tassalu meeqqanit 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiulinnit tamarmiusunit 8 procentiisut amerlatigisut.

Meeqqanit peqataatinneqartunit katillugit 537-t niviasriaraapput, 623-llu nukappiaraallutik. Procentinngorlugit imaapput niviasiaqqat 46 procenteralugit, nukappiaqqallu 54 procenteralugit (takuuk tabeli 1.1).

TABELI 1.1

Misissuinermeri meeqqat pinegartut ukiuinut/ukiumut inuuffiannut suaassusiannullu agguataarlugit. Amerlassusiat aamma procentinn-
gorlugit.

Ukiuat/ Ukiq inuuffiat	Nivarsiaqat amerlass.	Nivarsiaqat pro.	Nukappiaq- qiaqat amerlass.	Nukappiaqat amerlass. pct.	Meeqqat pinegartut katillugit	Katillugit pct.- ingorlugit
14 uk./1993	42	4	53	5	95	9
13 uk./1994	43	4	40	3	83	7
12 uk./1995	42	4	35	3	77	7
11 uk./1996	45	4	47	4	92	8
10 uk./1997	58	5	50	4	108	9
9 uk./1998	28	2	46	4	74	6
8 uk./1999	39	3	55	5	94	8
7 uk./2000	36	3	38	3	74	6
6 uk./2001	30	3	48	4	78	7
5 uk./2002	43	4	44	4	87	7
4 uk./2003	32	3	47	4	79	7
3 uk./2004	33	3	37	3	70	6
2 uk./2005	27	2	39	3	66	6
1 uk./2006	39	3	44	4	83	7
Katill.	537	46	623	54	1.160	100

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup innuttaasunik 1. januar 2007 killigalugu naatsorsueqqissaarinera malillugu takuneqarsinnaavoq meeqqanit 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiulinnit niviasiaqqat katillugit 6.835-usut, nukappiaqqallu taamaaqataat 7.051-iusut, tassalu nivarsiaqqanut 49 procentii, nukappiaqqanullu 51 procentii.

Naallu Kalaallit Nunaanni nukappiaqqat najugaqartut nivarsiaqqanit taamaaqatiminnit amerlanerulaaraluartut, taamaattoq paasissutissatut katersani taamatut sanilliussigaanni nivarsiaqqat suli ikinnerupput, nukappiaqqallu suli amerlanerullutik. Pissusissaatillugu paasissutissanik nalilersueqqissaarinerput nivarsiaqqanut nukappiaqqanullu assigiissillugit ingerlatissavarput, taamaasilluni suaassutsikkut assigiinngissutaasinnaasut nassuiaaserneqarsinnaaqqullugit. Paasissani pingaarnerusussanik immikkoortiterisoqanngilaq. Nalilersueqqissaarinerit ingerlanneqartut tamarmik kisitsisit pissarsiaasut tunngavilugit ingerlanneqarput.

ILAQUTARIIT NAJUGAAT

Meeqqat (ilaqutaasalu) Kalaallit Nunaanni sineriak tamakkerlugu illoqarfinni nunaqarfinnilu najugaqarput (takuuk tabeli 1.2). Apersorneqartunit katillugit 84 procentii illoqarfimmi najugaqarput, sinneri 16 procentii nunaqarfimmi najugaqartut.

TABELI 1.2

Misissuinermi meeqqat pineqartut najugaat illoqarfinnut nunaqarfinnullu agguataarlugit. Amerlassutsit.

Kommunit	Meeqqat illoqarfinni najugaqartut	Meeqqat nunaqarfinni najugaqartut	Meeqqat katillugit
Qaanaaq	18	6	24
Upernavik	29	59	88
Uummannaq	30	22	52
Qeqertarsuaq	24	0	24
Ilulissat	100	9	109
Qasigian-nguit	20	0	20
Aasiaat	81	6	87
Kangaatsiaq	21	0	21
Sisimiut	108	18	126
Maniitsoq	59	9	68
Nuuk	276	3	279
Paamiut	33	4	37
Narsaq	40	5	45
Qaqortoq	60	2	62
Nanortalik	25	12	37
Ammassalik	40	30	70
Illoqqortoormiut	11	0	11
Katillugit	975	185	1.160

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik malillugu 1. januar 2007 killigalugu 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit 80 procentii illoqarfimmi najugaqarput, 19 procentiilu nunaqarfimmi najugaqarlutik. Procenti kinguleruttoq tassaavoq pineqartunut stationini il.il. najugaqartunut pineqarfiusoq. Taamaattumik paasissutissatut katersatsinni nunaqarfimmeersut ikinnerulaarput sanilliutissagaanni tamanut agguataarinerup qanoq innera.

TABELI 1.3

Misissuinermi meeqqat pineqartut nunap immikkoortuinut agguataarlugit. Amerlassutsit aamma procentinngorlugit.

Nunap immikkoortua	Meeqqat illoqarfimmiittut	Meeqqat nunaqarfimmiittut	Meeqqat katillugit	Procentinngorlugit
Avannaani ¹	77	87	164	14
Qeq. Tunuata pigisaani ²	246	15	261	23
Kitaani ³	476	34	510	44
Kujataani ⁴	125	19	144	12
Tunumi ⁵	51	30	81	7
Katillugit	975	185	1.160	100

1. Avannaani pineqarput kommunitoqqat Qaanaaq, Upernavik aamma Uummannaq.

2. Qeqertarsuup Tunuani pineqarput kommunitoqqat Qeqertarsuaq, Ilulissat, Qasigiannguit, Aasiaat aamma Kangaatsiaq.

3. Kitaani pineqarput kommunitoqqat Sisimiut, Maniitsoq, Nuuk, Paamiut aamma Ivittuut.

4. Kujataani pineqarput koimmunitoqqat Narsaq, Qaqortoq aamma Nanortalik.

5. Tunumi pineqarput kommunitoqqat Ammassalik aamma Illoqqortoormiut.

Tabeli 1.3-mi takutinneqarpoq meeqqat pineqartut sinerissami nunap immoorkuini assigiinngitsuni qanoq agguataarsimanersut. Kapitalit naaneri tamaasa takutittassavavut misissuinermit paasisatut inernerit nunap immikkoortuini assigiinngitsuni immikkuullarissumik qanoq agguataarsimanersut. Illoqarfiit nunaqarfilla misissuinermi agguataarsimavavut Avannaanut, Kitaanut, Kujataanut, Tunumut kiisalu Qeqertarsuup Tunuata pigisaanut. Imaappoq Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup ukiuni arlalissuarni agguataare-riaaserisarsimasaata assinga atorparput. Misissussavarput ajornartorsiutit atortussiarilikkani takussutissarsiarineqartut innutaasut/meeqqat akornanni sinerissami nunap immikkoortuini naligiikannersumik agguataartuunersut, imaluunniit ajornartorsiutit ilaat ataasiakkaani imaluunniit nunap immikkoortuisa ilamininnguini taamaallaat nalaatassaanerunersut.

Paasisatut inernerisat ataasiakkaani sammineqassapput kommunerujussuanngortussanut sisamaasunut sanilliullugit, tamatumani kommunit suliassatut siunnerfigiumaakkatik isummersorfigi-sinnaassammatigit (takuuk tabeli 1.4).

TABELI 1.4

Meeqqat pineqartut kommuninut nutaanut sisamanut
aggauataarneqarput. Amerlassutsit aamma procentinngorlugit.

Kommune	Meeqqat illoqar- fimmiittut	Meeqqat nunaqar- fimmiittut	Meeqqat katillugit	Procentin- ngorlugit
Qaasuitsup Kommuniani ¹	323	102	422	36
Qeqqata Kommuniani ²	167	27	194	17
Kommuneqarfik Sermersooq-mi ³	360	37	397	34
Kommune Kujalleq-mi ⁴	125	19	144	12
Katillugit	975	185	1.160	99 ⁵

1. Qaasuitsup Kommunian pineqartillugu: Kangaatsiaq, Aasiaat, Qeqertarsuaq, Qasigianniguit, Ilulissat, Uummannaq, Upernavik aamma Qaanaaq.
2. Qeqqata Kommunian pineqartillugu: Maniitsoq aamma Sisimiut.
3. Kommuneqarfik Sermersooq pineqartillugu: Ivittuut, Paamiut, Nuuk, Ammassalik aamma Illoqqortoormiut.
4. Kommuneqarfik Kujalleq pineqartillugu: Nanortalik, Qaqortoq aamma Narsaq.
5. Kisitsisisit pineqartut katinnerat 99 procentinuinnaq killipput, tamatumani procentilersuinerit aggnilersugaanngimmata.

MISISSUINERMI NUKITTUSSUTSIT SANNGIISSUTSILLU

Misissuinerup immikkut nukittussuteqarfiginerpaavai paasissutissatut katersat. Meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit pineqartut sinerissami tamarmi illoqarfinniit nunaqarfinniillu pillugit paasissutissat katersorneqarput, paasissutissallu katersukkat pineqartut meeqqat ataatsimut amerlassuserisaannut 8 procentiinut tunngassuteqarput. Paasissutissat taakku nalilernerqarput meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutarisaasalu atugarisaannik illersorneqarsinnaasumik nassuiaataasutut.

Killiliisinnaasimasutut taaneqarsinnaasoq tassaavoq paasissutissarsiat anaanaasup (ilaatigullu, qaqutigooraluartumik, ataataasup) apeqqutitut immersuiffilianut akissuteqaatigisinnaasaat. Imaappoq, akissutit pineqartut anaanaasut pissutsinik naliliisarnerannut sammigajunnerusarput. Taamatut killissaqartarneq apersuinermik tunngaveqarluni misissuisarnermi piujuartarpoq. Kisianni, paasisatut inernerisat qanoq paasineqarnissaat tikikkaanni pingaaruteqartarpoq maluginiassallugu kia akisimanerai apeqqutit pineqartut.

Taamatuttaaq misissuineri tamani mianerineqartussaavoq aperineqartut apeqqutit taakku tunniussat eqqortumik akineraat,

ilanngullugit apeqqutit ima oqaasertalerneqartut pineqartunut paasineqarsinnaanngorlugit. Tunngaviusumik ilisimaneqarsinnaanngisaannarpoq inuit pineqartut eqqortumik akissuteqarnersut. Ujartuisoqartarsinnaavoq sapinngisamik isumannaassallugu assersuutigalugu oqaatigigaanni ajunngitsoq apeqqut pineqartoq akiumaneqanngippat. Taamaasilluni annerusumik isumannaarneqassaaq akissutit pissarsiat tassaassasut ”taakku eqqortuusorisat”.

Apeqqutit oqaasertaliuunneqarneri (akissutaasinnaasullumi) suliamut paasisimasaqarnermik tunngaveqarput. Misissuinermi matumani allanit ajornakusoornerusimavoq immersuiffiliassamik aaqqissuussinissaq, tamatumani apeqqutit akissutaajumaarsinnaasullu kalaallisut nutseqqaartariaqarsimammata.

Apeqquteqartoqarpoq ataasiakkaanik iluatsitsiviusimanningsutut ittunik, kisianni amerlanerpaartaanni apeqqutit pineqartut akineqartarsimapput. Taamaasilluni isumaqarnarpoq apeqqutigineqartut amerlanersaat siunniussatut atuussinnaasimasut. Paasiuminarsaatitut taaneqarsinnaavoq apersuisartut arlallit siullermeerlutik apersuereernermik kingorna nuannaangaarlutik oqaluttuarimmassuk: Uagut apeqquteqartarpugut ”Nunatsinni allat eqqartorumanngisaaat pillugit; aperisavullu akissutissatsinnik tuniserpaatigut.”

Ataatsimut nalilissagaanni oqaatigisariaqarpoq misissuinerup suulluunniip ”silarsuatsinni tamatta eqqortuusorisassarpur” pillugu paasissutississajunnarsinnaviannngimmatigut. Tamannalumi aamma atuuppoq matumunnga misissuinermut. Taamaakkaluartorli nalilersuutissatsinnik pissarsitippaatigut. Taamaasilluta taakku atorsinnaavavut pissutsit atuuttut ititsilerlugit paasisaqarfigeqqaarnissaannut, aammalu sutigut pitsaaliuinikkut/pina-veersaartitsinikkut imaluunniit katsorsaaniikkut iliuseqartoqarsinnaasariaqarneranik.

ATUAKKAP IMAI PILLUGIT NAATSUMIK

Kapitali 2-mi sammineruvavut ilaqutariit aamma meeqqat pillugit aaqqissuussarisaaartut. Pissutsit tamakku pineqartunut 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiulinnut siusinnerusukkut nassuiaasersorfiu-sarsimannngillat. Taakkunuunatigut paasisinnaanerussavarput meeqqat pineqartut qanoq inuuneqarnersut, qanoq perorsagaanersut, qitornaasut

angajoqqaajusullu akornanni attaveqartarnerit qanoq ittuunersut, aammalu meeqqat pineqartut meeraqatiminnut qanoq pissusilersorlutillu periuseqartarnerisut.

Kapitali 3-mi pineqarput meeqqat arnamik isumaat malillugu qanoq atugarissaartiginersut. Tassani takutissavarput meeqqanut atugarissaartunut inuuneq qanoq ittuunersaq, qanorlu ittuunersaq meeqqanut atugarissaarluarniarnermikkut ajornartorsiuteqartunut. Kapitali taanna naggasissavarput nalunaarsorlugu meeqqanit pineqartunit qassit atugarissaarnerunersut qassillu atugarissaannginnerunersut pillugit paasissutissaannik.

Kapitali 4-mi nassuiaateqarfigissavarput sumiginnaaneq suunersaq, aammalu meeqqat sumiginnaasarnertigut assigiinngitsutigut qassit eqqugaasarnersut.

Kapitali 5-mi samminerussavavut ilaqutariit pisortanit allatigullulluunniit ikiorsiissutinik pissarsiaqartarsimasut. Takutissavarput kikkunnit ikiorserneqartarsimanersut, qanoq ikiorserneqartarsimanersut, aammalu anaanaasut isumaqarnersut taamatut ikiorserneqartarsimaneq naammaginaruutinneqarnersaq.

Nalunaarusiap kapitaliani kingullermi 6-mi tunnga-vissaritipparput meeqqat atugarissaarnissaannut akisussaaffiup annertunerpaamik pineqartunut angajoqqaaniimmat. Angajoqqaajusut eqqarsaatigisaat, kissaatigisaat, iliuuserisaat, atugassarititarisaat piginnaasaqarfigisassaallu qanorluunniit ikkaluarpata meeqqap/qitornap ajunngitsunik atugassarititaqarnissaanut periarfissat pineqartillugit nalilersugassaapput. Kapitalimi tassani sammissavavut angajoqqaani atugassarititaasut, aamma qanoq pisinnaartiginersut qitornamik/meeqqamik atugarissaarnissaannut akisussaaffimmik tigusisinnaanissamut. Kapitalip taassuma naanerani nalunaarsorpavut angajoqqaanit, illuatungaani atugarissaartunit, illuatungaani atugarissaannginnerusunit pineqartut qitornamik atugarissaarnissaannut atasumik nalilersueqqissaarinerit. Taakku saniatigut nassuiaateqarfigaavut kisimiillutik anaanaalluni aamma angajoqqaarsiaallutik ilaqutariinni atugassarititaasut meeqqanullu pineqartunut atugarissaarfusut(-sussalluunniit).

Kapitalit tamarmik inerniliiffigineqassapput naatsumik eqikkaanermik, ajornartorsiutaaratarsinnaasunik erseqqissaaviginninnermik aammalu inassuteqaatinik pineqartut qanoq aaqqiivigineqarlutilluunniit annikillileriffigineqarsinnaanerannik.

ILAQUTARIIT SAMMISARISARTAKKALLU

Meeqqat ilaqutariinnikkut tunuliaqutaat, ulluunerani paaqqinnittarfinnik atuarfimmillu atuinerat aammalu oqaatsitigut piginnaasaqarfigisaat kapitalimi matumani nassuiaateqarfigissavavut. Meeqqat angajoqqaajusullu akornanni najortigiittarneq nalilersussavarput, ilanngullugu angajoqqaat qanoq isumaqarnerat qitornaminnik perorsaanerminnut, soorluttaaq meeqqat sammisarisartagaat nassuiaateqarfigissagivut: kisimiitsillutik sulerisarnersut, aamma peqatigisatik ilagitillugit sulerisarnersut. Siunertarineqartoq tassaavoq ilaqutariinni kalaallini inuunerup nalinginnaasumik qanoq ingerlanneqartarneranik paasissutissinneqarnerunissaq.

ILAQUTARIINNIKKUT TUNULIAQUTARISAQ

Arnat amerlanersaat qitorneqqaartarput inuusunnerminni. Anaanaasut apersorneqartut 30 procentii 18-ileereersimanngikkunik inuusunnerusarsimapput qitonartaqqaarnerminni, allallu 30 procentii 19-iniit 21-nut ukioqartarsimallutik qitornartaqqaarnerminni. Taamaattumik meeqqanut misissuinermi matumani pineqartunut atatillugu anaanaasup qassinik ukioqarnera apeqqutaalluinnartarpoq qitornaasup qatanngutiminut qanoq inissisimanissaanut.

Meeqqanit pineqartunit sisamararterutaannit pingasorarterutaat qatanngutivimminnik najugaqateqarput, affaallu minnerpaamik ataatsimik affarmik qatannguteqarput najugaqatigisaminnik. Affaat qatanngutivimminnik affarfimmilluunniit qatanngutigisaqarput najugaqatiginngisaminnik.

Taamaasilluni ilaqutariit kalaallit affaasa missaat qitornaqarput assigiinnik najugaqatigiittutut angajoqqaanngitsunik. Nalinginnaagajuppoq qitornaasut anaanaminniittarnerat, ataataasutulli inissisimasut assigiinngissinnaasarlutik, paarluttuanilli aamma pisoqarsinnaasarluni. Imaakkajuttarpoq anaanaasunit inuusunnerit taakkuugajuttarlutik naartulerfigisaminnik inooqateqanngitsut.

Nalunaarusiami arlalitsigut paasissutissiisoqartassaaq anaanaasoaq taassumalu aapparisa pillugit. Qitiutillugu taaguut 'anaanaasup aapparisa' atortassavarput, misissuinnermut atatillugu apeqqutaatinngu aappaasoaq tasaanersoaq qitornaasumut ataaviunersoaq ataaviunnginnersorlu-unniit.

INEQARNIKKUT ATUGARISAT

Ilaqutariit pineqartut ineqarnikkut atugarisaat killeqarput. Ilaqutariit 15 procentii amerlanerpaamik angerlarsimaffigisaminni marlunnik iniuteqartarput, 36 procentii pingasunik, 35 procentii sisamanik sinnerilu 14 procentii tallimanik amerlanerusunilluunniit iniuteqartut. Iniutigisat amerlassusiat takussutissaalluarterpoq ilaqutariit inuttut atugaqarnermikkut qanoq inissisimanerannut. Ilaqutariinnit appasinnerpaasumik inissisimasunit affaat pingasunik ikinnerusunilluunniit iniuteqarput, qaffasinnerpaasumik inissisimasut sisamanik amerlanerusunilluunniit iniuteqartut. Illullu ilarpassui inaat mikisaqimmata malitsigisarpaa inoqutigiit affaasa missaat ukiup ilaani isersimaffigineqarnerusartumi inissaqangaarneq ajormata.

Taamatuttaaq ataasiakkaanik ilaqutareeqarpoq inummik allamik amerlanerusunilluunniit qanimut ilaqutarinnigisaminnik najugaqartuuteqartunik. Tamannali init ilaqutariit atorsinnaasaannut attuumasuteqartuusariaqanngilaq.

NAJUGAQ

Anaanaasut 60 procentingajaat illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit qitornartaarfigisaminni ullumikkut sulii najugaqarput. Amerlassuserisaat nikerarpoq anaanaasut ukiortussusiat apeqqutaatillugu. Anaanaasut inuusunnarsaat inersimaneruserisaminni illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugareriikkaminniit nikikkajunnginnerusarput. Pineqartut 8 procentii kisimik qitornartaareerneramik kingorna Kalaallit Nunaata avataani najugaqarsimasuupput.

Inuunera tamaat maani najugaqarpunga. Piffimmi sivikitsuinnarmi allamiippunga atuarninnut atasumik. Meeraarartaqalernikuuvugut. Tassa panitta qitornaa, uatsinniissarlu. Tamanna nuannaarutigeqaarput. Kissaatigiuar-simavarput ernutartaarnissarput malinnaaffigisinnaasatsinnik. Naatsorsuutigaarput meerarsiartaarisinnaassallugu.

Ajunngilagut. Illumi nalinginnarmi najugaqarpugut, inoqativullu amerlanersaat ajunngitsumik inooqataaffigaavut. Siusinnerusukkut meerarsiartaareersimavugut namminerlu aamma qitornaqarluta arlalinnik. Sulii qitornartaaqikkumavugut.

Meeqqamut sammisumik ajornartorsiutit pissutigalugit attaviginnissimanngisaannarpugut isumaginnittoqarfimmut.

Qatanngutima arnap aappaa qanittumi najugaqarpoq. Taanna ilaqutaalu qanilaarfigisaqaavut. Immitsinnut ikioqatigiittarpugut.

(pitsaassusilikkamik apersuinernit tigusat)

Meeqqat pineqartut amerlanerpaartaat ukiuni kingullerni pingasuni najugaqarfigisaminniissimapput. Meeqqat 70 procentii sumiiffigisaminni ukiuni kingullerni pingasuni najugaqaannarsimapput, 22 procentii assigiinngitsuni arlariinni najugaqarsimasut. sinneruttut 8 procentii sumiiffinni assigiinngitsuni najugaqartarsimasut.

ANGAJOQQAAT PEQATIGALUGIT NAJUGAQARNEQ

Meeqqat 90 procentii angajoqqaamik aappaa tamaasaluunniit inuunertik tamaat najugaqatigisimavaat, 10 procentii piffimmi qaammatinik

pingasunik sivilisunerusumik allami najugaqarsimapput angajoqqaarinngisaminni.

Meeqqat pineqartut pingajorarterutaat angajoqqaamik arlaannit allami najugaqarsimasut aanakkuminni aatakkuminnilu najugaqarsimapput, ikinnerit atsaminni ilaqutariinniluunniit allami najugaqarsimasuullutik. Meeqqap angajoqqaaminiinnani allami najugaqarsimaneranut pissutaatinneqartartut assigiinngisitaarput. Ilaanni pineqartarsimavoq anaanaasup ilinniagaqarnerminut atatillugu illoqarfimmi allami najugaqartariaqarsimanera qitornani ilagisinnaanagu. Inersimasuusut allatigut kissaatigisarsimavaat qitornartik allami najugaqassasoq, anaanaasoq (amma ataataasoq) ima inuunerluuteqartigisarsimasinnaammat qitornartik isumagisinnaanagu.

Anaanaqarpunga kalaaleq, ataatagalu danskiuvoq, taamaattorli aanaami aataamilu peroriartorpunga. Anaanaga naalungiarsummik paarsisinnaasimanngilaq, ataatagalu Danmarkimut uterluni aallareernikuuvoq.

Aanaami aataamilu atugaqarluarsimavunga. Killeqanngitsumik asavaannga. Aanaga toqujaarpoq aatamalu kisimiilluni paarsinnaasimanngilaanga. Taava anaannut nuuttariaqarsimavunga iluatsinngitsumilli, taamaalillungalu meeqqat angerlarsimaffiannut nuullunga.

Kinguninngua meerarsiaalerpunga, taamatullu atugaqarfiulluartoq uterfigeqqillugu.

(pitsaassusilikkamik apersuinernit tigusat)

Meeqqanit angajoqqaaminni inuunertik tamaat najugaqarsimanngitsunit pingajorarterutingajaat isumaginninnermut ingerlatsivimmit arsaagasimapput (pineqartut tassaapput meeqqat 46-t).² Meeqqat pineqartut amerlanersaat angajoqqaarsiani najugaqarsimapput (suli najugaqarput), ilaat ulloq-unnuarlul paaqqiffimmi/angerlarsimaffimmi najugaqarsimasut (najugaqartut). Taakku saniatigut ilaat ilaqutariinni paaqqutarineqarput angajoqqaajusunit isumaginninnermut ingerlatsivik aqqutigeqqaanngikkaluarlugu nammineq toqqakkani. Ataatsimut imaappoq meeqqat 3-4 procentii isumaginninnermut ingerlatsiviup

2. Meeqqat 46-t ima iksigaat pineqartut pillugit immikkuutitaartumik nalilersueqqissaarinernik suliaqartoqarsinnaanani.

aalajangiineratigut angajoqqaarinngisaminni najugaqarsimasuullutik imaluunniit suli najugaqarlutik taakkunani.

Meeqqat ataasiakkaat Danmarkimut atuariartorsimapput, atuariup najugaqarfianiissimallutik imaluunniit napparsimmavimmi sivisuumik uninngasimallutik.

ILAQUTARIIT KALAALLIT

Anaanaasunit apersorneqartunit 90 procentiisa ilisimatitsissutigaa kalaaliullutik, 7 procentii isumaqartut kalaaliullutillu danskiullutik³, 2 procentiisa akissutigaa danskiullutik 1 procentiilu nalagaaffimmit allameersuullutik. Pineqartunit ilaat toqoreersimapput.

Ataataasut taamatukanneq agguataarput, naak pineqartunit danskiusut amerlanerulaartut. Ataataasunit 83 procentii kalaaliupput, 7 procentii danskiullutik 1 procentiilu naalagaaffimmit allameersuullutik. Sinneri 2 procentii toqoreersimapput.

Meeqqap sumiuunera pineqartillugu anaanaasut (ataataasulluunniit) 90 procentiisa ilisimatitsissutigaa qitornartik kalaaliusoq, 8 procentiisa taagaat kalaaliullunilu danskiusoq, 2 procentiisalu ilisimatitsissutigalugu danskiusoq. Taamatut agguataarnerat ataatsimut naapertuuppoq meeqqap arnaa ataataalu pillugit ilisimatitsissutigineqartunit.

Paasinarpoq ilaqutariit amerlanersaat kalaaliusut. Qitornaasut ataasiakkaat ilaqutariinniit danskineersuupput. Taamaattoqartillugu amerlanertigut ima tunngaveqarsimasorineqarpoq ilaqutariit pineqartut tassaasarlutik danskit Kalaallit Nunaanni najugaqarallartut ukiualunni, taamatullu Danmarkimut uteqqittussat.

INUNNGORNERMIIT MAANNAMUT PAAQQUTARUNEGARNEQ

Meeqqanit pineqartunit 38 procentii anaanaminnit aamma/imaluunniit ataataminnit pingasuulinissaminnut paaqqutarineqarsimapput, 8 procentii

3. Tunngavigitinnegartoq tassaavoq anaanaasup sumiussutsimik nammineq naliliinera. Anaanaasut danskimik kalaallimillu angajoqqaqartut namminneq nalilertarpaat kalaaliunerlutik, kalaaliullutillu danskiunerlutik imaluunniit danskiuinernerlutik.

aanaaminnit aataaminnillu imaluunniit ilaqutaasuni allani paaqqutarineqarsimasut. Imaappoq affangajaat (katillugit 46 procentii) namminneq ilaquttaminnit pingasuliinissartik tikillugu paaqqutarineqarsimapput.

Meeqqat amerlanersaat (75 pct.) pingasuleereernermik kingorna atualernissaminnut ulluunnerani paaqqiffimmiittarsimapput (paaqqinniffimmiittarput), 4 procentii paarsisumiittarsimasut/paarsisumiittartut. Ulluunnerani paaqqinnittarfimmiittisarneq pillugu paasissutissanik immikkuualuttunik misissuinermit matumani pigisaqanngilagut, kisianni misissuisimaneq pioreersoq inner-suussutigissavarput (Dalsgaard, 2006). Meeqqat 18 procentii anaanaminnit aamma/imaluunniit ataaminnit kisiat paaqqutarineqartarsimapput/paaqqutarineqartarput, 3 procentii aanaminnit aataminnillu imaluunniit ilaquttaminnit allanit paaqqutarineqartarsimasut/paaqqutarineqartartut. Meeqqat pingaartumik nunaqarfimmiut angajoqqaaminnit paaqqutarineqartartuunerupput.

ATUARTUUNEQ

Misissuinermit meeqqanit pineqartunit sisamararterutaannit pingasorarterutaat atualereersimapput. Taakku atuaqatigiikkuutaanut 1. klassimiit 9. klassimut assigiikannermik agguataarput. Meeqqanit 6-9 procentii klasseqatigiikkuutaarput. Ataasiakkaat (katillugit 1 procentii) 10. klassimi atuarput.

Anaanaasut 67 procentii isumaqarnerarput qitornatik atuarnerminni kalaallisut aamma matematikkimi malinnaalluartut, 28 procentii isumaqarnerartut qitornatik ilaatigut ajornartorsiortartut, sinnerilu isumaqarnerartut ajornartorsiortaqisut.

Akissuteqaatit sanilliunneqassapput anaanaasut pineqartut 68 procentii isumaqarmata qitornatik atuarfimmi ilikkagaqarluartartut. Angajoqqaat allat isumaqarnerarput qitornatik ilaatigut annikitsuinnarmilluunniit ilikkagaqartartut atuarfimmi. Ilutigalugu eqqarsariaallannarpoq angajoqqaat isumaqarmata *meeqqat 30 procentiisa missaat atuarfimmi malinnaaniarnerminnik ajornartorsiuteqartut ilikkagaqassanatillu*. Paasissutissaateqanngilagut meeqqat, angajoqqaavisa taasaat ilikkagaqartannginnerarlugit, immikkut atuartitsinermik ikorfartorneqartarnersut, kisianni misissuinerit allat takutippaat Kalaallit

Nunaanni meeqqat atuarfianni atuartut 25-ugaangata ataaseq immikkut atuartinneqartartoq (Ilaqutariit inuuniarnermi atugaat, 2004).

Angajulliliara atuarluarsinnaananilu oqaasilerisinnaangilaq. Arfineq-pingasut qulillu nalaanni ukioqartoq sammisanut ilinniarsimasunik atuartitsisoqarniarneranik annertuumik ajornartorsiuteqarpugut, tamakkoqannginnamimi. Meeqqat atuarfianni akuttunngitsumik ulloq tamaat pinnguartarput, atuagarsortinneqassanattillu. Isumaginnittoqarfik attavigaara, kisianni iliuuseqartoqarneq ajorpoq. Maanna inuussutissarsiummut ilinniagaqarumavoq, atuffartuullunili, taamaattumillu taartaasartut maannakkut sulisuugallarluni.

Nukaa aamma ajornartorsiorpoq atuarfimmini. Atuarfimiitsinnani angerlarsimatillunilu inussiarnarlunilu inuppalaartarpoq. Kisianni atuarfimi artorsartarpoq. Ilinniartitsisuisa issiaannartillugulu titartaasiinnartarsimavaat ukiuni arlalinni. Kisianni kingorna ilinniartitsortarpoq ikorfartuilluartumik. Taamaalilluni ineriartoqqilerpoq pikkorinneruleriartoqalunilu. Maannakkut atuarfimi nersualaar-neqaannalivippoq.

Nukallersaat (niviarsiaaraq) aamma ajornartorsiuteqalaarpoq. Tarnip pissusianik ilisimasalimmit nakkutigineqartariaqartarpoq, tassuugulu tikiuteqqissaaq.

Nukappiarartaat pikkorissuupput. Imigassartorneq ajorput. Isumaqarpungali soqutisassanit nalinginnaasunit allanit, soorlu piniarnermiit aalisarnermiillu allaniillu ileqquliussanit ungasinneruleriartortut.

Namineerlunga soqutigisaraakka ammerineq aammalu aalisariarlunilu piniariartarneq, silamiinnerlu taamaattumik soqutigisarilluarlugu. Ilaqutariiusugut upernaakkut aalisariarsarpugut. Aasaanerani aamma angalaatarpugut, pingaartumik qaqqaliartarluta. Ukiame nuniagiartarpugut. Ukiunerani saatassaqaqfungaasannilaq, meeqqallu inuusuttut ornittagaannukartarput timersortarfilianngikkunik. Meeqqalli maannakkut peqataasarunnaalernikuupput. Ikinngutitik aneeqatigiumalerkuuaat.

(pitsaassusilikkamik apersuinernit tigusat)

Angajoqqaat pineqartut qitornamik atuarfiannik ataatsimut isigalugu naammagisimaarinnipput. Pineqartunit 48 procentii atuarfik naammagisimaarluinnarpaat, sinnerisalu ilaatiguinnaq naammagisimaarinnipput ataasiakkaannguillu nammaginninngilluinnarlutik. Angajoqqaanit qitornamik atuarfiannik naammagisimaarinnilluinnartunit ikinnerupput Kalaallit Nunaata kujataaneernerusut. Taakkunani 33 procentii kisimik naammagisimaarinnilluinnarput. Naammagisimaarinninnerpaapput Tunumi, taakkunani 66 procentii qitornamik atuarfiannik naammagisimaarinnilluinnarmata (takuuk tabeli 2.1).

TABELI 2.1

Sinerissami angajoqqaanit qitornamik atuarfiannik naammagisimaarinnilluinnartut. Procentinngorlugit.

Nunap immikkoortua	Angajoqqaat qitornamik atuarfiannik naammagisimaarinnilluinnartut
Avannaani	46
Diskobugtip pigisaani	48
Kitaani	50
Kujataani	33
Tunumi	66
Nuna tamakkerlugu katikkaanni	48

Kisitsisissaqartoqanngilaq nassuiaataasinnaasunik angajoqqaat pineqartut affaasa missaat kisimik atuarfimmik naammagisimaarinninnerannut. Kisianni sanilliukkaanni angajoqqaat 30 procentiisa missaat isumaqartut qitornatik ilikkagaqarneq ajortut, taava tamanna takussutissaasinnaavoq atugaqartoqartoq iliuuseqarfusariaqartunik.

Taamaattumik atuarfiup pitsanngorsarnissaanik maannakkut suliniarneq tunngavissaqarluarsorinarpoq. Inassutaasariaqarpoq kommunit nutaat sisamat tamarmik atuarfeqarnermi pissutsinik misissuillutillu allannguinnissat ugartussagaat, taamaasilluni meeqqat amerlanerusut ilikkagaqarsinnaaqqullugit.

OQAATSITIGUT PIGINNAASAT

Oqaatsitigut piginnaasarisat misissorneqarput apeqqutigineqartarmat anaanaasoq, inooqataa qitornaasorlu kalaallisut, danskisut aamma tuluttut qanoq pikkoritsiginersut.

MEEQQAT DANSKISUT AAMMA TULUTTUT

OQALUSSINNAANERSUT SOOQ PAASINIARPARPUT?

Meeqqat pineqartut kalaaliupput Kalaallilu Nunaannilu najugaqartuullutik, taamaatumik danskisut aamma tuluttut oqalussinnaanersut sooq paasiniarparput? Meeqqat danskisut aamma tuluttut oqaatsitigut piginnaasaat pillugit paasiniaasariaqarnermut tunngaviupput pineqartut meeqqat atuarfimmeereernermik kingorna ilinniagaqarnissamut periarfissaannut taakku sunniuteqartarmata.

Ilinniartitaanerit arlippassuanngornikuupput Kalaallit Nunaanni ingerlassinnaasat, kisianni ilinniagaq Kalaallit Nunaanniluunniit ingerlanneqaralarpat suli pisariaqartassaaq ilinniutit danskisut suli atussallugit. Taamaattumik danskisut piginnaanngivikkaanni aarleqqutigineqarsinnaavoq ajornartorsiortoqassasoq. Tamatuma saniatigut suli ilinniartitaaneqarpoq Danmarkimi ingerlanneqartariaqartartunik, imaluunniit Danmarkimiiffiugallarfiusariaqartunik, assersuutigalugit qillertulerisutut imaluunniit nujalerisutut assassornermik ilinniartitaanerit pineqartillugit.

Taamaattumik inuusuttut danskisut inorsanngikkunik sapivissut inuussutissarsiummut ilinniagaqarnissaminnut periarfissakinnerusarput.

Taamatuttaaq danskit oqaasii meeqqat atuarfianni atuartitsinnermi sunniuteqarput. Ilinniartitsisut kalaallit naammattut (suli) amigaatigineqarput. Taamaattumik ilinniartitsisut danskit kalaallisut oqalussinnaanngitsut atuarfinni amerlaqisuni suli atorfeqartinneqarput. Imaappoq meeraq danskisut oqalussinnaanngivissoq pikkorliortorluunniit (paasisinnaanngitsorluunniit) atuartinneqarnermi ajornartorsiuteqartaqaluni. Pingaartumik nunaqarfimmeersut meeqqat danskisut oqalussinnaanngitsorpassuit illoqarfimmut nuuttartut meeqqat atuarfianni naammassiartortutik ajornartorsiuteqartassapput. Takorlooruminartorujussuuvog meeqqat ikinngitsut atuarfimmi ilikkagaqanngitsoortut amerlasarnissaat.

Ilinniagaqaqqinnerli Danmarkimi imaluunniit Kalaallit Nunaanni danskisut oqaluttunik ilinniartitsisoqarluni ingerlanneqartariaqanngilaq ta-

matigut. Meeqqat/inuusuttut Canadamut, USA-mut nunanulluunniit allanut tuluttut oqaluffiusunut ilinniagaqqaqqikkiartortarsinnaapput. Tamatumunnga tunngaviususaq tassaavoq inuusuttut pineqartut tuluttut oqalussinnaanissaat.

ILAQUTARIIT MEEQQALLU PINEQARTUT KALAALLISUT QANOQ OQALLORITSIGAAT?

Anaanaasunit 92 procentii ataataasunillu 84 procentii kalaallisut oqallorissuupput. Allat anaanaasut 5 procentii ataataasullu 6 procentii kalaallisut pisinnaakannerput. Imaappoq anaanaasut tamarluinna-ngajammik kalaallisut oqalussinnaalluanngikkunik oqalussinnaa-kannerput, ataataasut 10 procentii kalaallisut oqalussinnaanngitsut.

Meeqqanit 87 procentii kalaallisut oqalulluarsinnaapput, 9 procentii kalaallisut oqalussinnaakannersut, meeqqalli pineqartut amerlanersaat ima nukangatigipput sulii oqalussinnaalernikuunatik. Akissuteqaatisiat meeqqat qassinik ukioqarnerannik imallit sanilliukkaanni paasinarpoq meeqqat pineqartut tamarmik (aamma danskit) arlaatigut kalaallisut piginnaasaqartut.

Taamaasilluni aamma paasinarpoq kalaallisut oqaatsit anaanaasu-nit, ataataasunit qitornaasunillu amerlanerpaanit atugaasut.

ILAQUTARIIT MEEQQALLU PINEQARTUT DANSKISUT QANOQ OQALLORITSIGAAT?

Taamatuttaaq aamma apeqqutigineqarpoq ilaqutariit pineqartut danskisut qanoq oqalloritsiginersut. Anaanaasut 39 procentiisa taavaat danskisut oqallorissuullutik⁴, 36 procentiisalu taagaat danskisut oqallorikannerlutik. Allat 19 procentiisa taavaat danskisut oqallorlullutik, 6 procentiisalu kisimik taagaat danskisut piginnaanngivillutik. Anaanaasut inooqatigisaannut atuuttut tassaapput 45 procentii danskisut oqalussinnaalluarlutik, 31 procentii danskisut piginnaakannersut. 15 procentiisa ilisimatitsissutigaa danskisut oqqarluttuullutik, 6 procentiilu danskisut piginnaanngitsut. Inooqataasunut allanut atasumik paasissutissarsisoqanngilaq danskit oqaasiinik qanoq piginnaasaqartiginerannik.

4. Tamatumani aamma tunngavissaavoq anaanaasup nammeneq naliliinera.

Ilaqutariinni agguataarneri taakkuugajupput anaanaasoq inooqataalu danskisut piginnaalluartut piginnaanngivissulluunniit.

Meeqqat angajoqqaamisulli danskisut piginnaatiginngillat. Pineqartut 20 procentii kisimik taaneqarput danskisut piginnaalluartut, 41 procentii taaneqartut danskisut piginnaakannersut. 25 procentii danskisut oqaasiinik pikkorliortut, 13 procentiilu danskisut sapivissut.

Meeqqat danskisut piginnaasaat qassinik ukioqarnerannut sanilliunneqassaaq. Meeqqat ima nukangatigisut suli kalaallisut oqalussinnaalersimanatik soorunami aamma danskisut piginnaanavianngillat. Nalilerparput meeqqat nunaqarfinniittut tamanut atuuttumik danskisut pikkorliortut (danskisulluunniit oqalussinnaanngivissut), soorluttaaq angajoqqaajusunit danskisut oqalussinnaanngitsunit (pikkorliortunilluunniit) kingoqqisut aamma danskisut oqalussinnaanngitsut.

TABELI 2.2

Meeqqat kommunini sisamani nutaani 2001 sioqqullugu inunngortut, danskisut oqaatsinik piginnaasaqassusiat malillugu agguataarlutik. Procentinngorlugit.

	Qaasuitsup Kommunia	Qeqqata Kommunia	Kommuneqarfik Sermersooq	Kommune Kujalleq
Danskisut oqallorissut	13	27	40	25
Danskisut oqallorikan- nersut	52	53	46	48
Danskisut pikkorliortut	29	17	12	24
Danskisut oqalussin- naangitsut	5	2	1	3
Procentinut tunnngavigisat				599

Kommunit sisamat pineqartut naliliiffigigaanni Kangia-Kitaata kommuniani meeqqat danskisut pikkorinnerpaapput, pingaartumik Nuummi meeqqat danskisut piginnaalluarmata, Avannaata kommunerisaani meeqqat danskisut inorsarnerusut. Tabeli 2.2-mi takutinneqarpoq kommunini sisamani meeqqat danskisut oqaatsinik

piginnaasaqassusiat qanoq agguataarneqarnersoq. Tabelimi pineqartutuaapput meeqqat 2001 sioqqullugu inunngortut.

ILAQUTARIIT MEEQQALLU PINEQARTUT TULUTTUT QANOQ OQALLORITSIGAAT?

Taamatuttaaq misissorparput anaanaasut, inooqataasut qitornarisaallu tuluttut qanoq oqalloritsiginersut. Anaanaasunit 14 procentii isumaqarput tuluttut oqallorissuullutik, 30 procentii isumaqarput oqallorikannerlutik. Angajoqqaanit tuluttut oalussinnaasunit amerlanerit Nuummiinnerupput, aammalu Kitaani illoqarfinni allaniittuullutik.

Meeqqat tuluttut oqallorissiartulersutut ipput, angajoqqaaminnit piginnaanerullutik. Annerit pillugit paasissutissat misissorutsigik, imaappoq meeqqat 1997 sioqqullugu inunngorsimasunut paasissutissat, paasinarpoq pineqartut 62 procentii (arnaasa isumaat malillugit) tuluttut oqallorinngikkunik oqallorikannersuusut. Aamma taakkunani nalaapparput meeqqat illoqarfinni najugaqartut nunaqarfimmiunit tuluttut oqallorinnerusut (nunaqarfinni meeqqat amerlanngillat tuluttut oqalussinnaasut), soorluttaaq meeqqat tuluttut piginnaasaat kommunini sisamanngortuni assigiinngisitaartut. Meeqqat avannaani kommunianiittut piginnaasaqannginnerupput, tamatumani pineqartunit 50 procentii tuluttut oqallorissuunngikkunik oqallorikannersuummata, kommunini allani pingasuni pineqartuni 70 procentii angungajallugit taaneqartut tuluttut oqallorissuusut.⁵

Naallu tuluit oqaasii meeqqat atuarfianni atorneqartartut tuluttut ilinniagaqarnissamut ikaarsaariarnissamut nikingagaluqisut pitsaasuvoq meeqqat taama amerlatigimmata tuluit oqaasiinik atuillualereersut.

Angajoqqaat qitornamik oqaatsitigut piginnaasaqarnissaannut kissaatigisaqartarnerat annertusaqaaq. Anaanaasut aperineqaramik qitornamik 18-ileereernermik kingorna oqaatsit assigiinngitsut suut piginnaasarisassaattut kissaatigineraat, 92 procentiisa akissutigaat kalaallisut, 87 procentiisa danskisut, 83 procentiisa tuluttut 26 procentiisalu oqaatsit allat taagaat.

5. Kisitsisit anaanaasut/ataataasut qitornamik tuluttut piginnaasaqamerannik paasissutissiissutaan-nik tunngaveqarput.

SAMMISARISARTAKKAT MEEQQAT ANGAJOQQAALLU PEQATIGIILLUTIK INGERLATTAGAAT

Ilaqutariittut inuunerup ilarujussua angjoqqaat meeqqallu peqatigiillutik ulluinnarni sammisarisartagaannik ilaqartarpoq. Taamaattumik sammisarisartakkat arlallit ujartuiffigaavut. Meeqqat 2004 sioqqullugu inuusimasut pillugit akissutit tabeli 2.3-mi pineqarput, imaappoq meeqqat piffissami apersuiffiusumi pingasuleereersimasut tassani pineqarlutik.

TABELI 2.3

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu peqataasartut, aammalu nukappiaqqat niviarsiaqqallu peqatigiillutik 2004 sioqqullugu inunngortut peqataasartut, taamatullu sammisarisartakkanik arfineq-pingasusut ilaannik taaneqartunik angajoqqaatik peqatigalugit sapaatip akunnikkaartumik sammisaqartartut. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat	Nukap- piaqqat	Peqati- giillutik	Nikingassuteqarpat akunnerminni?
Qitornartik sap.ak. tamaasa pinnguaqatigisarpaat	59	50	59	Naamik
Qitornartik sap.ak. tamaasa silami ammisagatigisarpaat	56	54	55	Naamik
Qitornartik sap.ak. tamaasa atuffattarpaat	42	43	43	Naamik
Qitornartik sap.ak. tamaasa nerisassioqatigisarpaat	80	80	80	Naamik
Qitornaasoq sap.ak. tamaasa illulereqataasarpoq	36	22	29	Aap. Niviarsiaqqat illulereqataaernerusarput
Qitornartik sap.ak. tamaasa oqalualaaruttarpaat	60	50	54	Aap. Niviarsiaqqat oqalualaarunneqar- nerusarput
Qitornartik sap.ak. tamaasa erninarsoqatigisarpaat	31	32	31	Naamik
Qitornartik sap.ak. tamaasa assassoqatigisarpaat saanermilluunniit				Aap. Niviarsiaqqat assassoqatigine- qarnerusarput
qiperueqatigalugu	43	32	37	
Procentinngornerini tunngavigisat	436	502	938	

Apeqqutigaarput angajoqqaat meeqqallu sammisarisartagaq pineqartoq ulluinnarni sammisarneraat, imaluunniit sapaatip akunneranut arlaleriarlutik, imaluunniit qaqutigut taamaallaat imaluunniit sammineq ajorneraat. Tabelimi taaneqarput angajoqqaajusunit akissuteqartunit

qanoq amerlatigisut taaneraat qitornartik aaqqissuussanik ataasiakkaanik ulluinarni imaluunniit sapaatip akunneranut arlaleriarlutik sammisaqartarnersut.

Maluginiagassaanerpaavoq meeqqat pineqartut 80 procentii anaanagisartik/angajoqqaatik peqatigalugit sapaatip akunneri tamaasa nerisassioqataasarmata. Niviarsiaqqat nukappiaqqaninngarnit allatigut illulereqataaneruserput.

Angajoqqaat amerlapput qitornaminnut atuffassisartut, sulilu amerlanerullutik angajoqqaat oqalualaartartut. Tassani soqutiginaateqarpoq niviarsiaqqat taakkuugajunnerusermata nukappiaqqanit oqalualaarunneqarnerusartut (naak niviarsiaqqat nukappiaqqallu angajoqqaatik oqaluasaartut tusarnaartaraat peqatigiillutik). Aamma sammisarisartakkanut allanut atasumik angajoqqaat ilarpassuisa oqaluttuaraat pineqartut tassaasut qitornatik peqatigalugit sapaatip akunneri tamaasa sammisarisarlugit.

Apeqqutigaarputtaaq meeqqat angajoqqaallu kalaallit sammisarisartagaannik qanoq akulikitsigisumik sammisaqatigiittarnersut, soorlu qimussernermik (Tunami aammalu Sisimiuniit avannamut), angallammik angalaarnermik, piniaqatigiinnermik, aalisariaqatigiinnermik imaluunniit nuniagiaqatigiinnermik (akissutit tabeli 2.4-mi takuneqarsinnaapput). Nalunaarsukkani kingumut pineqarput meeqqat 2004 sioqqullugu inunngortut. Tabelimi taaneqarput angajoqqaanit qassit ilisimatitsissutigineraat qitornartik peqatigalugu ukiup qanoq ilinera malillugu sammisarisartakkamik pineqartumik sapaatip akunneri tamaasa sammisaqartarlutik. Meeqqap qaqugukkut qimusseqataasarnera naatorsukannigaavoq, tamatumani paasissutissat nunap immikkoortuini qimusserfiusartuneersut taamaallaat ilaatinneqarmata.

Paasinarpoq meeqqat pineqartut kalaallit immikkut sammisarisartagaannik anertungaatsiartumik akuutinneqartartut. Agguataarutsigit meeqqat illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqartuunersut, aammalu illoqarfiit angissusiat naapertorlugu, paasinarpoq sammisarisartakkani pineqartuni meeqqat nunaqarfimmiittut illoqarfimmiunit akuunerusartut. Meeqqat ilarpassui taamaasillutik kalaallit qangaaniilli inuusaasiat akuutillugu suli perorsarneqartarput. Taamatuttaaq paasinarpoq niviarsiaqqat nukappiaqqallu sammisarisartakkani assigiinngitsuni assigijmmik akuugajuttartut.

TABELI 2.4

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu peqataasartut, aammalu nukappiaqqat niviarsiaqqallu peqatigiillutik 2004 sioqqullugu inunngortut peqataasartut, taamatullu sammisarisartakkanik tallimaasut ilaannik taaneqartunik angajoqqaatik peqatigalugit sapaatip akunnikkaartumik sammisaqartartut. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat	Nukap- piaqqat	Peqati- giillutik	Nikingassu- teqarpat akun- nerminni?
Sap.ak. tamaasa qimusseqataasarpa (ukiup qanoq ilinerani qimusserfiusumi)	31	26	28	Naamik
Sap.ak. tamaasa angallammik angalaaqataasarpa (ukiup taamaalinerani)	6	9	8	Naamik
Sap.ak. tamaasa piniariaqataasarpa (ukiup taamaalinerani)	47	44	46	Naamik
Sap.ak. tamaasa aalisariaqataasarpa (ukiup taamaalinerani)	36	38	37	Naamik
Sap.ak. tamaasa nuniagiaqataasarpa (ukiup taamaalinerani)	48	44	45	Naamik
Procentinngornerini tunngavigisat	436	502	938	

20-nik ukioqarpunga naartuleqqaarama. Peersinnissaa isumaliutigigaluarpara, kisiannili tigummiinnarumalerlugu. Maannakkut qitornaqarpunga pingasut. Assigiimmik ataataqarput, uimalu erninikka pingasut tamaasa peqataaffigai.

Ulloq aallarnertuartarparput ullaakkut arfineq-marluk qeqqa. Uiga arfineq-marlunoortarpoq, uangalu arfineq-pingasut qeqqa suliaartortarlunga. Angajulliit marluk atuartuupput, nukarlerlu paarineqartarluni. Meeqqat meeraqatitik allat pinnguaqatigisarpaat ikinnguteqarlutillu. Meeqqanut allanut nalinginnaasuinnarnik aaqqiagiinngissuteqartarput. Klubbiliar-tarput atuarfimmilu ingerlalluarlutik.

Isumaginnittoqarfik attavigisimanngisaannarparput. Ilaqutariit tamatta maani najugaqarpugut attaveqa-qatigiilluarlutalu. Uigalu qaqutigut najorsisarpugut. Tamanna

ikinngutivut aatsaat ilagitillugit nalliuttorsiortoqartillugulu. Tamakku saniatigut najorsineq ajorpugut.

Ilaqutariit tamarmiulluta aasaanerani angalaartarpugut timaani aallaarsimaarfilerluta. Taava aalisarlutalu nuniagiartarpugut. Aamma puisit, aalisakkat timmissallu inuussutigisartakkavut piniagarisarpavut. Ilaquttanut nammin-neerlutik piniariarsinnaanngitsunut agguasaarpugut.

Nuunnissarput arlaleriarluta eqqarsaatigisarpaput. Taamaattorli isumaqarnarnerugunarpoq Tunumi atugarisat pitsaasut amerlanerujuassasut. Aallaarsimaarluni inuuneq nuannareqaarput, angallammillu angalaarneq aamma nuannareqalugu.

(pitsaassusilikkamik apersuinernit tigusat)

PERORSAANEQ

Angajoqqaat qitornaminnik perorsaanerminni suut iliuuserisarneraat pillugit apeqqutit assigiinngitsut saqqummiuppavut. Isattaasarnert nului siullu patittaasarnert atorneqartarnert aammalu meeraq kukkusimappat oqaluffigineqartannginnera pillugit apeqqutit kapitali 4-mi sukumiinerusumik sammineqassapput, kisianni katigussisinnasoqarsinnaaqullugu akissutit pineqartut uani aamma ilanngunneqarput.

Tabeli 2.5-imi takuneqarsinnaapput angajoqqaat akissutigisimasaat. Akissutini matumani pineqarput meeqqat 2004 sioqqullugu inunngortut. Anaanaasut aperineqarput meeqqap aalajangersimasumik pissusilersornera eqqortuunersoq kukkusunersorluunniit takutinniarlugu periuuserineqartartut assigiinngitsut qulingiluat pineqartut qanoq akulikitsigisumik, ilaannikkuinnarluunniit atortarneraat imaluunniit atunngivittarneraat. Tabeli malillugu naatsorsorpavut anaanaasunit qanoq amerlatigisut taamatut nassuiaatigineqartutut akuttunngitsumik imaluunniit ilaannikkuinnaq iliuuseqartarsimanerarlutik akissuteqartut.

TABELI 2.5

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu, aammalu nukappiaqqat niviarsiaqqallu peqatigiissillugit 2004 sioqqullugu inunngortut, taamatullu angajoqqaavisa suut eqqortuunerannik kukkusuunerannillu qitornaminnut takutitsiniartarnermi periutsinik assigiinngitsunik qulingiluanik akuttunngitsumik ilaannikkuinnarluunniit atuisarnerat. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat	Nukap- piaqqat	Peqati- giillutik	Nikingassute- qarpat akunnerminni?
Meeqqap equnngitsuliortarneranik malugititsisarpoq	99	99	99	Naamik
Meeraq ajunngitsuliortar nersualaartarlugu	100	100	100	Naamik
Meeraq naveertarlugu	73	71	72	Naamik Aap. Akulikinnerusumik nukappiaqqat tigoruloortarlugit
Meeraq sakkortuumik tigusalugu kukkusoqarneranik malunniartitsiniarluni	12	20	16	
Meeraq apartarlugu eqortuliorsimaneranik paasitikkumallugu	96	95	96	Naamik Aap. Akulikinnerusumik nukappiaqqat
Meeraq isattarlugu kukkussuteqartoqarsimappat	3	5	4	
Nuluisigut patittartarlugu kukkussuteqartoqarsimappat	4	5	5	Naamik
Meeraq ornigisaminik sammisaqassanngilaq kukkussuteqartoqarsimappat	11	9	10	Naamik
Meeraq oqaloqatigiumassanagu kukkussuteqartoqarsimappat	11	13	12	Naamik
Procentinngornerini tunngavigisat	436	502	938	

Takuneqarsinnaavoq timaasigut attorlugit naveersisarnerit qaqutiguinnaq atorineqartartut. Timaasigut attorlugit naveersinerit atorineqartillugit qularnannginnerusarpoq nukappiaqqamut tamatuma sammitinnissaa, tamatumani nukappiaqqat niviarsiaqqanit eqqugaagajussinnaassammata kukkusimagunik patitsinnissamik imaluunniit sakkortuumik tiguneqarnissamik. Kisianni meeqqat periutsit taamaattut atorlugit perorsarneqartartut ikittuinnaapput. Taamatuttaaq ippoq tarnip pissusianut sunniutilimmik naveerseriaatsit pineqartillugit, soorlu meeraq ornigisaanik sammisaqartikkumannngittarneratigut, imaluunniit

angajoqqaajusut qitornartik kukkussuteqarsimappat oqaloqatigina-veersaartaraangassuk.

Taamaasilluni toqqaannartumik naveersisarneq qaqutiginnaq periusaasartutut ippoq. Akerlianik meeraq paasitinneqartarpoq kukkussuteqarsimappat taamatullu naveerneqarluni. Ilutigalugu meeraq nersualarlugulu aparneqartarpoq eqqortuliorsimagaangat.

NUKAPPIAQQAT NIVIARSIAQQANIT

PERORSARUMINAANNERULAARPUT

Perorsaaneq pillugu apeqqummi kingullermi pineqarpoq meeraq perorsaruminarnersoq imaluunniit perorsaruminaannersoq. Meeqqat angajoqqaavisa 83 procentii akipput qitornartik amerlanertigut perorsaruminartuusooq. 10 procentii akipput perorsaruminartuullunilu perorsaruminaatsuusoq, angajoqqaallu 7 procentii akillutik qitornartik peroraruminaatsuusoq.

Suiaassusiinut agguataarutsigit angajoqqaavisa akissutigaat niviarsiaqqat 4 procentii nukappiaqqallu 9 procentii perorsaruminaatsuusut. Imaappoq annikitsuaraannarmik sammivissiisoqarpoq nukappiaqqat niviarsiaqqanit perorsaruminaannerannik.

MEEQQAT SAMMISARISARTAGAAT

Meeqqanut sammisarisartakkat pillugit apeqqutitigut siunertarineqarpoq paasiniarneqassasoq meeraq meeraqatiminik qaammagini kingullerni aqqaneq-marlunni aqqissuussamik sammisarisartakkatigut sammisaqateqartarsimanersoq. Anguniagaq tassaalluni paasiniarneqassasoq meeqqat qassit taamaatut sammisarisartakkanut akuusarnersut, aammalu paasiniarneqassasoq meeqqat suut orniginerusarneraat. Apeqqutit pineqartut meeqqat pingasut sinnerlugit ukiulinnut taamaallaat saqqummiunneqarput.

AAQQISSUUSSAMIK SAMMISARISARTAKKANI

PEQATAASARNEQ

Niviarsiaqqat 67 procentii nukappiaqqallu 71 procentii aqqissuussamik arlaatigut sammisarisartakkami (minnerpaamik) ataatsimi peqataasarput. Tabeli 2.6-imi takutinneqarpoq pineqartunit qanoq amerlatigisut sammisarisartakkani assigiinngitsuni peqataasarnersut. Meeqqat

pingasunik ukiullit nukarliunerusulluunnit nalunaarsukkanut ilaatinneqanngillat.

TABELI 2.6

Niviarsiaqqanit nukappiaqqanillu pineqartunit (pingasut sinnerlugit ukiullit) sammisarisartakkani assigiinngitsuni peqataasartut. Procentinngorlugit.

	Niviarsiaqqat	Nukappiaqqat	Peqatigiillutik	Nikingasuteqarpat akunnerminni?
Arsarnej iml. assammik				
arsanneq	22	41	33	Aap
Qitinneq	9	4	7	Aap
Eqaarsarneq	9	5	7	Aap
Nipiler. Ilinn./nipilersortartut	4	5	5	Naamik
Erinarsorneq/erinarsogatigii	5	1	3	Aap
Klubbimi sammisat, ass.				
pialunnik katersineq	15	9	12	Aap
Mersorneq, saanernik qiperuineq				
il.il.	7	2	4	Aap
Karaternej assigisaanilluunniit	4	3	3	Naamik
Nerrivimmi arsaarneq	2	2	2	Naamik
Sisorarnej	6	9	8	Naamik
Sammisat allat	26	28	27	Naamik
Procentinngornerini tunngavigisat	542	499	931	

Arsaanneq assammillu arsarnej meeqqat amerlanersaasa sammisarisarpaat, nukappiaqqanit 41 procentiinit niviarsiaqqanillu 22 procentiinit. Tulleraat klubbini sammisarisartakkat assigiinngitsut, nalinginnaanerullutik pialunnik arlaannik katersisarnerit. Niviarsiaqqat 15 procentiisa nukappiaqqallu 9 procentiisa tamakku sammisarisarpaat.

Sammisarisartakkanut allanut atatillugu pineqartutuaapput meeqqat ilamininnguisa kisimik pineqartunik sammisaqartarmata. Sammisarisartakkat Nuummut, illoqarfinnut aamma nunaqarfinnut agguataaraanni Nuummi amerlanersaapput sammisaqartartut.

Nukappiaqqat 28 procentii niviarsiaqqallu 26 procentii sammisarisartakkanit taaneqartunit allanut peqataasarput. Paasissutissaqartoqanngilaq sammisarisartakkat taakku sordiaasartut.

QARASAASIAMIK ATUINEQ

Sammissarisartakkat pineqartillugit aamma apeqqutigaarput meeqqap ullup ingerlanerani piffissaq qanoq sivisutigisooq atortarneraa qarasaasiaq atorlugu spillernermut, pinnguarnermut, suliaqarnermut (ilanngullugu playstationimik atuineq). Apeqqutit pineqartut taamaallaat nalunaarsuiffiupput meeqqanut ukioq 2000 sioqqullugu inunngortunut atasumik.

Meeqqat 23 procentiinut ilisimatitsissutigineqarpoq qarasaasiale-rineq ajortut. 50 procentiisa qarasaasiaq ullormut nalunaaquttap akunnera ataaseq tikillugu atortarpaat, 22 procentiisalu ullut tamaasa nalunaaquttap akunnera ataaseq sinnerlugu atortarlugu. Nukappiaqqat taakkuunerupput qarasaasiamik ullut tamaasa sivisuumik atuisartuusut.

Qarasaasiat nunaqarfinnut sanilliullugu illoqarfinni atugaakkajunnerujussuusarput. Taamatuttaaq qarasaasiamik Nuummi atuinerukulasogarneruvoq.

TV-KKUT AALLAKAATITANIK ISIGINNAARTARNEQ

Meeqqat tv-mik qanoq sivisutigisumik atuisarnerat pillugu paasisutissat pineqartunut tamanut nalunaarsuiffiuvoq. Meeqqat 4 procentii kisimik tv-kkut aallakaatitanik ullut tamaasa isiginnaarneq ajorput. Pineqartut tasaanerupput meeqqat nunaqarfinni najugaqartut (takorloorneqar-sinnaavorlu nunaqarfiit pineqartut tassaasinnaammata innaallagissamut sarfaqanngitsut imaluunniit tv-kkut aallakaatitanik tiguisinnaanngitsut). Meeqqat 49 procentii tv-kkut aallakaatitanik ullut tamaasa nalunaaquttap akunnera ataaseq tikillugu isiginnaartarput, sinneri ullut tamaasa nalunaaquttap akunera ataaseq sinnerlugu isiginnaartartut.

Angajulliit nukarlernit tv-kkut aallakaatitanik isiginnaar-nerusarput. Suiaassutsit nikingassuteqarfiunngillat. Niviarsiaqqat nukappiaqqallu tv-kkut aallakaatitanik isiginnaarnissaminut piffissartik assigiimmik atortarpaat.

Meeqqanut tv-kkut aallakaatitanik isiginnaartartunut atasumik assigiinngissuteqartoqanngilaq nunaqarfimmiikkunik illoqarfimmiikkunilluunniit piffissamik qanoq atuisarnerat, soorluttaaq kommunitoqqani imaluunniit kommunerujussuanngortuni sisamaasuni piffissamik atuisarnerit assigiinngissuteqanngitsut.

MEEQQAT ANGAJOQQAAT QIMAKKAANGATA

Meeqqat ilaat misissuinermi pineqartut angajoqqaatik tamaasa najorpaat (inuunertillu tamaat taamaassimallutik), ilaat anaanaminniipput taassumalu inooqatitaavani, allat anaanartik inooqatitaaqqissimanngitsaq najorpaat, meeqqallu ikittunnguit ataartik najorpaat (ilaanni inooqatigiligaa aamma najortigisinnaallugu).

Meeqqat katillugit 63 procentii angajoqqaatik tamaasa najorpaat, 9 procentiisa ataartik najorsimanngisaannaraat. Sinneri 28 procentii ataartik najortigisimagaluarpaat, maannali anaanaminni taassumalu inooqatigiligaani imaluunniit kisimiittumi najugaqarlutik (ikittuinnarnut atuuppoq ataataminniikkamik, kisimiinngikkuni inooqatitaaqqissimasumi).

Aappariinnit sisamararterutaasa missaat qimassimasunit inooqatigiikkamik katissimasuusimapput. Sinneri katissimanngillat. Meeqqap arnaa (angutaa) aperineqarpoq aappariinnerup taamaatinneranut suna pissutaasimanersoq. Tunngavilersuutini taakkartorneqarnerpaasut tassaapput. Aappaasup imigassamik ajornartorsiuteqarnera, aappaasup hashimik ikiaroorartunilluunniit allanik atuinera, aapparisamit persuttarneqartarneq imaluunniit aapparisamit tarnikkut innorlerneqartarneq. Tunngavilersuutigisatut taaneqartut tamarmik qimaguttut pingajorarterutaasa missaanit taaneqarput, imaappoq pissutsinit taaneqartunit agguaqatigiissillugu ikinnerpaamik ataaseq atuuttarsimavoq ilaqutariinni ataasiakkaani pineqartuni.

Anaanaavunga kisimiittoq. Kisianni uanga anaanama animalu/aqqaluamalu ikiortarpaannga. Uanga aamma taakku ikiortarpakka pisariaqartillugu.

Inersimasut ornittagaat imigassartorfiunngitsaq maqaa-sisarpara. Uiga imilernikuuvoq, imaappormi ilaat imertarlutik allallu najorsissanatik. Aamma allat akunneranniipput, uangalu tassaniippunga. Akunneranniikkaanni ernguttut akornannut akuliutinngisaannarfiusussaavoq. Taakku akuuppata naaggaartariaqarpoq.

Ilaanni attuisalerpoq, qimattariaqarsimavugullu. Meeqqallu arlaleriaqaluta angerlarsimaffitsinniit qimaasiaqartarsimavugut. Annilaangatigisimavara meeqqat taamatut

periartortut namminneq qanoq iliumaassanersut. Uiga
nooreerpoq, takunerlu ajorpara.
(pitsaassusilikkamik apersuinernit tigusat)

Ilaqutariinni aappariit qimassimasut qitornaasa affaat angungajallugit angajoqqaartik nuuttoq suli takusarpaat. Sinnerisa ataataasoq (imaluunniit anaanaasoq) nuuttoq takuneq ajorpaat. Meeqqat angajoqqaamik nuuttup sooq takusannginneranut tunngavilersuutit assigiinngillat, kisianni pingaarnerpaatinneqarpoq ungasissumiinneq. Imaappoq angajoqqaajusunit nuuttoq Kalaallit Nunaata immikkoortuini allami immaqaluunniit Danmarkimi najugaqalersimasinnaavoq, taamaattumillu imaaliallaannaq aningaasatigulluunniit periarfissaasarani attaveqaannarsinnaanissaq.

ATAATSIMUT MALINNAASINNAANEQ

Kapitalimi matumani ataatsimut paasinarsisoq tassaavoq meeqqat amerlanersaat ilaqutariinni atugaqarluartuusut assigiinngitsunik sammisaqarsinnaallutik ilaqutariittut peqatigiillutik. Meeqqat arlalitsigut assigiinngitsunik sammisaqartarput, ilanngullugit ilaquuttatik peqatigalugit sammisarisartagaat. Apeqqutinulli pineqartunut tamanut atatillugu aamma imaappoq meeqqat ilaat ilamisulli ilaqutariinni atugaqarluartuusaratik.

Meeqqat amerlanersaat atuarnerminnik aamma ingerlatsilluarput (aamma takuuk Nathansen, 2004). Taamaakkaluartoq nalunangilaq meeqqat atuarnernannut atatillugu ajornartorsiuteqartoqaqisoq. Takuneqarsinnaavoq anaanaasut/ataataasut atuarfik annertuutigit naammagisimaanngikkaat. Ilami 48 procentii kisimik isumaqarput naammagisimaarinnilluarlutik. Taakku saniatigit meeqqat anaanaasa (ataataasa) 30 procentiisa ilisimatitsissutigaat qitornatik atuarfimmi ilikkagaqarneq ajortut.

Meeqqat arlallit ilaqutariinniipput anaanamik inooqatigisaat ataataginagu. Meeqqat ilaqutariinniittut inersimasortamik avissimasuni ataartik nuussimasoq annertuutigit attaveqarfigiunnaartarpaat. Imaassorinarpoq meeqqat annertuutigit suli tassaasartut anaanaasup akisussaaffigisai. Tamanna pingaartumik atuuppoq ilaqutariinni inuuniarnikkut artorsaateqartuni (tamanna kingusinnerusukkut itisilerneqassaaq). Avinnerit ilarpassuannut tunngavigitinneqartarput

aappaasup/inooqatigisap imigassamik hasmimilluunniit atuiner-luisuusimanera, aamma/imaluunniit anaanaasup aapparminit/inoo-qatigisaminit timimigut persuttarneqartarluniluunniit tarnikkut innorlerneqartarsimanera.

Ataatsimut paasisatut ima inerniliisinnaavugut:

- Meeqqat amerlanersaat ilaqutariinni inuunerat atugaqarfiul-luartsuullunilu ajunngitsunik sammisassaqaartitsiviuvoq.
- Ilaqutariit amerlaqaat meeqqanut inersimasunullu ataatsimoor-fiusumik sammisassaqaartitsiviusartut.
- Angajoqqaat pineqartut 48 procentiisa atuarfik naammagisi-maarluinnarpaat, sinnerisali naammaginagu.
- Meeqqat pineqartut 30 procentii atuarnermikkut ilikkagaqarneq ajorput.
- Ilaqutariit avittortallit imigassamik imaluunniit hashimik akuttunngitsumik ajornartorsiuteqartarsimapput, anaanaasorlu timik-kut persuttarneqartarlunilu tarnikkut innorlerneqartarsimavoq.
- Meeqqat, pingaartumik inuttut atugarisatigut pissakilliortuniittut, anaanaminnit akisussaaffigajunneqartarput.

INASSUTEQAATIT

Suliniimmut 'Atuarfitsiliak' maannakkorpiaq aaqqissuussaqartoqarpoq atuarfeqarnermik piorsaaffiusussamik. Misissuinerup paasisatut inernerisaata taamatut aaqqissuussinerit ikorfartorpai, siunertaqartut atuarfiup pitsaanerulersinnissaanik.

Inassuteqaatigaavut makku:

- Misissuinerup paasisatut inernerit Atuarfitsiliak pillugu sulianut ilanngutitinneqassasut.
- Ilinniartitsisutut ilinniarsimasut ilinniagaqarsimanngitsullu immikkut atuatitsinissamut imaluunniit immikkut ikorfartuinissamut pissutsinik sammivissiisinnaanerinik annerusumik ilisimasaaqalissasut.
- Atuarfinni tamani tunngaviusumik ilisimasassanik pissarsititsisoqassasoq meeqqat naqinnernik atuaasinnaanngitsut ikiorneqarsinnaanissaannut.

- Suliatigut ineriartortitsinissaq aallarnisarneqassasoq atuartut ilikkagaqarnissamut immikkut pikkorissartinneqartarnissaat ikiorsiullugu, pineqartut taamaasillutik ilisimasaqarneruleqqullugit qanoq ilikkagaqartarnissamik, aammalu misigisinnaalerlugu ilikkagaqarneq iluatsitsiviusinnaasoq.
- Sukumiinerusumik misissorneqassasoq angajoqqaat - pingaartumik Kommune Kujalleq-mi – sooq atuarfik naammagisimaannginneraat.

MEEQQAT ATUGARISSAARNERAT

Kapitalimi matumani nassuiaateqarfigaarput meeqqat ulluinnarni inuunerminni qanoq atugaqarlutillu atugarissaartiginersut. Nassuiaammi ersersinneqarpoq qanoq ittartut atugarissaaraangamik – aamma taama pinngikkaangamik. Kapitali naggaserparput nalunaarsorlugu meeqqanit pineqartunit qassit atugarissaartutut aamma atugarissaanngitsutut taaneqarsinnaanersut, paasissutissat misissuinermit atatillugu pissarsiarisimasatsinnit nalilersuinerit tunngavigalutigit. Erseqqissaa-tigivarputtaaq pissutsit suut maluginiarneqartariaqarnersut.

ATUGARISSAARNERUP NASSUIAASERNISSAANUT SAMMIVISSAT ASSIGIINNGITSUT

Meeqqat atugarissaarnerat assigiinngitsorpassuartigit nassuiaasorsor-neqarsinnaavoq, tamakkulu assigiinngitsunik aamma akissutissarsivigineqassapput. Paasissutissanik katersivugut meeqqat atugaris-saarnerannik nassuiaasinnaanissamut sammivissiissutit assigiinngitsut qulingiluat aallaavigalugit:

- meeqqat ajornartorsiutigisinnaasaannik nukittussutigisinnaasaannillu nassuiaasiorneq, nunat tamalaat akornanni pineqartut pillugit misilitsittarnerit tunngavigalugit

- meeqqap periataarsinnaasarneranik nassuiaasioorneq
- eqqarsartaatsimikkut timikkullu atugarisat pillugit nassuiaasioorneq
- kajumissuseqanngittarneq, kamassartarneq aamma eqqarsarluarsinnaanikkut ajornartorsiuteqartarneq pillugit nassuiaasioorneq
- meeqqami tarnip pissusiatigut atugarisaasunik nassuiaasioorneq
- meeqqap atuarnissi nuannarineraa nuannarinnginneraalunniit pillugu nassuiaat
- meeqqap aturfimmi tarnikkut inuttullu atuagarisai pillugit nassuiaat
- meeraq meeraqatiminit allanit annerusumik uumisaarneqartarnersoq pillugu nassuiaasioorneq
- meeraq peqatimini inuttut allanut akooqataasarnersoq pillugu nassuiaat.

Sammiivissiinerit pineqartut tamaasa taasassavarput meeqqat illuatungaani atugarissaartut illuatungaani atugarissaanngitsut qassiunersut. Meeraq atugarissaanngitsutut taassagaanni pineqartoq immikkoortuni nassuiaateqarfiusutigut ikinnerpaamik marlunnik atugarliuuteqarsimassaaq.

MEEQQAT ATUGARISSAARNERAT, NUKITTUFFIGISAAT AJORNARTORSIUTIGISAALLU NASSUIAASERLUGIT

Apeqqutit meeqqat ajornartorsiutaat nukittuffigisaallu pillugit nassuiaasiiniartussatut atorneqartut silarsuaq tamakkerlugu atorneqartarput. Apeqqutit tunngavigisat nunat tamalaat akornanni misilitsitsisarneersuupput taaneqartartunit 'The Strengths and Difficulties Questionnaire'. Taanna sukumiisumik nassuiaatigineqarpoq internettimi (takuuk: www.sdqinfo.com). Misilitsittarneq pineqartoq matuma kinguliani taaneqartassaaq 'SDQ-skema', akissutitullu nalunaarsukkat taaneqartassallutik 'SDQ-score'.

Misilitsitsisarnermit apeqqutit siusinnerusukkat atortareerpavut danskit meerartaat aamma meeqqat danskiunatik allamiutut tunuliaqutallit nassuiaateqarfiunissaannut (Christensen, 2004a, 2004b, 2006; Christensen & Sloth, 2005; Mattsson et al., 2008). Skema pineqartoq Nunani Avannarlerni allani aamma atorneqartarpoq, Danmarkimiillu, Finlandimiit, Norgemiit, Sverigemiit aamma Islandimiit

paasisatut inernerit assigiimmik tunngavissarsiviusarput (Obel et al., 2004).

Meeqqat nukittuffigisaannik ajornartorsiutaannillu nassuiaatit apeqqutininik arlalinnik tunngaveqarput, aaqqissuussaasut immikkoortuni assigiinngitsuni sisamavinni ajornartoorfiullutillu ajornartorsiutaasartunik aammalu immikkoortuni ataasiakkaani inuttut atugarisatigut nukittuffigisanik nassuiaateqarfiussatut. Meeqqat atugarissaarnerannik nalunaarsuinissamut inernerisat ('score') immikkoortuni taakkunani sisamavinni atorpeqartarput. Immikkoortut sisamaviit apeqquteqarfigisartakkavut tassaapput: peqatinut attuumas-suteqartarnerit, pissuserisartakkatigut ajornartorsiutaasartut, ingasattumik pissuteqartarneq aamma misigisaqassutsikkut ajornartorsiutaasartut (Goodman, 1997, 2001; Goodman et al., 1998; Goodman & Scott, 1999). Matuma kinguliini apeqqutit immikkoortunut taakkununga sisamavinnut taakkartuiffiusut naatsumik nassuiaateqarfigissavavut.

Meeqqat *peqatiminnut sammisumik attuumassuteqarnerat* nassuiaatissarsiviuvoq apeqqutigineqarmata meeraqatiminnik pinnguaqateqartarnersut imaluunniit kisimiillutik pinnguarnersut, meeraq ataasiinnavimmik ikinngutivarnersaq, meeraq ilaminit ilagiumaneqartarnersaq, meeraq uumissorneqartarnersaq, imaluunniit meeqqap inersimasut ornigiumanerusarnerai peqatiminngarnit.

Meeqqat *pissusilersortarnermik* ajornartorsiutigisartagaat nassuiaatissarsiviuvoq apeqqutigineqarmata meeraq kamariataarsinnaasarnersaq puffaqqajaasarnersorluunniit, meeraq oqaaqqissaarneqarnermisut iliuuseqartarnersaq, meeraq paannittunut akuliuttarnersaq meeqqalluunniit allat uumissortarnerai, meeraq salloqqajaasarnersaq peqquserluttulioqqaalluniluunniit, imaluunniit meeraq angerlarsimaffimminit allanilluunniit tillittarnersaq.

Uninngaveqanngitsut *pissusilersortarnerit* nassuiaatissarsiviuvoq apeqqutigineqarmata meeraq kajumissuseqartanngitsutut pisarnersaq, eqqissimalluarsinnaannginnerisat, allamut saasaruminnarnersaq eqqarsarluarnissaraluanilu sapangillugu, meeraq iliuuseqartarnersaq eqqarsaatigeqqaanngisaminik, meeraq pisassani naammassisarnerai eqqarsaatiginnilluarsinnaallunilu.

Meeqqat *misigissutsimik* ajornartorsiutaat nassuiaatissarsiviuvoq apeqqutigineqarmata meeraq niaqorloqqajaasarnersaq, naarloqqajaasarnersaq qaffeeqqajaalluniluunniit, meeraq aarleqquteqartutut ajuusaaruteqartutulluunniit pissusilersoqqajaasarnersaq, meeraq nutaanik allanik

saataqartilluni toqqissisimanngittarnersoq aammalu meeraq annilaarte-
riaannaasarnersoq.

Immikkoortunut sisamavinnut taakkununga atasumik apeqqutit
ima aaqqissuussaapput paasineqarsinnaasussanngorlugu meeraq
ajunngitsumik atugaqarluni inuunersoq imaluunniit immikkut
ajornartorsiuteqarnersoq. Ajornartorsiutit pillugit immikkoortuni
taakkunani sisamavinni apeqqutitut akissuteqaatit nalunaarsorneqarput
malittarisassat aalajangersimasut tunngavigalugit, soorluttaaq inernerisat
(score't) qanorlu nalunaarsornissaat pillugit aalajangersimasunik
maleruagassaqartoq, akissutit immikkoortunut pingasunut
tulleriinnilersorlugit qanoq inissitsiterneqassanersut: immikkoortumut
nalinginnaasumut inissinneqarneq, immikkoortup nalinginnaasup
killinganut inissinneqarneq aammalu immikkoortup nalinginnaasup
avataanut inissinneqarneq.⁶

Meeqqat immikkoortumut nalinginnaasumut inissinneqartut
inernerisaqassapput ('score'qassapput) takutitsisumik immikkoortuni
sisamavinni arlaannaaniluunniit ajornartorsiuteqanngitsutut imaluunniit
immikkoortut sisamaviit pineqartut akornanni arlaannik ataatsimi
pineqartutigit ajornartorsiuteqarnersut (peqatitut sammisumik
attuumassuteqartarneq, pissusilersortarnikkut ajornartorsiutigisat,
uninngaveqanngitsutut pissusilersortarneq, misigissutsikkut ajornar-
torsiutit).

Meeqqat immikkoortup nalinginnaasup killinganut imaluunniit
avataanut inissinneqartut immikkoortuni sisamavinni pineqartuni
arlariinni amerlanerusuniluunniit ajornartorsiuteqarput. Imaappoq
immikkoortut misissuivigineqartut ilaanni ataatsimi ajornar-
torsiuteqarnissaq pissusissamisuussagaluartoq. Meeraq immikkoortut
ilaanni ataatsimit amerlanerusunik ajornartorsiuteqarpat, tamanna ima
paasiniarneqassaaq meeraq ilungersunarnerusunik ajornartorsiuteqartoq
(qularnanngitsumik pisariaqartitsivigisaanik ikiorserniarneqartariaqas-
salluni).

MEEQQAMMI QANOQ IPPAT?

Meeqqat nukittuffigisaat ajornartorsiutigisaallu pillugit apeqqutit
assigiinngitsut meeqqanut pineqartunut pingasut sinnerlugit ukiulinnut
tamanut atuutsinneqarput.⁷

6. Takuuk www.sdqinfo.com sukumiinerusumik nassuiaat pissarsiariumallugu.

7. Misilitsinneq aatsaat atorneqarsinnaasarpog meeqqanut pingasuleereersimasunut.

Akissutit katersorneqartillugit paasivarput meeqqat pineqartut 90 procentii immikkoortup nalinginnaasup iluaniittut, taamaattoorli aamma 10 procentii ajornartorsiuteqartut immikkoortumit nalinginnaasumit inissinneqartariaqartartutut.⁸ Paasisat taakku Nunani Avannarlerni allani inernerineqartartunut naapertuupput (takuuk Obel et al., 2004).

Meeqqat misilitsitsinerit naapertorlugit ajornartorsiuteqartutut (tabeli 3.1) pillugit itisilerinitsinni paasivarput niviarsiaqqat nukappiaqqallu ataatsimut nalunaarsorneqartut 10 procentii sinnerlugit immikkoortuni sisamavinni misissuivigineqartuni arlaatigut ajornartorsiuteqartut.

Takuneqarsinnaavortaaq niviarsiaqqat nukappiaqqallu pillugit akissuteqaatit assigiinnigissuteqartut. Niviarsiaqqanut nukappiaqqanullu ataatsimut nalunaarsukkat takutippaat meeqqat pineqartut 10 procentii immikkoortup nalinginnaasup avataaniittutut inissinneqartut. Suiaassutsit taakku immikkoortillugit nalunaarsuigaanni niviarsiaqqat 6 procentii nukappiaqqallu 14 procentii immikkoortup nalinginnaasup avataanut inissinneqarput. Imaappoq, *nukappiaqqat amerlaneroqaat*⁹ ajornartorsiuteqarsimasunit taamatut nalilerneqarsinnaasut.

Tabeli 3.1-imi takuneqarsinnaavoq uninngaveqanngitsutut ajornartorsiuteqartunit nukappiaqqat taakkuusut annerusumik ajornartorsiuteqartut. Ilutigalugu takuneqarsinnaavoq meeqqat ikittuinnaasut taamatut ajornartorsiutillit, amerlanerullutilli pissuserisartakkamikkut misigissutsimikkullu ajornartorsiutillit, taamatullu aamma peqatiminnut sammisumik ajornartorsiuteqartartut amerlalluinnarlutik.

8. Pingaaruteqarpoq malugissallugu paasisatut inernerisat apeqqutit pineqartunut saqqummiussat tunngavigalugit pissarsiaammata. Tarnip pissusiatigut nakorsanit naliliinerit pineqanngillat, tamatumani meeraq pineqartoq ilanngullugu naliliiffigineqarsimassagaluarmat sukumiisumik.

9. Uiguut '-qaat' atorineqartarpoq naatsorsueqqissaarinikkut sanilliussinermi katigussisoqarsinnaagaangat. Sanilliussinermi immikkoruteqarnerat uuttorneqartarpoq chi2-test atorlugu, nalilersuutigalugit 0,05; 0,01 aamma 0,001, eqqoriaanerisut nikingassuteqarnerat sanilliunneqarsinnaasoq.

TABELI 3.1

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu (pingasut sinnerlugit ukiullit) aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; peqatiminnut sammisumik ajornartorsiutillit, pissuserisartakkamikkut ajornartorsiutillit, uninngaveqanngitsutut misigissutsimikkullu ajornartorsiutillit kiisalu nukittuffigisat ajornartorsiuteqarfigisallu ataatsimut nalilerneqarnerat pineqartillugit. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat pct.	Nukap- piaqqat pct.	Arlariis- sillugit pct.	Pct.- inngu- nermi (qassit) ¹	Sunniute- qarnerat
Nukittuffiit ajornartorsiuteqarfiusullu ataatsimut	6	14	10	876	Nikingas- suteqarput
Peqatiminnut sammisumik	60	57	58	918	Nikingas- suteqan- ngillat
Pissuserisartakkamikkut	17	21	19	915	Nikingas- suteqan- ngillat
Uninngaveqanngitsutut pissuseqartarnermikkut	2	8	5	912	Nikingas- suteqarput
Misigissutsimikkut	15	17	16	902	Nikingas- suteqan- ngillat

1. Allanngorarsinnaapput, apeqqummut qassit akissuteqarsimanersut assigiinngissuteqarfiusinnaammat.

PEQATIMINNU SAMMISUMIK AJORNARTORSIUTILLIT

Meeqqat peqatiminnut sammisumik ajornartorsiutillit amerlanersaat pineqartillugit atuuppoq akissutit nalunaarsoraanni inernerimmassuk allat taamatut ajornartorsiuteqanngitsut. Ajornartorsiutit pineqartut tassaapput angajoqqaanik malinnaavigineqarsinnaasut, qularnanngitsumillu ulluinnarni atugarisanut aamma sunniuteqartarsimassasut, unniit immikkoortut sisamaviit misilitsitsinermi pineqartut ilaanni ataasiinnarmi ajornartorsiutaasinnaasut pineqaraluartut. Imaappoq amerlanerpaartaanni ajornartorsiutit meeqqat immikkoortup nalinginnaasup avataanut inissinneqaatigisassa at pineqanngillat.

Akissutit qimerluuataaraanni paasinarpog meeqqat minnerit (suli atualilinnngitsut) akornanni peqatiminnut ajornartorsiutillit meeqqanut taamatut ajornartorsiutillinnut ataatsimut sanilliukkaanni ikinnerusut. Taamaakkaluartut meeqqat suli amerlapput ukioqatigiiaani tamani peqatiminnut sammisumik ajornartorsiuteqartartutut taaneqarsinnaasut.

Peqatiminnik sammisaqartarnerat pillugu apeqqutitut anaanaasut/ataataasut akissutigisaat misissoraanni paasinarpog tamarluinnangajammik akissutigisimagaat qitornartik meeqqanit allanit tamanut atuuttumik peqatikkuminartoq. Angajoqqaallumi amerlanersaat angerpaat qitornartik ikinnerpaamik ataatsimik ikinnugutivimminik peqartoq, tallimararterutaasa missaat akisut tamanna ilaatigut eqqortoq, imaappog qitornartik kisimiinniartartuusartoq kisimiilluni pinnguartaartoq. Akissutit nikerarfigisaat tassaavog inernerisatut paasineqarfiini meeqqap peqatiminit sammisumik ajornartorsiuteqarneranut tunngasumik apeqqutini pineqaraangat meeraqatiminit uumissorneqartarnerisog uumisaarneqartarnerisarlunniit, aammalu meeqqap iluarinerusarneraa meeraqatini pinnagit inersimasut peqatigissallugit.

Angajoqqaat affaanit amerlanerusut akissutigaa qitornartik meeraqatiminit allanit uumissorneqarluniluunniit uumisaarneqartaartoq, taamatullu affaanit aamma amerlanerusut akissutigaa qitornartik peqatitig pinnagit inersimasut peqatigiumanerusaraat. Akissutini taakkuni nivarsiaqqat nukappiaqqallu assigiinngissuteqarfiunngillat.

Akissutit paasissutissipput *meeqqat peqatiminnut sammisumik peqatigeeqatigiissinnaanerat maluginiartassallugu pingaaruteqarsinnaasog*. Imaassinnaavog pissutsinik ataasiakkaaqartoq allannngortissallugit pingaaruteqarsinnaasunik. Ima uumissuillunilu uumisaarisogartigisinnaavog meeqqap peroriartornera inuunermilu nuannaarnissaralua ajoquserneqarsinnaasarlutik.

Naallu erseqqissaatigigaluaripput pineqartut tassaammata tikkuussinerit, imaaliillaannaq ajornartorsiutaasutut nassuiaaserneqarsinnaanngitsut, taamaattoq pineqartut tassaapput ulluunerani paaqqinnittarfinni atuarfinnilu maluginiartassallugit ajoqutaanavianngitsut. Pingaartumik annernut pingaaruteqartarpoq peqatitut sammisumik attaveqarluarsinnaasarnissaq, taakkorpiaappummi meeqqanik pineqartunik peroriartuutaallutillu inersimasunnguutaasussat.

PERIATAARSINNAASARNEQ

Misilitsitsisarnermut SDQ-mut ("The Strengths and Difficulties Questionnaire") atasumik apeqqutit meeqqanut pingasut sinnerlugit ukiulinnuunnaq saqqummiunneqaraluartut, periataarsinnaasarneq pillugu apeqqut meeqqanut misissuinermi pineqartunut tamanut

saqqummiunneqarpoq. Periataarsinnaasarneq pillugu apeqqutit atorneqarnerukkajuttarput pingaartumik naalungiarsuit atugarissaarnerannik paasissutissarsiniartilluni, taakkuusarmata periataarsinnaasartutut taaneqartartut atugarissaanngitsutut aarleqquteqarfiusinnaasartut.

Meeqqat 94 procentii taaneqarput periataarsinnaasarnermikkut eqqissisimalluinnarlutillu nalinginnaasumik pissuseqartartutut. Pineqartunit 6 procentii kisimik taaneqarput sakkortuumik periataarsinnaasartutut. Ilutigalugu ukioqqortusiartornerminni ikinneruleriartortarput meeqqat eqqissisimalluinnartartutut taaneqartartut (annerni 29 procentii), amerlaneruleriartortarlutillu nalinginnaasumik periataarsinnaasartutut. Niviarsiaqqat nukappiaqqallu amerlaqatigiikannerput periataarsinnaasartutut taaneqartut, niviarsiaqqallu amerlaneroqalutik eqqissisimasutut taaneqartut.

Meeqqap atugarissaarneranik nassuiaasinnaanissamut periataarsinnaaneranik tunngaveqarnissamut atuuppoq meeqqat periataarsinnaasartutut taaneqartut nalilernerqartarmata atugarissaanngitsutut. Pineqartut tassaapput meeqqat 6 procentii, taakkunanilu niviarsiaqqat nukappiaqqallu amerlaqatigiipput.

EQQARSARTAATSIMIKKUT TIMIKKULLU ATUGARISAT

Aallarniutigalugu matumani taasinnaavarput angajoqqaat ilisimatitsissutigimmassuk meeqqat pineqartut 85 procentii qaammatini kingullerni aqqaneq-marlunni peqqissuusimasut. Imaassinnaavoq annikitsumik tunillatsisimasinnaasut, sivisunerusumilli napparsimanatik. Meeqqalli annerit minnernit napparsimakulanerusarsimapput. Peqqissutsikkullu atugarisat misissuinermi matumani annerusumik nassuiaateqarfigineqanngillat. Peqqissutsikkut atugarisat ilisimatusarnerni allani pitsaasumik nassuiaateqarfioreerput, tamatumani Kalaallit Nunaanni nakorsanit¹⁰ peqqissutsikkullu atugarisat pillugit ilisimatusartoqareermat.

Eqqarsartaatsimikkut timikkullu atugarisat assigiinngitsut arlallit pillugit apeqquteqarpugut, tamarmik meeqqap atugarissaarnissamini nukittuffigisassanik ajornartorsiuteqarfigisassaanillunniit takussutissii-

10. Takuuk Professor Peter Bjerregaard, Statens Institut for Folkesundhed ved Syddansk Universitet, Center for Sundhedsforskning i Grønland.

sinnaasussanik. Eqqarsartaatsimikkut timikkullu nukittuffigisat ajornartorsiutigisinnaasallu nassuiaatitut atussallugit ajornaku-soortuupput. Tamatumunnga pissutaavoq eqqarsartaatsimikkut timikkullu atugarisat ima paasineqakkajuttarmata itinerusumik pilersimassasutut. Assersuutigalugu ukiuni taamannani nalinginnaasutut nalilerneqartarsimavoq qummalaneq tarnip pissusiatigut ajornartorsiummik pissuteqartoq, maannali nalunngilarput tassatuaannaasoaq timikkut (uumassuseqartutigullu) pissuteqartumik taamatut qummalasoaqarsinnaasartoq.

Taamaakkaluartoq apeqqutit pineqartut saqqummiuppavut. Akissutilli nassuiaasersorniarnernanni pissutsit assigiinngitsut piuneranni itinerusumik naliliinerup meeqqap tarnikkut qanoq inissisimaneranut sunniteqarsinnaanersut qitiutinniarsimanngilarput, imaluunniit pissutsit pineqartut assigiinngitsunik sunik pissuteqarsimasinnaanersut. Qitiutitatuaraarput pissutsit ataasiakkaat pineqartut meeqqap ulluinnarni atugarisaanut qanoq sunniteqarsimasinnaanersut, taamatullu meeqqap atugarissaarnissaanut.

Tamatumaa kinguneraa assersuutigalugu qummalasarneq nassuiarneqarmat pisartutut atugariinnassallugu ajornakusoorfiussasut, apeqqutaatinnagu suna pissutaanersoaq meeqqap taamatut qummalasarnernanut. Taamaasilluta qummalaneq (pissutsillu misissorneqartut allat) nalileratsigik ulluinnarni ajornakusoornerusumik atugaqarnissamut tikkuussisutut, taamatullu allanik ajornartorsiuteqarlersinnaanissamut tikkuussisutut.

Tabeli 3.2-mi takuneqarsinnaavoq niviarsiaqqat nukappiaqqallu aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; ukiumi kingullermi sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik tarnimikkut timimikkullu assigiinngitsumik ajornartorsiuteqarsimasut. Meeqqat arlaliupput sapaatip akunneranut ataasiaannaratik ataasiakkaanik ajornartorsiuteqartarsimasut. Taakku nalunaarsukkani ilaatinneqanngillat. Meeqqat sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik nerinissaminnik nakerisaqartanngitsut, niaqorluttartut, naarluttartut, tassanngaannaq qissasertartut qummalasartulluunniit nalinginnaasumik atugarissaar-nissaraluaminnik sunnerneqaateqartutut nalilerneqarput.

TABELI 3.2

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu (0-imiit 14 ilanngullugit ukiullit) aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; ataatsimoortikkaanni eqqarsartaatsimikkut timikkullu sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik ajornartorsiuteqartatut. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat Pct.	Nukap- piaqqat Pct.	Ataat- simoor- tillugit Pct.	Suiaassut- sikkut sunn.	Ukiuannut attuumassu- teqarnerat
Nakerisaqannginneq	10	13	12	Soqanng.	Naamik Pingaartumik
Niaqorlunneq	3	4	4	Soqanng.	minnerni
Naarlunneq	2	3	3	Soqanng.	Naamik Pingaartumik
Qissaseriasaarneq	4	5	4	Soqanng.	minnerni
Qummalaneq	5	4	5	Soqanng.	Pingaartumik minnerni
Procentinngorneri tunngavigisat	537	623	1.160		

Meeqqat 78 procentii (qassinik ukioqarnerat apeqqutaanani) ajornartorsiutinik taaneqartunik ima ajornartorsiuteqartiginngillat sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik atortarlugit. Ajornartorsiutit pineqartut ilaanneeriarlutik atortarsinnaavaat, kisianni ima akulikitsiginngitsumik taaneqarsinnaassalluni ulluinnarni atugarissaarnissaannut sunniuteqartussatut.

Meeqqat pineqartut 17 procentii ajornartorsiutit taaneqareersut ilaannik ataatsimik sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik ajornartorsiuteqartarput, sinnerisalu 5 procentiisa taaneqartut ilaannik marlunnik amerlanerusunilluunniit sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik ajornartorsiuteqartarlutik. Pineqartut kingulliit 5 procentii matumani nalilerneqarput eqqarsartaatsimikkut timikkullu ajornartorsiuteqartutut taamatut aqqusaagaqartarnerisa akulikissusiisa malitsigisaannik. Niviarsiaqqat nukappiaqqallu amerlaqatigiipput taamatut arlalinnik ajornartorsiuteqartatut, pineqartunillu minnerit amerlanerulaartarput taamatut ajornartorsiuteqartatut.

KAJUMISSUSEQANNGITTARNEQ, KAMASSARTARNEQ AAMMA EQQARSARLUARSINNAANIKKUT AJORNARTORSIUTEQARTARNEQ

Kajumissuseqanngittarneq, kamassartarneq aamma eqqarsarluarsinnaanikkut ajornartorsiuteqartarnerit SDQ-mut ("The Strengths and Difficulties Questionnaire") atasumik apeqqutitut atatillugu siusinnerusukkut nassuiaaserniarneqarsimapput. Tassungali atasumik apeqqutit itisilerneqarput, tamatumani sukumiivissumik apeqqutigineqarmat meeraq (ukiumi kingullermi) qanoq akulikitsigisumik kamassartarsimangersoq, kajumissuseqartarsimannginnersoq imaluunniit eqqarsarluarsinnaanermigut ajornartorsiuteqartarsimangersoq. Tabeli 3.3-mi takutinneqarpoq nivarsiaqqat nukappiaqqallu aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; ukiumi kingullermi sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik taamatut pissusilersortarsimasut.

TABELI 3.3

Nivarsiaqqat nukappiaqqallu (0-imiit 14 ilanngullugit ukiullit) aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik kamassartarsimasut, kajumissuseqartarsimanngitsut imaluunniit eqqarsarluarsinnaanikkut inorsarsimasut. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat Pct.	Nukap- piaqqat Pct.	Ataat- simoor- tillugit Pct.	Suiaas- sutsikkut sunn.	Ukiuannut attuu- massute- qarnerat
Kamassartar- simavoq	13	13	13	Sunniute- qanng. Nukap- piaqqat	Pingaar- tumik minnerni
Kajumissuseqar- tarsimanngilaq	6	9	8	pingaar- tumik	Naamik
Eqqarsarluarsin- naanikkut				Sunniu- teqanng.	Pingaar- tumik
inorsarsimavoq	4	6	5		annerni
Procentin- ngornerini					
tunngavigisat	537	623	1.160		

Paasivarpuit niviarsiaqqat/nukappiaqqat 4 procentiisa aamma 13 procentiisa akornanni pissutsit taaneqartut ilaannik ukiumi kingullermi sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik misigisaqartarsimasut. Nukappiaqqat niviarsiaqqanit akuttunnginnerusumik kajumissuseqanngittarneq misigisarpaat, apeqqutaanani nukappiaqqat qassinik ukioqarnerat. Atugaasartut arlariit marluk pineqartillugit suaassutsikkut assigiinngissuteqartoqanngilaq, kisianni taakkuugajunnerusarpuit minnerit angajoqqaajusut misigisaqarfigisimasaat kamassartartutut, annerillu angajoqqaajusut misigisaqarfigisagaat eqqarsarluarsinnaanermikkut inorsartutut.

Meeqqat pineqartut katillugit 83 procentiisa atugarisartakkat taaneqartut arlaannaanilluunniit sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik misigisaqartarsimanngillat. Imaassinnaavoq akuttunerusumik taamatut pissusilersortarsimassasut, kisianni ima akulikitsiginngitsumik matumani taaneqarsinnaassallutik atugarissaarnerannut sunniuteqarsinnaasussamik. 11 procentiisa atugarineqartartutut taasat ilaannik ataatsimik sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik misigisaqartarsimapput, sinnerisalu *6 procentiisa atugarineqartartut ilaannik marlunnik pingasunilluunniit sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik misigisarsimallugu*. Taakku pineqartut 6 procentii nalilernerqarpuit kamassartarnertik imaluunniit kajumissuseqaratik pissusilersortarnertik imaluunniit eqqarsarluarsinnaanermikkut inorsartarnertik ajornartorsiutigisaraat.

TARNIP PISSUSIATIGUT ATUGARISAT

Anaanaasut (ataataasut) qinnuigineqarpuit meeqqap ukiumi kingullermi tarnikkut qisuariaatigisarsimasai pillugit immikkoortutigut arlalitsigut paasinninnertik pillugu paasissutisseeqqullugit. Tabeli 3.4-mi niviarsiaqqat, nukappiaqqat aamma arlariillutik qanoq amerlatigisarsimanersut sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik tarnimikkut assigiinngitsutigut qisuariaateqartarsimasut takuneqarsinnaavoq.

Taamatuttaaq apeqqutigarpuit anaanaasut/ataataasut immi-nornissamik eqqarsaateqartoqarneranilluunniit imminut ajoqusernissamik pissusilersortoqartarneranik ilisimasaqarnersut. Ataasiakkaat apeqqutit tassunga tunngasut angerpaat, kisianni ima ikitsigaat 1 procentii inorlugit.

Taamaattumik apeqqutit tamatumunnga tunngasut tabeli 3.4-mi ilaatinneqanngillat.

TABELI 3.4

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu (0-imiit 14 ilanngullugit ukiullit) aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; tarnimikkut sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik assigiinngitsutigut qisuariaateqartarsimasut. Procentin-ngorlugit.

	Niviar- siaqqat Pct.	Nukap- piaqqat Pct.	Ataat- simoor- tillugit Pct.	Suiaassut- sikkut sunn.	Ukiuannut attuumas- suteqar- nerat
Annilaartarsimasut	3	5	4	Soqanng.	Naamik
Oqimangertarsima- sut	2	2	2	Soqanng.	Naamik Amerlane- roqisut
Nikallungasarsimasut	8	9	8	Soqanng.	Amerlane- roqisut
Nikalloqqajaasars- imasut	5	6	6	Soqanng.	Amerlane- roqisut
Imminut ikiorsin- naanngitsutut	2	2	2	Soqanng.	Naamik
Kammalaatiminit illikartutut	2	1	2	Soqanng.	Amerlane- roqisut
Nipaatsutut	4	4	4	Soqanng.	Amerlane- roqisut
Procentinngornerini tunngavigisat	537	623	1.160		

Akissutit ataatsimut nalunaarsornerisigut paasivarpit meeqqat 84 procentii pineqartillugit angertoqarsimanngitsut meeqqap taasat arlaannaannilluunniit sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarluni atuisimaneranik. 10 procentii atugarisat ilaannik ataatsimik sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik nalaataqartarsimapput, sinnerisalu 6 procentii pineqartut ilaannik marlunnik amerlanerusunilluunniit sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik nalaataqartarsimapput. Imaappoq meeqqat 6 procentii immikkoortumi pineqartumi ajornartorsiuteqartutut nalilerpagut. Meeqqanut annernut ajornartorsiutit aarlerinaateqarnerupput. Taamaattumik kisitsit tamanna maluginiagassaavoq, meeqqat annerit ilaanni ajornartorsiuteqartunik tikkuussisinnaammat.

Niviarsiaqqanut nukappiaqqanullu akissutigineqartartut ssigiinngissuteqanngillat. Pineqartunut arlariinnut erseqqinnerpaajuvoq anaanaasut/ataataasut 8-9 procentiisa sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik nalaattarsimammassuk qitornamik nikallungasarnera, anaanaasullu/ataataasullu 6 procentiisa sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik nalaattarsimallugu qitornamik nikalloqqajaasarnera. Qisuariaataasartut pineqartut meeqqani annerni nalaanneqakkajunnerupput. Qisuariaataasartullu imminnut qalleraapput: *Meeqqat 5 procentii nalilerneqarput* ukiup kingulliup ingerlanerani *sapaatip akunneranut minnerpaamik ataasiarlutik nikallungasarlutillu nikalloqqajaasartutut*.¹¹

Uiga ukiualunni inooqatigaara. Marlunnik qitornaqarpugut. Naartuleqqaarpunga 19-inik ukioqarlunga. Taamanikkut naartuersinnissara aalajangiuppara. Imannak imigassartortuunngilanga. Taamaassimanngisaannarpungalu. Uiga nalliuttorsiuallaartoqartillugu najorsiumasarpog, kisianni imannak pinnani aalakoorujussuarluni.

Isumaqarpunga meeqqat atugarissaarluartut. Angajulliup atuarnini nuannaraa ilikkagaqartarninilu iluarisimaartarlugu. Uigalu tamanna naammagisimaarparput isumaqarlutalu avatangiiseqarluartoq klassimi anginngitsumiikkami.

Nukarliup meeqqerivimmünnini aamma nuannaraa, kisianni isumaqarpunga pitsaassagaluartoq siunnersorneqarnissaq periarfissaanerulaarluarpat. Assersuutigalugu piffiit ilaanni ima pisoqartarsimavoq nukarlersatta meeraqatini kiisarsimallugit. Taamanikkut sulisut uannut avoqqaarlíorujussuarput. Ilisimanngilarali qanoq iliuuseqarsinnaanerlunga, isumaqarlungalu sulisut siunnersorsimasinnaagaluaraannga. Isumaqarpunga sulisut annerusumik ilinniarsimasariaqarluartut meeqqanik paarsisarniassagunik.

Ilaquttakka attavigisartorujussuuakka peqateqatigiit-taqaagullu. Angajoqqaakka imertarput, taamaattuarsimappullu. Meeraagama ajuusaartarpunga imeraangata. Kisianni ilaqutariinni

11. Matumani pingaaruteqarpoq maluginiassallugu pineqartut tassaammata anaanaasut/ataataasut naliliinerat qitornatik nikalloqqajaasutut pissuseqartarnerannik. Nappaatip suussusianik naliliine-runngilaq.

amerlaqigatta imerfiunngitsumik ornigassaqartuaannarsima-
vunga.

Ilaatigut isumaliutigisarparput nuussannginnerluta.
Pingaartumik nuuffigerusukkaluaratsigu ilinniagaqarnissamut
periarfissaqarnerusoq. Kisianni najugarput nuannareqaarput
maaniikkallassaagullu.

(pitsaassusilikkamik apersuinnermit tigusat)

ATUARNEQ NUANNARALUGU NUANNARINAGULUUNNIIT

Meeqqat misissuinnermi peqataasut pingajorarterutaannit marlorarterutaat
atualilereersimapput. Meeqqat atuartuusut 93 procentii atuartarnertik
nuannaraat. *2 procentiisa atuartarnertik annikitsuinnarmik nuannaraat
imaluunniit nuannarinngivillugu*, kisianni ilisimatitsissutigineqanngilaq
sinnerisa 5 procentit atuartarnertik nuannarineraat.

ATUARFIMMI EQQARSARTAATSIKKUT INUTTULLU ATUGARISAT

Nalilersinnaajumallugu meeraq atuarfimmi aalajangersimavissunik
ajornartorsiuteqarnerusoq, apeqqutigaarput meeraq eqqarsartaatsimigut
ajornartorsiuteqarsimanersoq imaluunniit imminut tatigisimanngitsutut
pissusilersorsimanersoq, eqqarsarluarsinnaanermigut klassimini
ajornartorsiuteqarnerusoq, meeraq kammalaatiminut aaqqiagiinngissute-
qartarsimanersoq aammalu meeraq ilinniartitsisuminut aaqqiagiin-
ngissuteqartarsimanersoq. Takuuk tabeli 3.5, tassani nalunaarsor-
neqarmata meeqqat qassit tamakkuninnga ajornartorsiuteqarsimanersut.

Nukappiaqqat niviarsiaqqanit amerlanerupput eqqarsar-
luarsinnaanikkut ajornartorsiutillit. Taakku saniatigut suaassutsimut
sammisumik assigiinngissuteqanngillat. Eqqarsarluarsinnaanikkut
ajornartorsiuteqartoqartarnerata ukioqatigiikkuutaani assigiinngitsuni
assigiimmik pigajuttarnerisa saniatigut ajornartorsiutigineqartartut
annerni angajullernilu atugaakkajunnerupput.

Maluginiagassaq tassaavoq meeqqat 27 procentii
kammalaatiminnik atuarfimmi aaqqiagiinngissuteqartarnerat. Tamanna
nukittuffigisat ajornartorsiutigisallu pillugit apeqqutunut siusinnerusukkut

nassuiaateqarfioersunut naapertuuppoq, tassani aamma paasigatsigu meeqqat amerlaqisut peqatiminnut sammisumik ajornartorsiuteqartartut.

TABELI 3.5

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu aammalu ataatsimoortillugit agguarnerat; atuarfimmi assigiinngitsunik ajornartorsiuteqartartut. Procentinngorlugit.

	Niviar- siaqqat Pct.	Nukap- pi- aqqat Pct.	Ataat- simoor- tillugit Pct.	Suiaas- sutsikkut sunniutaat	Ukiuannut attuu- massute- qarnerat
Eqqarsartaatsikkut ajornartorsiuteqartut	16	21	19	Soqanng. Nukapp. amerlane- rupput	Annerit amerlane- rupput
Eqqarsarluarsinnaanikkut ajornartorsiuteqartut	5	15	11		Soqanng. Annerit amerlane- rupput
Kammalaatinut aaqgiinngissuteqartut	24	30	27	Soqanng.	Annerit amerlaner upp.
Ilinniartitsisunut aaqgiinngissuteqartut	8	9	9	Soqanng.	
Procentinngornerinut tunngavigisat	348	421	769		

Akissutit ataatsimoortillugit nalilersornerisigut paasivarpur meeqqat katillugit 82 procentii ajornartorsiutinik pineqartunik arlaannaatigulluunniit imaluunniit ataasiakkaaginnartigut ajornartorsiuteqartarsimanngikkunik qaqutigut taamaattartut, uku *18 procentii marluinnik, pingasuinnik imaluunniit tamaasa ajornartorsiutigisarsimagaat*. 18 procentii pineqartut nalilerneqarput tassaasut meeqqat eqqarsartaatsimikkut atuarfimmi ajornartorsiuteqartut. Suiaassutsikkut agguataarnerat imaappoq *nukappiaqqat amerlanerungaagalutik atuarfimminni ajornartorsiuteqartut*, nukappiaqqallu katillugit 24 procentii niviarsiaqqallu 12 procentii taamatut ajornartorsiuteqartuullutik. Imaappoq paasissutissarseqqittugut nukappiaqqat sutigut atugarisaanngitsut. Ukiogatigii kuutaanut atasumik imaattoqarpoq atuartut annerit taakkuullutik atugarisaannginnerusut.

UUMISAARISARNEQ

Paasereerparput meeqqat ilarpaalussui peqatiminnut sammisumik aaqqiagiinngissuteqartut. Paasissutissat taakku toqqaannartumik apeqqutigineqaraangata meeqqat peqatiminnit uumisaarneqarnerusarnersut akissutissanik ilaartorneqartarput.

Anaanaasut/ataataasut katillugit 79 procentii isumaqannginnerarput qitornartik (0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit akornanni) meeqqanit allanit uumisaarneqarneruneq ajortoq, 4 procentii nalornipput, 2 procentiisa ilisimasaqarfiginnginnerarpaat sinnerisalu *15 procentii isumaqarput qitornartik peqatiminnit uumisaarneqarnerusartoq.*

Ukioqatigiikkuutaartoqarnanilu suaassutsikkut aalajangersimasumik sammivissiisoqanngilaq kikkut immikkut uumisaarneqarnerusarnerannik. Paasisatut inernerit assigiinngitsut nalilersoqqissaarutsigik imminnut sanilliullugit, paasissavarput, qassinik ukioqarneq, nivarsiaraaneq nukappiaraanerluunniit apeqqutaatinngit, meeqqat allanit uumisaarneqarnerusartut atuarfimmi ajornartorsiornissamut aarleqquteqarfiunerusaqisut, soorluttaaq anner-tuutigit aarlerinaatigineqarsinnaanerusoq nukittuffiit ajornartorsiuteqarfigisallu pillugit apeqqutinut atasumik immikkoortup nalinginnaasup avataanut inissinneqarsinnaanissaat.

Taamaasilluni paasinarpoq meeqqat meeraqatiminnit uumisaarneqarnerusartut arlaatigit aarlerinartorsiorsinnaanerusut meeqqanit allanit allaanerusumik pissusilersortalernissamut aamma-lu/imaluunniit amerlanerussuteqartunit allatut pissusilersortalernissamut.

ATAATSIMOOQATIGIINNI PEQATAANEQ

Nalunaarutigineqarpoq meeqqat amerlanersaat (0-miit 14-it ilanngullugit ukiullit) ataatsimooqatigiinni peqataasartut. Taamaattoq meeqqat 9 procentii piffissap ilaani ataatsimooqatigiit avataaniissimapput, *massakkullu 8 procentii ataatsimooqatigiittut avataaniillutik.* Meeqqat taakku pineqartut taakkuugajuttarput. Taamaalilluni takuneqarsinnaagunarpoq ataatsimooqatigiit avataaniileraanni, avataaniiginnalivinnissaq arlerinartoqarsinnaasoq.

Meeqqat ataatsimooqatigiinni peqataanngitsut avataaniissimasulluunniit meeqqanut allanut naleqqiullugit peqatiminniit

annertunerungaatsiartumik qinngasaarneqartarsinnaanerit aarlerinaateqarpoq. Peqatigiiaat arlaalluunniit ataqatigiinnerup avataanilernissaat immikkut aarlerinaateqanngilaq, aamma niviarsiaraanersut nukapiaraanersulluunniit apeqqutaanani.

ATUGARISSAARNEQ ATUGARISSAANNGINNERLUUNNIIT

Meeqqat maannamut atugarissaarnerat sammiviit assigiinngitsut malillugit misissorneqarput. Nalunaarusiornerit arlallit assigiissuseqangaatsiarsimapput, allat assigiinngissuseqarnerusumallutik, immaqalu erseqqissumik takutitsiniarneq ajornakusoorpasissinnaalluni.

Kisianni takutitsiniarneq erseqqissiarporpoq. Meeqqat amerlanersaat ajunngilluinnartumik atugaqarput. Tamatumunnga peqatigitillugu ikinnerit atugarisanut tunngatillugu ataatsimik arlalinnilluunniit ajornartorsiuteqarput. Ikinnerit taakku amerlassusaat qaqugumulluunniit eqqartorneqartuarsinnaavoq. Amerlassusaanni ikinnerussuseqartut uppernarsarneqarnerannut tunngavilersuutigineqartut apeqqutaapput. Tunngavilersuutit attuumassuteqartut erseqqissarniarlugit, atugarisani ajornartorsiutit suut misissorneqarsimanerisa aammalu inernerit suut saqqummersimanerisa uteqqinnissaat pingaaruteqarsinnaavoq (takuuk tabeli 3.6).

Misissuiffigineqartut ilaanni minnerpaamik ataatsimi meeqqat arlaqangaatsiartut atugarisanut tunngatillugit ajornartorsiuteqarnerat saqqummerpoq. Aammattaaq erseqqissorujussuarmik saqqummerpoq nukappiaqqat niviarsiaqqaninngarnit atugarisani ajornartorsiuteqalernissaat aarlerinarnerusoq, soorlu aamma meeqqani angajulliunerusuni atugarisani ajornartorsiuteqalersinnaaneq aarlerinarnerusoq. Takuneqarsinnaavoq meeqqat angajulliunerusut ilarpassui nukappiaqqallu ilarpassui pineqarnerusut. Ataatsimut isigalugu nukappiaqqat anginerit ajornartorsiuteqarnerpaapput.

TABELI 3.6

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu aammalu ataatsimoortillugit
atugarissaarnermi anguniakkani ingerlanneqarsimasuni
ajornartorsiutillit amerlassusaat. Procentinngorlugit.

	Niviarsiaqqat Pot.	Nukappiaqqat Pot.	Ataatsimoor- tillugit Pot.	Suiaasut- sikkut sum.	Ukiuanut attuumassu- teqanerat.	Niviarsiaqqat Pot.
Nukittussuseq ajornar- tors. pill. apeqq. nal- inginn. avataani iniss. (3 sinn. ukiull.)	6	14	10	876	Nukap aarle. annert. So- qaangi- laq	Soqan- ngilaq
Kamajasooq (meeqqat tamarmik)	5	6	6	1.160		Soqan- ngilaq
Eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartor- siutit minn. sap. akunn. ataasiarluni (meeqqat tamarmik)	5	4	4	1.160	So- qanngi- laq	Soqan- ngilaq
Uniffeqannginneq il.il. minn. sap. akunn. ataasiarluni (meeqqat tamarmik)	4	8	6	1.160	Nukap aarle. annert.	Soqan- ngilaq Angajul- liit
Eqqarsartaatsikkut ajornartorsiutit (meeqqat tamarmik)	6	8	7	1.160	Soqan- ngilaq	aarleri- narneru- laarput
Atuarneq nuannarinngi- laa (meeq. atuartut)	2	3	2	765	Soqan- ngilaq	Soqan- ngilaq Angajul- liit
Atuarfimmi Psykosocia- le'mik arjonartorsiute- qarneq (meeq. atuartut)	13	24	19	749	Nukap aarle. annert.	aarleri- narneru- laarput Nukapp.
Peqatiminniit qingga- saarneqarnerusut (meeqqat tamarmik)	13	18	16	1.158	Nukap aarle. annert.	aarleri- narneru- laarput
Ataatsimooqatigiinni avataaniissimasut (meeqqat tamarmik)	9	7	8	1.148	Soqan- ngilaq	Soqan- ngilaq
Ataatsimooqatigiinni massakkut avataaniit- tut (meeqqat tamarmik)	7	8	8	1.149	Soqan- ngilaq	Soqan- ngilaq

MEEQQAT QANOQ AMERLATIGISUT ATUGARISSAARPAT – QANORLU AMERLATIGISUT ATUGARISSAANNIGILLAT?

Kapitalimi uani erseqqissagassaq kingulleq tassaavoq, meeqqat qanoq amerlatigisut atugarisaaarnersut qassillu atugarisasaan-nginnerisut.

Misissuiffiusut amerlanersaanni pingaartumik meeqqat angajuliunerisut angajulliillu ajornartorsiuteqarnissat aarlerinarneruvoq (takuuk tabeli 3.6). Aamma meeqqat angajuliunerisut angajulliillu pillugit paasisutissat amerlanerummata aalajangerparput, meeqqat qanoq amerlatigisut atugarissaarnerannik atugarissaannginnerannillu ataatsimut nalunaarusiaq meeqqanut atuartunuinnaq sammitinneqassasoq.

Tabeli 3.7-imi takuneqarsinnaavoq, misissuiffigineqartuni ataatsimik, marlunnik pingasunilluunniit ajornartorsiuteqarsimaneq aallaavigalugu nalunaarusioraanni, meeqqat atuartut atugarissaarnermut tunngatilugu ajornartorsiutillit qanoq amerlatiginersut.

Meeqqat atuartut minnerpaamik ataatsimik pineqartuni atugarissaarnermut tunngatilugu ajornartorsiutillit kisikkaanni, meeqqat affangaat atugaqarnermi ajornartorsiuteqartut nassaarissavagut. Tamanna ima paasineqarsinnaavoq, Kalaallit Nunaanni meeqqat atuartut affaat atugarissaartuunngitsut, imaluunniit atugarissaarnerup nalilersornerani tunngaviit amerlavallaartut. Uagut naliliinerput malillugu tunngavilersuutit amerlavallaarput, taamaattumillu atugarissaannginnermi tunngavik ataasiinnaq najoqqutaralugu nalunaarusiornissaq paasissaanaviarani.

Meeqqat atugarissaarnermik ajornartorsiutillit amerlassusaat meeqqat ajornartorsiutit pineqartut minnerpaamik marluk misigisimappagit meeqqat atugarissaanngitsut amerlassusaasa affaat sinnerlugit annikillisapput. Katillugit meeqqat atuartut 20 procentii atugarissaarnermi ajornartorsiuteqarput – nivarsiaqqat 15 procentii nukappiaqqallu 25 procentii.

Atugarissaarnermi ajornartorsiutit eqqartorneqarnissaanut tunngaviit sukanganerulersissagutsigit, atugarissaarnermilu ajornartorsiutit pineqartut minnerpaamik pingasuinnanngortillugit piumasaqaateqartoqasappat, ajornartorsiutillit amerlassusaat affaannanngoqqisapput. Ataatsimoortillugit meeqqat atuartut ajornartorsiutillit massakkut 10 procentinngorput – nivarsiaqqat 8 procentii nunappiaqqallu 14 procentii.

TABELI 3.7

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu aammalu ataatsimoortillugit atugaris-
saanngitsut pineqartuni assigiinngitsuni nalilerlugit amerlassusaat.
Procentinngorlugit.

	Niviarsiaqqat Pct.	Nukappiaqqat Pct.	Ataatsimoor- tillugit Pct.	Amerlaasusiat	Summitaat (sulaa- sutsinut)	Ukiuannut sammissumik
Tabeli 3.6-imi atuga- riss. ajornartors. taaneqartut ilaat ataaseq ajornartors. (meeqqat atuartut)	37	50	44	702	Nu- kapp. aarle- rinaa- taat annert.	Soqann. ¹
Tabeli 3.6-imi atuga- riss. ajornartors. taaneqartut marlun- nik ajornartors. (meeqqat atuartut)	15	25	20	702	Nukap aarle. annert.	Soqann. ¹
Tabeli 3.6-imi atugariss. ajornar- tors. taaneqartut pingas. amerlanerill. ajornartors. (meeqqat atuartut)	8	14	11	702	Nukap aarle. annert.	Soqann. ¹

1. Meeqqanut atuartunuinnaq nalunaarsukkat.

**MEEQQAT ATUKKANI AJORNARTORSIUTILLIT
AMERLASSUSAAT**

Meeqqap atugarissaanngitsutut taaneqarnissaanut atugaqarnermut tunn-
gasut ajornartorsiutit qanoq amerlatigissanersut erseqqissumik tunngavi-
lersorneqarsimanngillat. Qinigassaqarsinnaaneq pineqartuaannartarpoq
aammalu qanoq annertutiginnissaa nalilerneqartarluni.

Atugaqarnermi ajornartorsiutit sammineqarneranni (isiginne-
riaatsit qulingiluat atorlugit ingerlanneqarsimasut) pineqartumi aalajan-
gersimasumi meeraq atugaqarnermut tunngatillugu ajornartorsiuteqartu-
tut nalilerneqarnissaanut qanoq pisoqarnissaanut tunngaviit ajornalaartut
atorsimavagut. Ingasattajaan-nginnissaq siunertarisimavarput, kisianni
tunngaviit imaapput atugarisamik ajornartorsiuteqavittoqarnera qulak-
keerneqarluni. Meeraq atugaqarnermi ajornartorsiuteqartutut nalilerne-

qassappat, pineqartuni ajornartorsiutit minnerpaamik marluk ajornartorsiutigineqarnissaannut tunuliaqutip assigaa.

Pineqartuni tamani pingaartumik meeqqat angajulliunerusut atugaqarnermi ajornartorsiuteqarnerat pineqarmat, arlalitsigullu meeqqanut angajulliunerusunut nalunaarusiat kisimik pitsaanerummata, tulliuttuni atugarissaarnerup ataatsimut nalunaarusiornerani meeqqat atuartut kisi-mik ilanngunneqarnissaat aalajangerparput.

Taamaattumik nalunaarusiorneq imaappoq:

- atuartuni niviarsiaqqat 85 procentii nukappiaqqallu 75 procentii atugarissaarput
- atuartuni niviarsiaqqat 15 procentii nukappiaqqallu 25 procentii atugaqarnerminni ajornartorsiuteqarput
- atugaqarnermi ajornartorsiutit tamatigut atuartuni angajullerniinnerupput
- ajornartorsiutit meeqqanik allanik ilaqarnermut tunnganerupput
- niviarsiaqqat nukappiaqqallu 8 procentii ataatsimooqatigiit avataanni inissisimapput
- pingaartumik meeqqat angajulliunerusut tarnimikkut ajornartorsiuteqarput.

Niviarsiaqqat atuartut 15 procentii atugaqarnermi ajornartorsiuteqartut nalilerneqarnerat immaqa annertorpasikkaluarpoq, kisianni tassa taamaappoq. Imaappoq niviarsiaqqat arfineq marluugaangata ataaseq atugaqarnermini ajornartorsiuteqartarpoq.

Amerlassusaasa takutippaat arlalinnik suliniuteqarnissaq pingaaruteqartoq, taamaalillluni niviarsiaqqat atugaqarnerminni ajornartorsiutillit ikiliniassammata. Pingaartumik ajornartorsiutit makku pineqarput: niviarsiaqqat nikallungasarput isumatsassimaartarlutillu, meeqqat allat ataatsimooqatigiinnerinut ilaaneq ajorput, aammalu nukittuffigisat ajornartorsiuteqarnerillu nalunaarsornerisa nalinginnaasup avataaniillutik.

Nukappiaqqat 25 procentiisa atugaqarnermi ajornartorsiuteqarnerattut nalilerneqarnerat ajorneruvoq. Tassa imaappoq nukappiaqqat sisamat pineqaraangata ataaseq atugaqarnermini ajornartorsiuteqartarpoq. Amerlaqaat ajornartorsiutillu ilaasa eqqumaffiginissaannut erseqqilluinnartumik nalunaarutaalluni. Nukappiaqqat niviarsiaqqatuulli ajornartorsiuteqarput, tamatumalu saniatigut aamma uniffeqannginnermik, aallussisinaan-nginnermik, atuarfimmi tarnikkut ajornartorsiuteqarneq aam-

malu peqatininngaanniit qinngasaartinnerit annertuumik ajornartorsiuti-galugit. Pingaartumik nukappiaqqat angajulliit artornartorsiernerupput.

Angajoqqaat, perorsaasut, ilinniartitsisut inersimasullu allat meeqqat arlaqangaatsiartut atugaqarnermut tunngatillugu ajornartorsiute-qarnerat eqqumaffigisariaqarpaat. Meeqqat immikkut ittumik ajornartor-siuteqarnerata paasineqarnera immaqalu katsorsaanerup aallartinneqarne-ra naammanngilaq. Atugarisanut ajornartorsiutit 'katsorsaannarneqarsin-naanngillat'.

Atugaqarnermi ajornartorsiutit uani allaaserineqartut annertussu-seqarnerisa takutippaat meeqqat inuuneranni ajortoqartoq. Meeqqat ila-annut angerlarsimaffimmi ilaqutariinni immaqaja ajornartorsiuteqangaar-mat, meeraq naammaginartumik ingerlanissaminut ajornartorsiuteqas-saaq. Ajornartorsiutit taamaattut kapitalimi tulluuttumi takutinneqassap-put (kapitali 4: Sumiginnaaneq). Meeqqanut allanut atuarfimmi ajornar-torsiutit kingunerisaasa ilagisinnaavaat, taakku kapitalip siuliani allaaseri-neqarput (kapitali 2: Ilaqutariit sammisassallu). Aammattaaq kapitalimi uani siusinnerusukkut allaaserineqartut peqatinut tunngatillugu ajornar-torsiuteqarnermut tunngassuteqarsinnaapput, aamma/imaluunniit pissut-sinut allarluninngit misissuineri allaaserineqarsimanngitsunik ajornar-torsiutinut attuumassuteqarsinnaapput (taamaatumik uani saqqummiun-neqarsinnaanngitsunik).

ILLOQARFINNUT, NUNAQARFINNUT KOMMUNINULLU AGGUATAARINEQ

Illoqarfinni nunaqarfinnilu pissutsit isigigaanni niviarsiaqqat nukappiaq-qallu atugaqarnerminni ajornartorsiutillit amerlaqatigiiginnangajapput. Tassa imaappoq nunaqarfinninngaanniit illoqarfinni meeqqat atugaqar-nermi ajornartorsiortut amerlanerunersut ikinnerunersulluunniit takutin-neqarsinnaanngitsaq.

Kommunitoqqani kommuninilu nutaani sisamani pissutsit asser-suukkaanni aamma kommunini taakkunani sisamani meeqqat atugaqar-nerminni ajornartorsiutillit assigiginnangajapput. Taamaalilluni atugaqar-nermut ajornartorsiuteqarneq Kalaallit Nunaanni tamani atuuppoq. Illo-qarfiit nunaqarfiilluunniit atugaqarnermi ajornartorsiuteqanngitsortaqan-ngillat, aammalu sumiluunniit meeqqat atuartut atugarisaminnik ajornar-torsiuteqarnerat allanut naleqqiullugu annerunani.

INASSUTEQAATIT

Toqqavillugu inassuteqaat pingaarnersaasoq tassaavoq suliniutinik aallartitsisoqarnissaa, taamaalilluni meeqqat pitsaanerusumik ikinngutigiiilersinnaassammata, ilanngullugu imminnut qinngasaarunnerat millissalluni ataatsimooqatigiinnermilu tamarmik peqataanissaasa isumaginissaanut pikkorinnerulissallutik. Pissutsit oqaloqatigiüssutigineqarsinnaanerat, isumaqatigiinnginnerit iluarsineqarsinnaanerat aammalu meeqqat ilagisatik tikilluaqqusaasutut misigisimasinnaaqqullugit inuuneqarnissap pingaaruteqarneranik, meeqqanit ilikkarneqarsinnaanerat eqqarsaatigalugu suliniutit pineqarput.

Soorlu makkuusinnaapput, atuarfinni ullut sammisaqarfiit (meeqquvinniluunniit), ataatsimiinnerit sunngiffimmi peqatigiinnissaq imaluunniit aasakkut atuannngiffimmi kursusernerit. Atuartut peqataatneqarnissat, qanoq oqaaseqarnerisa tusaanissaat aammalu aaqqiinarnermi eqqarsaataasa isumassarsiaasalu ilanngunnissaat pingaaruteqassaaq. Periaatsimik pitsaasumik sammisaqarnissamullu pitsaasumik programmi-lorsimagaanni sammisassap sumi inissisimanissaa apeqqutaassanngilaq.

Makku inassutigaaqut:

- Niviarsiaqqat 15 procentiisa nukappiaqqallu 25 procentiisa atugaqarnermut ajornartorsiuteqarnerat sianigineqassasoq. Atugaqarnermi ajornartorsiutit erseqqinnerusumik nalilerneqarnissaa atugarissaarne-rullu pitsanngortinnissaanut suliniutinik aallartitsisoqarnissaa.
- Inersimasumik akisussaassuseqartumik ilalerlugit atuartut ilaat naa-pitsillugit atugaqarnermullu ajornartorsiutit oqaloqatigiussutigalugit (ajunngilaq misissuiner-mi paasissutissat aallaavigalugit) ajornartorsiutillu qanoq annikillisinneqarsinnaanerat oqaluuseralugu.
- Immaqa aasakkut feerap nalaani kursusiliorluni, meeqqat qinngasaartittartut ikilinissaat eqqarsaatigalugu meeqqat ajornartorsiutit pil-lugit oqaloqatigiinnissaq ilinniarsinnaavaat.
- Meeqqat peqatiminnut tunngatillugu pitsaanerusumik pissusilersuu-teqalersinnaanerat qulakkeerniarlugu suliniutit nutaat aallartinneqar-nissaat, tassa imaappoq isumaqatigiinngissutit iluarsineqarnissaannik assigiinngissutsillu akuerinissaannik ilinniarlutik.

SUMIGINNAANEQ

Meeqqat peroriartornerat oqaloqatigiissutigineqartillugu sumiginnaaneq akuttunngitsunik oqallisigineqartarpoq. Apeqqutit pingaarnerusut tamatigut makkuusarput: Isumassuineq suua? Sumiginnaaneq suua? Aammalu meeqqat qanoq amerlatigisut sumiginnagaasarpat? Kapitalimi uani apeqqutit taakku pingasut nassuiaateqarfigissavagut, misissuinerumi illu inernerit attuumassutillit saqqummiutissallugit.

ISUMASSUINEQ SUUA?

Isumassuinerup suunera pillugu apeqqutip akinissaanut aallaavittut aallaqqaasiullugu meeqqap pisinnaatitaaffii Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaanni, Kalaallit Nunaata 1993-imi atortussanngortitaani, allaaserineqarnertut takooqaassavagut. Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip aallaaviginissaanut tunngaviliineq tassavoq, meeqqamut isumassuillu arnerup meeqqap pisinnaatitaaffiisa atornerqarnissaannut akisussaaffimmik imaqarmat.

Meeqqaat pillugit isumaqatigiissut malillugu meeraq arlalinnik pisinnaatitaaffeqarpoq, tassunga ilanngullugit pisinnaatitaaffiit makku:

- *Sernissugaaneq*. Tassa imaappoq, meeraq niuernerpalaartumut imaluunniit kinguaassiutitigut atornerlunneqarnermut, timikkut tarnikkulluunniit atornerlunneqarnermut, kinaassusersiornermut

sorsunnermiluunniit peqataanissamut sernissugaassaaq, (uani immikkoortunilu tulluittuni Danmarkimi Meeqqat pillugit isumaqatigiisummiit, 2002-mi Børneråde-miit saqqummersinneqartumiit, oqaaseqaatit ilaatigut issuarneqassapput).

- *Pilersugaaneq.* Tassa imaappoq, meeraq pisariaqartitaminik pingaarutilinnik pilersorneqassaaq, tassunga ilanngullugit nerisassat, paarineqarneq, qasuersaarneq peqqinnerlu.
- *Ineriartorneq.* Tassa imaappoq, meeraq atuarneq, sunngiffeqarneq paasissutissallu aqqutigalugit ineriartornissaminut pisinnaatitaassalluni.
- *Inuunermi peqataaneq.* Tassa imaappoq, aalajangeeqataanissaminut, tusarneqarnissaminut namminerlu inuunera pillugu aalajangiinerni tusarneqarnissaminut pisinnaatitaassalluni, aammalu killiligaanani oqaaseqarnissaminut, ateqarnissaminut inuiaassuseqarnissaminullu pisinnaatitaassalluni.

Meeqqat pisinnaatitaaffii taamatut ilusilersorneqaraangata meeqqat inuunerminni ingerlalluarnissaat pineqartarpoq. Kinaluunniit sernissugajuarnissamik, pilersorneqarnissamik il.il. qulakkeerisinnaanngikkaluartoq, arlaataluunniit siumut ilimagereersinnaanngisaanik pinngitsoortissinnaanngisaanilluunniit ajutoorneqarsinnaammat, meeraq inersimasunngornissaminut ajunngitsumillu inuuneqarnissamut periarfissaqartinniarlugu nalinginnaasumik avatangiiseqarnissaa siunertarineqarpoq.

INUIAQATIGIIT AKISUSSAAQATAAFFIGISAAT

Meeqqanik isumassuinerminni qullersaasut tassaapput meeqqap ilaqutaasalu inuiaqatigiit inooqataaffigisaat. Inuiaqatigiit inatsiseqassapput meeqqap sernissugaanissaanut qulakkeerisunik, inatsisit ilaqutariinnut meeqqaminnik pilersuinissaminut ajornartorsiuteqartunut inuttut atugarisaannut tapersiinernik qulakkeerisussat, ulluunerani paaqqinnittarfiit, atuarfiit, sunngiffimmi sammisassat meeqqap ineriartorneranut qulakkeerisussat, aammalu inatsisit meeqqap inuunermi peqataanissaminut periarfissaanik qulakkeerisut. Pissutsit inuttut atugarisanut politikkimi, ilinniagaqarnermut politikkimi, ilaqutariinnut politikkimi imaluunniit meeqqat inuusuttullu pillugit politikkimi akuttunngitsunik allaaserisartakkatsinni pissutsit pineqarput, taakkunanilu ilaatigut takunngitsoortarparput pitsaasumik peroriartortinnissaat annertuumik siunertaasoq, taamaalillutik ajunngitsumik

innuttaalerniassammata inuiaqatigiinni isumagisassanik pisariaqartunik tiguisinnaalerlutik.

Politikkikkut avatangiisit aalajangerneqareeraangata angajoqqaat meeqqaminnik ajunngitsumik isumaginninnissamut akisussaaffeqalertarput. Angajoqqaat toquppata, napparsimalerpata arlaannilluunniit peqquteqarlutik akisussaaffik tigummissinnaangippassuk allat tigussavaat. Soorlu ass. ilaqutaasinnaapput, anaanaq ataatarluunniit sinnerlugu akisussaaffimmik tiguisut imaluunniit inuiaqatigiuisinnaapput, angajoqqaarsianik nassaartut (akilersorlugillu) imaluunniit ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmut inissiillutik, taamaalilluni inersimasoqassalluni meeqqap ajunngitsumik isumassorneqarnissaanut akisussaaffeqarsinnaasumik.

ANGAJOQQAAT AKISUSSAAQATAAFFIGISAAT

Meeqqat amerlanerit angajoqqaarput akisussaaffimminnik isumaginnissinnaasunik, meeqqanik ajunngitsumik isumassuisinnaasunik, meeqqalli amerlanngitsut angajoqqaarput taamatut isumaginnissinnaangitsunik. Annertuumik ajornartorsiutaanngitsumik taakku immikkoortut marluk allaaserineqarsinnaallutillu nalilernerqarsinnaapput. Kisianni meeqqat taakku angajoqqaaminnit ajunngitsumik isumassorneqarnissamut akisussaaffimmik tigumminnissinnaasut tigumminnissinnaanngitsullu akornanniipput meeqqat pingajuliuttut. Tassa meeqqat ilaannakuusumik akisussaaffimmik tigumminnissinnaasunik angajoqqaallit. Angajoqqaajusinnaapput napparsimaangaaramik akisussaaffimmik tamakkiissumik tigumminnissinnaanngitsut, angajoqqaat piitsuungaaramik meeqqaminnik pilersuinissamut nukissaqanngitsut, imaluunniit angajoqqaat inuunerminni ajornartorsiuteqangaaramik meeqqaminnik pitsaasumik isumassuisinnaanngitsut.

Meeqqaat qanoq amerlatigisut meeqqat ajunngitsumik peroriartornissaannik ilaannakuusumik akisussaaffimmik tigummisinnaasunik angajoqqaaqarnersut ilisimaneqanngilaq. Taamatuttaaq erseqqissumik ilisimaneqanngilaq, angajoqqaat taakku akisussaaffinnik sunik tigummisaqarsinnaanersut imaluunniit tigumminnissinnaannginnersut. Taamaakkaluartoq politikikkut oqallinnermi akuttunngitsunik meeqqat taakkorpiaat pissutsinilu taamaattuni inuunerat eqqartorneqartarpoq. Soorlu assersuutigalugu qaqugukkut angajoqqaat isumassuinissamut akisussaaffitsik ima ajortigisumik ingerlattaraat allaat

oqartussaasut immaqa angajoqqaat kissaatiginngikkaluarpassulluunniit akuliuttariaqarlutik.

SUMIGINNAANEQ SUUA?

Perorsaanermut imaluunniit psykologiimut tunngasuni isumassuineq sumiginnaanerlu eqqartoraangatsigit, tamatigut eqqarsaatigisarpaput meeqqamut ajoqutaasinnaasumik angajoqqaat sumiginnaasernerat imaluunniit meeqqamut pingaaruteqaraluarpalluunniit iliuuseqanngittarnerat. Angajoqqaat iliuusaat peqataallutik sumiginnaanerattut taasarpaput, taavalu angajoqqaat iliuuseqanngippata ilatsiinnarlutik sumiginnaanerattut taasarlugu. Aammattaaq sumiginnaaneq tamatigut ukununga agguarneqartarpoq, timikkut, tarnikkut kinguaassiutitigullu atornerlugaaneq (erseqqinnerusumik isumasiorniarlugit aamma takuuk Christensen, 1992 imaluunniit Killén, 1996).

Peqataalluni timikkut sumiginnaaneq tassaavoq meeraq timimigut naalliitsinneqartoq imaluunniit allatut persuttarneqartoq. Iliuuserineqartup sumiginnaanertut nalilernissanut qanoq naalliitsisineqartigissanersoq eqqartorneqarsimavoq – sulilu eqqartorneqarnera ingerlalluni.¹²

Iliuuseqarnani timikkut sumiginnaaneq tassaavoq meeqqap atugarissaarnissaa qulakkeerniarlugu iliuutsit pingaaruteqartut angajoqqaaniit atorneqanngittarnerat. Angajoqqaat meeqqaminnik isumaginniffissaraluaminni imaluunniit allanik isumaginnissinnaasunik najuuttoqarnissaa isumaginagu meeraq qimattarpaat (meeraq ima mikitigitillugu imminut isumagisinnaannginnerani). Angajoqqaat angerlarsimaffitsik qimassinnaavaat meeraannguaq kisimiittoq qimallugu. Aamma taaneqarsinnaapput ullup naanerani meeraq paaqqinniffimmiittoq angajoqqaavisa aanngitsooraat, meeraq peqqinnanngitsunik nerisaqartikkaat (soorlu ass. nerisassanut nalinginnaasunut taarsiullugu mamakujuttut) meeraq amigartunik nerisaqartillugu, ukiup qanoq ilineranut naleqqutinnngitsunik atisalersorlugu, imaluunniit meeraq isumaginagu, taamaalilluni meeraq assuarnarpasilluni, pikatappasilluni, paarineqarpasinnani imaluunniit ipertulluni.

12. Kalaallit Nunaanni meeqqanik unataaneq suli inerteqqutaanngilaq.

Peqataalluni tarnikkut sumiginnaaneq timimut tunnganerunani misigissutsinut tunnganeruvoq. Tassani meeraq soorlu piffissat ilaanni mattunneqarsimasinnaavoq, unatartinnissamik qunusaarneqarluni imaluunniit asanninnermik amigaateqarluni. Piaaraluni isiginngitsuusaarneqarsinnaavoq imaluunniit meeqqanik allanik inersimasunillu ilaqarnissaa pinngitsoortinneqarsinnaalluni. Aamma imaassinnaavoq meeraq kukkusumik pisorisimagunikku piffissap ilaani inersimasut meeraq oqaluunneq ajoraat. Pingaartumik meeqqanut mikisunut oqaluunneqannginneq imaluunniit meeqqap oqaasiisa akineqannginnginnerat pitsaanngitsumik ajoqutaasumillu misigisaqarfiusinnaapput.

Iliuseqarnani tarnikkut sumiginnaaneq aamma meeqqap misigissusaanut tunngatinneqarpoq. Tassani pineqarpoq meeqqap isumagineqannginnera aammalu misigisanut ajoqutaasinnaasunut misigisaqannginnissaata nakkutiginnissaata isumagineqannginnera. Soorlu ass. pineqarsinnaavoq meeqqap anaanani persuttarneqartoq isigigaa, imaluunniit angerlarsimaffimminni allatut sakkortuuliorartoq isigigaa, meeraq akuttunngitsunik inersimasunit imigassamik hashimilluunniit sunnerneqarsimasunik paarineqartartoq, imaluunniit angajoqqaartut imigassamik hashimillu ajornartorsiutilinnik. Aamma imaassinnaavoq angajoqqaat meeqqap misigissusai qaqutigunnaq qisuariarfigisaraat (pingaartumik namminneq qanoq innertik qisuariaatigisaramikku), imaluunniit angajoqqaat meeqqap timi atorlugu kalerrisaarinera taamaallaat killilimmik takusinnaasaraat. Sumiginnaaneq tassaavoq meeqqap killigisakkanik qaangiinerit pitsaanngitsut misigisimagai (soorlu anaanap timikkut persuttarneqarnera), kingornatigullu misigisap suliarinissaanut ikiorneqarani. Aamma imaassinnaavoq meeqqap inooqatigigai (imaluunniit paarsisorigai) inersimasut namminneq ajornartorsiuteqarnertik (soorlu imigigassamik atornerluineq) pequtigalugu meeqqamik isumaginnissinnaanngitsut aamma/imaluunniit meeraq inuttut nammineertutut isigisinnaanagu. Pissutsit tamakku suliaq pillugu atuakkiami ajunngilluinnartumik allaaserineqarsimapput (nutaanerit ilaat tassa soorlu Eriksson (red.), 2007, aamma Statens folkhälsoinstitut, 2008).

Peqataalluni kinguaassiutitigut atornerluineq tassaasinnaavoq meeqqamik atoqateqarneq, immaqa atoqatiginngikkaluarlugu attuaalarineq. Aamma naalakkiinerusinnaavoq meeqqap inersimasut allat kinguaassiutitigut peqataaffigissagai imaluunniit pornomut tunngasuni

filmini meeraq peqataassasoq. Ilaatigut angajoqqaajusup kinguaas-siutitigut atoqatigiinneq isiginnaarsinnaasarpaa, meeqqap inersimasumik allamik ilaqarnera aningaasarsissutigisarlugu imaluunniit qujassutitut arlaatigut ikiummik ikinngutitulluunniit ikiummik pisinnaasarluni.

Iliuuseqarnani kinguaassiutitigut atornerluineq tassaasinnaavoq nammineq kinguaassiutini meeqqamut takutillugit imaluunniit piumasarlugu meeqqap nammineq kinguaassiutini takutissagai, meeraq filminik pornomut tunngasunik isiginnaartillugu, imaluunniit meeraq kinguaassiutitut tunngasunik attualaartillugu/attuualarlugu.

MEEQQAT QANOQ AMERLATIGISUT SUMIGINNAGAAPPAT?

Tulliuttuni anaanat/ataatat sumiginnaaneq pillugu apeqqutitut assignngitsunut akissutaat sammissavagut. Soorunami paasissutissat angajoqqaaneernerat nangaanartoqartillugu inernerit atuarneqassapput. Taamaalluni paasissutissat makku pineqarput:

- angajoqqaat ilisimasaat
- angajoqqaat suut akisinnaanerlugit misigisimanersut
- angajoqqaat suut akerusunneraat.

Taarsiullugu ilinniarsimallutik sulisut assignngitsut (soorlu peqqinnissaqarfimmi sulisut, psykologit, pædagogit isumaginninnermullu siunnersortit) naliliinerannik aperineqarsimasuuppata, kisitsisit allat pisimassagunaraluarpagut, soorlu sumiginnaasarnermik ilinniarsimallutik sulisut assignngitsut naliliinerisa taamatupajaaq ersersikkaat. Taamatuttaaq immaqa aamma kisitsisit allaasimassagaluarput meeqqat nammineq aperineqarsimasuuppata.

Meeqqat qanoq amerlatigisut sumiginngaasarnerannik erseqqissumik akissummik sumiluunniit takussutissaqanngilaq. Sumiginnaanerup annertussusaanik naatsorsuinerit suulluunniit kiap aperineqarneranik, suut apeqqutigineqarnerinik aammalu qanoq apeqquteqarnermik sunnerneqarsimassapput. Taamatut allappugut ersersinniarlugu silarsuarmi tamarmi kisitsisit eqqortut piginneqanngimmata. Taamaakkaluartoq misissuinerup kisitsisai soqutiginaateqarput. Kisitsisitigut takuneqarsinnaavoq angajoqqaat

namminneq suut eqqumaffigineraat (oqaluusererusullugillu). Paasissutissat tamakku siornatigut katersorneqarsimanngillat.

MEEQQAT TIMIMIKKUT SUMIGINNAGAASUT

Peqataalluni iliuuseqarnanilu timikkut sumiginnaaneq, peqataalluni iliuuseqarnani tarnikkut sumiginnaaneq, aammalu peqataalluni iliuuseqarnanilu kinguaassiutitigut atorneerluineq pillugit apeqqutit misissuinermini ilaapput. Apeqqutigineqartut pillugit paasissutissat piniarlugit apeqqutit piviusut atorneqarput.

Peqataalluni timikkut sumiginnaaneq meeraq perorsarneqarnermini timimigut pillarneqartarsimanersoq apeqqutigineqarnera ikiorsiullugu erseqqissarneqarpoq. Kapitali 2-mi eqqaaneqartutuut angajoqqaat meeqqaminnik qanoq perorsaasarnerannik apeqqutit arlallit apeqqutigineqarput, ilanngullugu meeraq oqarfigisarneraat suna ajunngitsuunersoq sunalu ajortuunersoq. Apeqqutit taakku ilaat marluk tassaapput perorsaanermini timikkut pillaaarneq atorneqarsimanersoq, tassa angajoqqaat meeraq isattarneraat (isattarsimaneraalluunniit), aammalu angajoqqaat meeraq nuluatigut patittarneraat (patittarsimaneraalluunniit).

Anaanat/ataatat ikittuinnaat perorsaanerminni timikkut pillaaarneq atortarlugu nalunaarput. Perorsaanerup ilaatut *katillugit meeqqat 3 procentii meeqqat isanneqartarneranik akissuteqartoqarpoq, 3 procentiilu nalunaarput nuluatigut patittaaneq atortarlugu*. Nukappiaqqat niviarsiaqqaninngaanniit isattartinnerusarput, nukappiaqqat 4 procentiinut niviarsiaqqallu 2 procentiinut anaanaasut/ataataasut nalunaarput isatsisarneq atortarlugu.¹³

Meeqqat ikittuinnaat taamatut sumiginnagaasarput. Tamanna aamma naatsorsuutigineqarsinnaavoq, Kalaallit Nunaanni timikkut pillaaarneq atortuunngimmat. Ivalo Rosing Olsen-ip, (2001) meeraq pillugu isumaliusersuutit qangaaneersut nutaallu peqatigalugit kalaallit meeqqanik qangaaniilli paasinnittaasaat ingerlappaa. Qangaaniit perorsaasarneq meeqqat pissusissamisoortumik malinninnissaannik oqaaseqartannginnertut allaaserineqarpoq, soorlu erseqqissarneqartoq

13. Kisitsisit taakku meeqqallu qanoq amerlatigisut pissutsini ataasiakkaani sumiginnagaasarnerannik naatsorsuinerit tulluuttut katillugit kapitalip naalernerani tabeli 3.1-imi naatsorsorneqarsimapput.

nunaqarfinni mikisuni meeqqat qanoq iliorsinnaanerat killeqarmat pissusissamisoortumik malinnaatitsiniarneq pisariqanngitsoq. Pissusissamisoortumik malinnaatitsiniarneq inuttullu qanoq iliorneq eqqortoq ulluinnarni nalinginnaasumik inuunermi ilinniarneqartarpoq. Taamaalilluni qangatut iliuuseqartarnerup meeqqanik perorsaanermit timikkut pillaasarnermik atuineq nalinginnaasuunaviarnani.

Meeqqat peroriartornerminni unatarneqartarsimanerannik takutitsisuussappata kisitsisit appasippallaarunarput. Tassami aamma apeqqutigigatsigu meeqqat meeqqanik inersimasunilluunniit allanit annersinneqartarsimanersut akissullu 'aap'-iuppat, kiap annersit-tarsimaneeraat.

Katillugit meeqqat 11 procentiini anaanaat/ataatat nalunaarutigaaq meeraq unatartittarsimasoq. Erseqqivissumik nukappiaqqat niviarsiaqqaninngarnit unatartinnerusarsimapput, tassa nukappiaqqat 13 procentii niviarsiaqqallu 8 procentii meeqqanik inersimasunilluunniit allanit unatartittarsimapput.

Amerlanertigut meeraq meeqqanik allanit unatartittar-simavoq. Kisianni meeqqat 2 procentiini nalunaarutigineqarpoq, anaanaasup, ataataasup anaanaasulluunniit aapparisaanit meeraq unatartittarsimasoq. Meeqqat taakku ilaanni nalunaarutigineqarpoq, meeraq arlaleriarluni unatartittarsimasoq.

Meeqqat anaanaminnit unatartittarsimasut affai aamma meeqqat anaanamit/ataatamit/anaanaq aappaanit isatsittarput (isatsittarsimapput). Meeqqat inersimasunit allanit unatartissimappata meeqqap unatartissimanera aammalu anaanamit/ataata-mit/anaanaq aappaanit isattartissimanerata akornanni imminnut attuumassuteqanngillat.

Meeqqap anaaminut/ataaminut/anaanaata aappaanit unatartissimanerannik paasissutissat, meeqqap perorsarneqarnermini isattartissimanerannik nulusigut patittartissimanerannik paasissutissat ilanngukkaanni, takusinnaavarput katillugit *meeqqat 4 procentiiniq peqataaffigineqartumik timikkut sumiginnaaneqarsimasoq*. Meeqqat anginerit unatartittarsimasut amerlanerussuteqalaarput, kisianni annikitsuinnaammat attaveqaata pingaaruteqanngilaq. Taamatut naatsorsorneqarnerani suli meeqqat peqataaffigineqartumik timikkut sumiginnaasut amerlanngillat, aamma nunanit allanit kisitsisit assersuutissagaanni (Unicef, 2003).

MEEQQAT ILIUUSEQARNANI TIMIKKUT SUMIGINNAGAASUT

Iliuuseqarnani timikkut sumiginnaaneq meeqqap ulloq ataaseq sinnerlugu inersimasumik akisussaassuseqartumik angerlarsimaffimmiittoqartinnagu kisimiitinneqarsimanersoq apeqputigineqarnera ikiorsiullugu erseqqissarneqarpoq. Aammattaaq apeqputigineqarpoq angerlarsimaffimmi nerisassaqaannginnera peqqutigalugu meeraq kaalluni innartariaqarsimanersoq.

Angajoqqaat nalunaarutigaat meeqqat 3 procentii inersimasumik angerlarsimaffimmiittoqartinnagu kisimiillutik angerlarsimasimasut. 3 procentii angerlarsimaffimmi nerisassaqaannginnera pissutigalugu kaallutik innartariaqartarsimapput. *Katillugit meeqqat 5 procentiisa* taakku arlaat misigisimasimavaat.

Taakku inernerit, siornatigut misissuineriit meeqqat 11-niit 17-inut ukiullit oqaaseqaataanniit inernerusuniit allaassuteqangaatsiarput. Misissuineq una malillugu meeqqat annerpaamik 70 procentii kaallutik innanngisaannarsimapput (Schnohr et al., 2004). Naak misissuineri taakkunani marlunni kisitsisit katersorneqartut assigiinngisuseqaraluartut, naallu taamaattumik imaaliinnarlugit assersuutigineqarsinnaanngikkaluartut, taamak nikingatiginerat maluginiarneqartariaqarpoq.

Nalinginnaasumik meeqqat 5 procentiinnaasa iliuuseqarnani timikkut sumiginnagaanerat eqqortuusoq nalornissutigineqartariaqarpoq. Allanik nalunaarusiaqarpoq (soorlu Ørgaard & Jensen, 2004, Nielsen / Wulff, 2007), meeqqanik timikkut sumiginnagaasunik annertunerujussuarmik allaaserinnittunik, soorlu aamma ukiut ingerlanerini politiit nalunaarusiaanni aamma annertunerusimasut.

Misissuinerput malillugu iliuuseqarnani timikkut sumiginnagaasut meeqqat 5 procentiinnaanerat apeqputit eqqortut atorneqarsimannginnerinik peqquteqarsinnaavoq. Kisianni aamma imaassinnaavoq taamatut sumiginnaaneq pillugu angajoqqaat paasisstisseeerusunngitsut imaluunniit meeqqaminnut tunngatillugu sumiginnaaneq eqqumafiginngilluinnaraat.

PEQATAALLUNI TARNIKKUT SUMIGINNAANEQ

Peqataalluni tarnikkut sumiginnaaneq angajoqqaat meeraq eqqunngitsuliorsimappat suna ajunngitsuunersooq sunalu eqqunngitsuunersooq ilinniartinnissaani meeraq oqaluutinngitsoortarneraat oqaluun-nerluunniit ajorneraat pillugit apeqqut ikiorsiullugu erseqqissarneqarpoq.

Peqataalluni tarnikkut sumiginnaaneq sumiginnaaneruvoq timimut naleqqiullugu annertungaatsiartumik misigissutsinut tunngasoq. Angajoqqaat tamatigut eqqarsaatiginavianngilaat taamatut iliorntik sumiginnaanermik taaneqarsinnaanera. Perorsaanerup ilaatut (takuuk Christensen, 1991) 'nalinginnaasumik pissusilersuutitut' isigissavaat. Taamaattumik apeqqutinik toqqarnerusunik paasiuminartunik akiuminartunillu nassaarniarneq ajornakusoorsinnaavoq.

Apeqqut peqataalluni tarnikkut sumiginnaanermik ersertitsisooq angajoqqaat meeqqamik perorsaanerat pillugu apeqqutinut arlalinnut ilanngullugu apeqqutigineqarpoq. Apeqqutigineqarpoq angajoqqaat – perorsaanerut atatillugu - meeraq kukkusumik iliorsorisimagunikku meeraq oqaluunnaveersaartarneraat imaluunniit akineq ajorneraat. Tamatumunnga *anaanat (ataatat) 12 procentii angerpuu*.

Anaanat (ataatat) apeqqummut akissutaat meeqqap ukiuinut attuumassuteqanngillat aammalu niviarsiaraanersooq nukapiaraanersorluunniit apeqqutaanani. Tassa imaappoq meeqqat 12 procentiisa misigisimavaat, anaanamik (ataatamik) kukkusumik iliorsorisimappatsik oqaluunneq ajoraatsik imaluunniit apeqqutitik akineq ajoraat.

Soorunami meeqqap oqaloqatiginnginnera apeqqutaatalu akineqannginnera sumiginnaanertut taaneqarsinnaanersooq oqallisigineqarsinnaavoq. Kisianni pissuseq qanorluunniit taagaluaaraanni meeqqamut ajunngitsutut taaneqarsinnaanngilaq.

Oqaluunneqarnani apeqqutiminillu akineqarnani meeraq misigisimasinnaavoq iluarineqarani (Honneth, 2003). Imaappoq meeqqap nangaassutigilersinnaavaa, inunnit allanit soqutigineqarnissaq qanoq pingaaruteqartiginersooq. Meeqqap pissutsit taamaattussatut misigisimappagit, imaluunniit pisimasut taamaattut amerlanerit misigisimappagit, soorlu ersinngitsutut pineqarluni, meeqqap kinaassutsiminik paasinninnissaanut sunniuteqarsinnaavoq. Meeraq suunngitsutut imminut isigilersinnaavoq. Imminut tatiginera annikitsuaranngorsinnaavoq, isumaqalersinnaavorlu ajornartorsiuteqaraanni inunnik allanik oqaloqatigininnissaq iluaqutaanavianngitsoq.

ILIUUSEQARNANI TARNIKKUT SUMIGINNAANEQ

Iliuuseqarnani tarnikkut sumiginnaaneq anaanap anaanallu aapparisaata imigassamik hashimillu atuinerat pillugu apeqqutit, anaanap aapparisaminit angummit timikkut annersarneqarsimanersoq apeqqutit, aammalu angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiuteqarneq peqqutigalugu meeraq allami sinittariaqarsimanersoq pillugu apeqqutit ikiorsiullugit erseqqissarneqarpoq.

Tassa imaappoq angajoqqaat pissusilersuutaat assigiinngitsut aallaavigalugit iliuuseqarnani tarnikkut sumiginnaasarneq misissorneqarpoq. Pisimasuni tamani imaappoq, angajoqqaat pissusilersuutaasa meeqqaminnik nalinginnaasumik naammattumik isumaginnissinnaannginnerannik, meeqqamik isiginiarsinaannginnerannik meeqqallu pitsaasumik inuuneqarnissaanik isumaginnissinnaannginnerannik kinguneqartoq.

Meeqqat ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiuteqartuniittut meeqqanit allanit inuunerat ajornakusoorneruvoq. Angajoqqaat imigassamik ajornartorsiutillit piffissani taakkunani meeqqat allat angajoqqaaminniit isumassorneqarnerisuut meeqqaminnik isumassuisinnaanngillat. Killitungaani imaassinnaavoq meeqqat angajoqqaaminnik isumaginnittussaassat. Soorlu ass. angajoqqaat innarnissaat isumagalugu, qatanngutit nukarliunerusut paaralugit, iluarsaassillutik, piffissap ilaani inersimasunik arlalinnik angerlarsimaffimiittoqarsimappat tamarmillu aalakoorsimappata imerpallaarsimallutillu (Lindgaard, 2002). Nunani assigiinngitsuni atuagassiani eqqartorneqartarpoq ilaqutariinni taamaattuni meeqqat angajoqqaallu iliuusissat 'killormut saattartut'. Ajornartorsiutit inuuneq naallugu ingerlasinnaapput. Inersimasunik tarnimikkut nappaatilinnik misissuinerni paasineqarpoq taakku ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiutilinni peroriartorsimasut (Lynge et al., 2003).

Meeqqat – pingaartumik meeqqat mikinerit – aamma angajoqqaamik imigassamik ajornartorsiuteqarnerat akisussaaffigalugu misigisimasinnaapput. Misigisimasinnaapput immikkut ittumik piumaffigineqarlutik, ajunngilluinnartumillu iliorsinnaagunik imigassamik ajornartorsiutit taamaatissasut. Imaappoq nukitik annertuumik imigassamik ajornartorsiutinut atorsinnaagaat taamaalillutillu nammineq ineriartornissaminnut annikinnerusumik nukissaqassallutik. Aammattaaq angajoqqaat imigassamik ajornartorsiuteqarnerisa, angajoqqaami

sulerinerat meeqqap ernummatiginninnera peqqutaalluni atuarfimmi malinnaasinnaanginneratigut atuarfimmi suliassaagaluani isumaginninnerulersissinnaavaat. Meeqqap pisinnaasaralumisuut pisinnaannginneruleranik kinguneqarsinnaavoq.

Aammattaaq meeqqat angajoqqaatik imigassamik ajornartorsiuteqaraangata ersinartorpassuarnik misigisaqartarput. Assersuutigalugu angajoqqaajusoq ilisimanani (aalakoornermik) innangasoq nassarisinnaavaat angajoqqaajusorlu toqusimanersoq annilaangasutigisinnaallugu. Imaluunniit inuttut pissusaata allanngorneranik, inuk aalakoorangami taamatut pisoqakkajuttarmat ersitinneqalersinnaapput, sorlu aamma paasisaraat angajoqqaat oqaasi neriorsuutaalluunniit naatsorsuutigisinnaanaagit. Angajoqqaamit aalakootumit neriorsuut pingaaruteqanngilaq. Tassami angajoqqaq silattoraangami neriorsuuteqarsimanerluni eqqaamaneq ajorpaa. Taamaattumik meeqqat angajoqqaatik imigassamik ajornartorsiuteqaraangata pisut ajornangitsuaqqamik misigisinnaasarpaat, namminneq pingaaruteqarpiannnginnermik uppersarsarneqartutuut (Christensen, 1994).

Angajoqqaat hashimik ajornartorsiuteqarsimappata meeqqamut tamatuma isumaa amerlasoorpassuartigut assigisarpaa. Angajoqqaajusup meeqqamik isumaginninnissaa annikinnerulertarpoq, suliassallu meeqqap akisussaaffigilgai amerlanerulertarput. Angajoqqaat hashimik ajornartorsiuteqarnerat misigisanik ersinartunik kinguneqarsinnaavoq. Angajoqqaq hashimik pujortaraangami inuttut pissusaa allannguuteqarsinnaasarpooq, neriorsuutillu eqquutitinneqarneq ajornerat meeqqap misigisinnaavaa.

Meeqqat anaanartik aappaminit unatartittoq takusimagunikku aamma annilaanganartunik misigisaqartarput. Qimarnguinni misissuinerit (Christensen, 1990, Behrens, 2002) uppersarsarpaat, meeqqat akuttunngitsunik anaanartik unatartittoq isigisaraat. Nammineq anaanap unatartinnera isigalugu annilaanganarpoq – angullu unataasoq ataatagisimagaanni suli annilaanganarnerulersinnaavoq. Meeqqat anaanamik toqunissaa annilaangagisinnaalluarpaat. Meeqqat unataanermut tunuliaqutaasoq paasisinnaanngilaat (soorunami), imaluunniit sooq taamatut pisoqarnersoq, kisianni unataanerup kingunerisaanik ersineq paasillugulu misigisarpaat. Ilaqutariinni anaanaasumik timimigut unartittarfiusuni meeqqanik misissuineri tamani takuneqarsinnaavoq meeqqat unataaneq takusimasartik allanut

oqaatiginngisaannaraat. Imaappoq, pisimasoq pillugu meeqqat suliarinninngisaannarput qaangerniarnissaanullu ikiorneqarneq ajorlutik.

MEEQQAT ATAASIAKKAAT NAATSORSUUTINI TULLIUTTUNI ILAANNGILLAT

Misissuinermi meeqqat ilaat angajoqqaaminnik najugaqateqanngillat. Taamaattumik meeqqat taakku angajoqqaavi pillugit paasissutissat naatsorsuutini tulliuuttuni ilaanngillat. Meeqqat, ataataasup apersorneqarneranik ingerlanneqartut, aamma ilaanngillat. Imaappoq misissuinermi meeqqanit 1.160-init katillugit 1.031-t pillugit paasissutissaqarpoq, tassa imaappoq meeqqat 129-t angajoqqaavisa imigassamik hashimillu atuinerat pillugu paasissutissat aammalu anaanaasup timikkut unatartittarnera pillugu paasissutissat ilaanngillat.

AALAKOORNEQ

Anaanat apersorneqartut 5 procentii nalunaarput akuttunngitsunik imaluunniit imigassartornerit tamaasa aalakoortarlutik, 92 procentii aalakuunngisaannarput imaluunniit qaqutigut aalakoortarlutik. Anaanaasut uii/aappaat (katillugit 841-t) nalunaarutigineqarput 7 procentii akuttunngitsunik imaluunniit imigassartornerit tamaasa aalakoortartut, 89 procentii imigassartoraangamik aalakuunngisaannartut imaluunniit qaqutigut aalakoortartut.

Ilaqutariit sinnerinut tunngatillugu imigassartoraangamik akuttunngitsunik, imigassartornerit tamaasa imaluunniit qaqutiguinnaq aalakoortarnersut paasissutissaqanngilaq.

Malunnartupilussuuvoq anaanaasup aapparisaatalu imertarnerat assigiittartooq – tamatigunngajak imileraangamik marluullutik aalakuulernissartik tikillugu imertarput imaluunniit marluullutik qaqutiguinnaq aalakuulernissartik tikillugu imertarlutik. Ilaqutariinni aapparit assigiinngitsunik imeriartaaseqartuni ilaqutariit pineqarput anaanaasup aappaa aalakuulernissani tikillugu imertartooq, anaanaasorli akuttusuunik aalakoortartooq. Ilaqutariinni ikittuaraannarni anaanaasooq alakuulernissani tikillugu imertarpoq, anaanaasulli aappa aalakuulernissani tikillugu imerneq ajorluni.

Anaanat kisimiittut anaananit aappaqartunit akulikinnerusumik aalakuulernissartik tikillugu imertarput, naak aamma anaanat kisimiittut

amerlanerit aalakuunnngisaannartut imaluunniit qaqutiguinnaq aalakoor-tartut.¹⁴

IMIGASSAMIK AJORNARTORSIUTEQARNEQ

Anaanat aperineqarput nammineq isumaqarnersut imigassamik ajornartorsiuteqarlutik, aammalu nammineq isumaqarnersut apparisartik imigassamik ajornartorsiuteqartoq. Katillugit anaanat 9 procentii isumaqarput namminneq imigassamik ajornartorsiuteqarlutik, 91 procentii isumaqaratik ajornartorsiuteqarlutik. Tamatumunnga peqatigitillugu anaanat 15 procentii isumaqarput aappartik imigassamik ajornartorsiuteqartoq 85 procentiilu akillutik apparisartik imigassamik ajornartorsiuteqanngitsoq.¹⁵

Akissutit ataatsimoortikkutsigit takusinnaavarput – soorlu aalakoorarneq pillugu apeqqutitsinni takusinnaagipput – imigassartornermut atatillugu aappariit imertarnerat assigittupilussuaq. Ilaqutariit 85 procentiini anaanaasoq isumaqarpoq nammineq aappaniluunniit imigassamik ajornartorsiuteqaratik, ilaqutariillu 5 procentiini inersimasut marluullutik imigassamik ajornartorsiuteqarlutik. Ilaqutariit 8 procentiini ataataasoq kisimi imigassamik ajornartorsiuteqarpoq, ilaqutariillu 2 procentiini anaanaasoq kisimi imigassamik ajornartorsiuteqarluni.

Aammattaaq malunnarpoq anaanat kisimiuttut imigassamik ajornartorsiutillit anaananit aappaqartunit amerlanerusut. Anaanat kisimiuttut 14 procentii anaanallu aappallit 7 procentii isumaqarput imigassamik ajornartorsiuteqarlutik.

Taamaallilluni katillugit ilaqutariinni taakkunani 15 procentit anaanaasoq malillugu inersimasoq minnerpaamik ataaseq imigassamik ajornartorsiuteqarpoq, soorlu aamma anaanaq kisimiittuulluni ilaqutariinni taakkunani 14 procentit imigassamik ajornartorsiuteqartut. Imaappoq *meeqqat 15 procentiisa missaat anaanaasup nalunaarutaa malillugu massakkut ilaqutariinni* inersimasumik ataatsimik ilaqutariinniluunniit inersimasutuamit *imigassamik ajornartorsiuteqartuniittut*.

14. Naatsorsuineri uani anaanat kisimiuttut katillugit 189-it ilaapput anaanallu aappaqartut 823-t.

15. Kisitsisit taakku sumiginnaanerlu pillugu kisitsisit tulluuttut tabeli 4.1-imi ataatsimoortillugit takuneqarsinnaapput.

Ukiorpassuarni angut ataaseq uigivara. Massakkut avereerpugut. Meeraqarpugut arlalinnik nukarlillu massakkut uanni najugaqarput. Angingitsumi marlunnik sinittarfilimmi illoqarpugut.

Uiga imertarpoq. Allanngussasoralugu najuinnarsimagaluarpara. Kisianni allanngunngilaq. Arlaleriarlunga qimaasariaqartarsimavunga. Taamaattoq meeqqat unatanngisaannarsimavai.

Ilaquattatsinniit ikiorneqartarpugut. Pingaartumik piniagarisartagaannik pisarpunga. Tamatigut taakku inuussutigisarpagut.

(pitsaasumik apersuinermit tigusaq)

KALAALLIT NUNAANNI SUMIIFINNI ASSIGIIN-NGITSUNI IMIGASSAMIK AJORNARTORSIUTIT

Kalaallit Nunaanni sumiiffinni assigiinngitsuni anaanat qassit aappaasullu qassit imigassamik ajornartorsiuteqarnerat assigiinngissuseqarpoq. Nunap avannaani Tunumilu anaanat imigassamik ajornartorsiutillit amerlanerupput (12 procentimik 11 procentimillu). Anaanaasut aapparisaasa imigassamik ajornartorsiuteqarnerat Avannaani amerlanerupput, tassani aappaasut 17 procentii imigassamik ajornartorsiuteqarlutik. Anaanap anaanallu aappaata imigassamik ajornartorsiuteqarnerat Kitaani ikinnerupput, tassani taakkununga marlunnut 7 procentit imigassamik ajornartorsiuteqarlutik. Taamaattoq nunami sumiiffinni tamani ilaqutariippassuaqarpoq inersimasunik imigassamik ajornartorsiutilinnik.

IMIGASSAMIK AJORNARTORSIUTIP KATSORSARNEQARNERA

Aamma anaanaasup aappaataluunniit imigassamik ajornartorsiuteqarnermut katsorsartissimanersut apequtigineqarpoq anaanat 12 procentii namminneq katsorsartissimallutik angerput, anaanallu 11 procentii aappamik katsorsartissimanerat angerlutik.

Anaanat kisimiittut aappaqartuningaanniit amerlanerungaatsiartut imigassamut katsorsartissimapput – anaanat aappallit 11 procentii anaanallu kisimiittut 17 procentii katsorsartissimallutik.

IMIGASSAMIK AJORNARTORSIUTIT IMIGASSAMULLU KATSORSARTINNEQ

Anaanat ilaat imigassamik ajornartorsiuteqarnerminnut katsorsartissimasut massakkt ajornartorsiuteqarunnaarsimaneraarput, ilaallu isumaqarlutik suli imigassamik ajornartorsiuteqarlutik. Aamma anaanaasut aappaat taamaapput – ilaatigut anaanaasoq isumaqarpoq aappani imigassamik ajornartorsiuteqarunnaarsimasoq, ilaatigullu akilluni aappani suli imigassamik ajornartorsiuteqartoq.

Anaanat kisimiittut aappalinninngaanniit amerlanerungaatsiartut imigassamik ajornartorsiuteqarsimanermut katsorsartissimapput imaluunniit nammineq nalunaarutigalugu imigassamik ajornartorsiuteqarlutik. Anaanat kisimiittut 22 procentii aappallillu 15 procentii pineqarput.

Kisitsisit assersuukkaanni takusinnaavarput katillugit meeqqat 17 procentii anaanaqartut imigassaq pillugu katsorsartissimasunik aamma/imaluunniit imigassamik ajornartorsiuteqarlutik namminneq nalunaaruteqarsimasunik.

Anaanaasut aappaannut kisitsisit assersuukkanni takusinnaavarput katillugit meeqqat 19 procentii anaanaqartut anaanaq aappaanik imigassaq pillugu katsorsartissimasunik aamma/imaluunniit imigassamik ajornartorsiuteqartunik.

Kisitsisit ataatsimoortillugit katikkaanni takusinnaavarput katillugit meeqqat 30 procentit missaat *massakkt ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiuteqarfiusuni inuusut imaluunniit piffissap ilaani ilaqutariinni anaanaasoq aamma/imaluunniit anaanamut aappaasoq imigassamik ajornartorsiuteqarsimasuni inooqataasimasut*. Imaappoq meeqqat tamarmik pingajorarterutaat meeraanerminni, alliartornerminni ineriartornerminnilu angajoqqaamik imigassamik ajornartorsiuteqarnerannik sunnerneqarsimasut.

MEEQQAT ALLAMI SINIFFISSARSIORTARTUT

Meeqqap ilaqutaani imigassamik ajornartorsiuteqarsimanersoq apeqqummut attuumassuteqartoq kingulleq tassaavoq, angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiuteqarneq peqqutigalugu meeqqat qanoq

amerlatigisut allami siniffissarsiortarnersut.¹⁶ Katillugit meeqqat 15 procentii minnerpaamik ataasiarlutik taamaaliortarsimapput.

Taamaalilluni erserpoq meeqqat amerlaqisut ilaqutariinni anaanaq aamma/imaluunniit anaanaasup aappaa imigassamik ajornartorsiutilik inooqatigigaat inooqatigisimagaalluunniit. Imigassamik ajornartorsiutit tamakkiisumik nalunaarutigineqarsimanngikkaluarpataluunniit meerarpassuaqarpoq taamaattunik misigisimasalinnik.

Ilaquttakka atassuteqarfigisorujussuuakka ilagiittuaanna-ngajappugullu. Angajoqqaakka imertarput, imertuaannartarsimappullu.

Meeraagallarama imeraangata nikallussutigisarpara. Kisianni ilaqutaqangaaratta imerfiunngitsunik ornitassaqartuaannartarpoq.

(pitsaasumik apersuinermit tigusaq)

HASHIMIK ATUINEQ

Apeqqutit ilaanni pineqarput anaanaasut aappaalluunniit hashimik atuisuunersut. Anaanat 94 procentii akipput hashimik atuineq ajorlutik, meeqqallu arnaasa 6 procentiisa nalunaarutigaaat hashimik atuisarlutik. Anaanat aappallit anaanallu kisimiittut hashimik atuisarnerat assigiinngissuseqanngilaq.

Anaanaasut aappaasa hashimik atuisarnerat amerlanerusuteqangaatsiarpoq. Katillugit 12 procentit atuisuupput 88 procentillu hashimik atuisuunatik.

Aappaasoq hashitortarsimappat aamma aappaata hashitornissaa ilimanarneruvoq. Atuineq meeqqanut anaanaasup apersorneqarneranit paasissutissat katersorneqarsimasut naatsorsussagaanni, takusinnaavarput meeqqat 10 procentii ilaquttani ataaseq aappariilluunniit marluullutik hashitortuni peroriartortartut.

Nunami sumiiffinni assigiinngitsuni hashimik atuineq assigiinngissuseqarpoq. Tabeli 4.1-ip takutippaa atuineq Kujataani annertunerusoq, aammalu Tunumi Avannaanilu annikinnerusoq.

16. Erseqqissarneqassaaq meeqqat ilaquttat ilisarisimasaanni sinissinnaanerit nalinginnaammat. Uani toqqarlugu apeqqutigineqarpoq angajoqqaat imigassamik ajornartorsiuteqarnerat peqquutigalugu allami sinittarsimansut.

TABELI 4.1

Meeqqat ilaqutariinni hashitortuni peroriartortut, nunap immikkoortuinut agguataarlugit. Ilaquttanut anaanaasup apersorneqarneranut naatsorsorlugit. Procentinngorlugit.

Nunap immikkoortua	Ilaqutariit hashitorfiusut
Avannaani	4
Qeq. Tunuata pigisaani	12
Kitaani	9
Kujataani	17
Tunumi	1
Nuna tamakkerlugu	10
Procenti tunngavigisaq	1.139

ANAAANAP TIMIKKUT UNATARTITTARNERA

Iliuuseqarnani tarnikkut sumiginnaaneq pillugu qulequttamut ilanngullugu eqqartorneqartussaq kingulleq tassaavoq, meeqqat anaanaasup aappaminit (meeqqap ataatarigaluarpaguluunniit) timimigut unatartittartuni ilaqutariinni inuusut.

Katillugit anaanat 16 procentii nalunaarput massakkut aapparisaaminnit siornatigulluunniit aapparisimasaminnit timimikkut unatartittarsimallutik, 13 procentiilu nalunaarput aappaminninngaanniit unatartinnissamik siorasaartittarsimallutik. Kisitsisit ataatsimoortikkaanni takusinnaavarput tamatigut anaanat unatartittarsimasut siorasaartittarsimasullu taakkuusut. Katillugit 20 procentit unatartittarsimapput siorasaartillutilluunniit, meeqqallu arnaasa 80 procentii unatartittarsimanatilluunniit siorasaartittarsimanngillat.

Nunap sumiiffiini assigiinngitsuni anaanat unatartittarsimasut amerlassusaat assigiinngillat (takuuk tabeli 4.2). Tunumi anaanat sisammiutingajaat unatartittarpoq. Nuummi anaanat unatartittartut amerlassusaasa marloriaatigaat, tassa 23 procentit 12 procentillu.

TABELI 4.2

Meeqqat ilaqutariinni anaanaasup timaatigut persuttaaffiusuni peroriartortut. Ilaquattanut anaanaasup apersorneqarneranut naatsorsorlugit. Procentinngorlugit.

Nunap immikkoortua	Ilaqutariit anaanaasup timaatigut persuttaaffiusut
Avannaani	18
Qeq. Tunuata pigisaani	17
Kitaani	12
Kujataani	19
Tunumi	23
Nuna tamakkerlugu	16
Procentinngornerini tunngavigisaaq	1.149

Anaanap unatartittarnerata aammalu anaanaap aappaatalu imigassamik ajornartorsiuteqarnerisa akornanni sunnerneqartarneq isigigutsigu ataqatigiinnerat ersarittorujussuuvoq. Anaanat imigassamik ajornartorsiutillit unatartinnissaat ilimanarnerujussuuvoq. Taamatullu takusinnaavarput aappaasut imigassamik ajornartorsiutillit anaanaasumik unataasinnaanera ilimanarnipilussuusoq.

PEQATAALLUNI KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUINEQ

Peqataalluni kinguaassiutitigut atorerluineq anaanaasup (ataataasulluunniit) meeqqap ilaquddap arlaannit avataaninngaanniilluunniit inummit kinguaassiutitigut atorerlunneqarsimanersoq nalunnginneraat pasitsaassimaneraalluunniit apeqquut ikiorsiullugu erseqqissarneqarpoq.

Katillugit apersorneqartut 4 procentii nalunaarput meeraq kinguaassiutitigut atorerlunneqarsimasooq, tassa imaappoq meeraq atoqatigiinnikkut imaluunniit attualluni anisoorniarsarinikkut kinguaassiutitigut atorerlunneqarsimasooq.

Niviarsiaqqat nukappiaqqallu kinguaassiutitigut atorerlunneqarsimasut amerlaqatigiipput. Niviarsiaaraanerat nukappiaaraaneraalluunniit taaneqakulaarnerunngilaq.

Kinguaassiutitigut atorerluisarneq pillugu misissuinernit allaniit (Larsen, 2002) nalunngisagut malillugit kisitsit taanna appasippallaarunarpoq. Inuusuttut nammineq aperineqarlutik misissuinermini (Curtis et al., 2006) isummerneqarpoq nukappiaqqat 9

procentii niviarsiaqqallu 28 procentii aqqaneq marlunnik ukioqalinnginnerminni kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut ilimanartog.

ILIUUSEEQARNANI KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUINEQ

Iliuuseqarnani kinguaassiutitigut atornerluineq anaanaasup (ataataasulluunniit) meeqqap ilaqqat arlaannit avataanin-ngaanniilluunniit inummit kinguaassiutitigut kanngunartumik iliuuseqartoqarsimanersoq nalunnginneraat pasitsaassimaneraalluunniit apequt ikiorsiullugu erseqqissarneqarpoq.

Iliuuseqarnani kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu paasissutissat taamatuttaaq annikitsuararsuupput. *Apersorneqartut katillugit 5 procentii nalunaarput meeraq iliuuseqarnani ki-nguaassiutitigut atornerlunneqarsimasog/kinguaassiutitigut kanngunartumik iliuuseqarfigineqarsimasog, soorlu kinguaassiutinik isiginnaartillugu, tiingal-luni/kinguaassiutinik attuulaaritillugu imaluunniit filmimik pornomut tunngasumik isiginnaartillugu. Aamma tassani niviarsiaqqat nukappiaqqallu amerlaqatigiipput, tassanilu aamma ilisimariikkat malillugit kisitsisit appasippallaarnerat naatsorsuutigisariaqarparput.*

Amerlanertigut meeqqat peqataaffigineqartumik iliuuseqarnaniluunniit kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut taakkuupput. Peqataalluni iliuuseqarnaniluunniit kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu misissuinerup aamma takutippaa, meeqqanut kinguaassiutitigut atornerluinermik inersimasut ilisimasaqartut pasitsaassaqaarsimasulluunniit killeqartut, (imaluunniit - immaqa – inersimasut meeqqanik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasunik ilisimasamik oqaatigisaqarusuttut killeqartut).

ANAANAT KINGUAASSIUTITIGUT KANNGUNARTULIORFIGINEQARSIMASUT ATORNERLUNNEQARSIMASULLUUNNIIT

Apeqqummi ataatsimi pineqarpoq, anaanaasut meeraanerminni namminneq kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanersut. Apeqqut ilanngunneqarsimavoq paasiniaarlugu, anaanaasut namminneq kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut meqqat kinguaassiutitigut

atornerlunneqarsimasut pillugit minnerusumik annerusumilluunniit nalunaarutiginnittarnersut. Taamaattoq tamanna ersersissinnaa-simanngilarput.

Kisianni arajutsisassaangilaq meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanertik pillugu *anaanat oqaloqatigineqartut 35 procentiisa apeqqut angermassuk.*

Imaappoq meeqqat anaanaasa minnerpaamik 35 procentii meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimapput. Amerlapput. Apersuisut oqaluttuarput, arnat apersorneqarnermik nalaani namminneq kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanertik pillugu apeqqutiniq amerlanerusunik ujartuisut. Annertunerusumik oqaluttuarusupput aammalu qanoq iliuseqartoqarnissaa ikiorneqarnissarluunniit kissaatigalugu. Apeqqummut tassungarpiamut misigissuserpassuit ilaapput, amerlanerusunillu apeqquteqarsinnaanissaq kissaatigina-raluarpoq.

Meeraallunga ilaqtutatta ilaaniit kinguaassiutitigut atornerlunne-qarpunga. Taannalu pequtaagunarluni iluaalliortarpunga nikal-lungasutullu misigisimasarlunga.

Meeqqakka arlallit aamma kinguaassiutitigut atorner-lunneqarsimapput.

(pitsaassusilikkamik apersuinermit tigusaq)

Misissuinermi apeqqut pingaartumik meeqqat anaanaannit akineqarpoq, taamaattumillu ataatat/aapparisaat kinguaassiutitigut atornerlun-neqarsimaneq pillugu taamatut aperineqanngillat. Kisianni meeqqat kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut pillugit anaanaasut ilisimasaat nukappiaqqanik niviarsiaqqanillu atornerluinerit amerlaqatigiimmata, ilimagineqartariaqarpoq meeqqat angutaat arlaqangaatsiartut kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimassasut.

Anaanat apersorneqartut 35 procentiisa meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanertik nalunaarutigimmassuk, ilimagineqartariaqarpoq meeqqat aamma taama amerlatigisut kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimassasut imaluunniit atornerlunneqarsinnaassasut. Taamaalluta nalunngilarput inersimasut namminneq kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut meeraat meeqqanut allanut naleqqiullugit kinguaassiutitigut atorner-

lunneqarsinnaaneratt annertunerusoq (takuuk Hildebrand & Christensen, 1986).

Anaanat meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut amerlassusaat nunap sumiiffiini assigiinngitsuni erseqqissumik assigiinngissuseqarput (takuuk tabeli 4.3).

TABELI 4.3

Meeqqat anaanaasup meeraalluni kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasumi ilaqutariinni peroriartortut amerlassusaat. Ilaqutariit anaanaasumik oqaloqatigineqarsimasunut naatsorsukkat. Procentinngorlugit.

Nunap immikkoortua	Ilaqutariit anaanaasup meeraalluni atornerlunneqarsimasut amerlassusaat
Avannaani	40
Qeq. Tunuata pigisaani	47
Kitaani	28
Kujataani	30
Tunumi	34
Nuna tamakkerlugu	35
Procentinngornerini tunngavigisat	1.147

Anaanat Qeqertarsuup tunuata pigisaaniittut affangajaat nalunaarput, meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimallutik. – Misissuineq una tunngavigalugu – piffimmi tassani kinguaassiutitigut atornerluinerup taamak annertutiginera nassuiaatissaqartinngilarput. Kisianni paasissutissiissutigerusupparput, 2007-ip aallartinnerani Qeqertarsuarmi innuttaasut kalaallisut oqaasillit akornanni kisitsineqarnerani taamatuttaaq kisitsisit annertuut nassaarineqarsimammata (Bertelsen et al., 2007).

Avannaani anaanaat 40 procentii akipput meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimallutik. Anaananit taallimanit marluk meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasunut naapertuuppoq.

Tunumi anaanaat pingatsiutaat meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimapput. Kujataani Nuummilu anaanaat ikinnerulaartut meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimapput. Taamaattoq sulii anaanaat 30 procentii 28 procentiilu meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanermut angerlutik akipput.

KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUINEQ IMIGASSAMILLU AJORNARTORSIUTEQARNEQ

Meeqqat arnaasa (meeraallutik) kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimanerisa anaanaasunilu imigassamik ajornartorsiuteqarnerata akornanni attuumassuteqarnersoq misissorutsigu takusinnaavarput, anaanat meeraallutik kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimasut imigassamik ajornartorsiuteqalernissaat annertunerusoq.

Imatut paasineqarsinnaavoq meeraalluni kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimagaanni tamassuma ajoqusuissinnaanerata ajornartorsiortitsilersinnaneralu imigassamik atuinerujussuarmik (naleqqutin-ngitsumillu) kinguneqarsinnaasoq. Kisianni taamatut paasineqarnissaanut ersarissumik paasissutissaateqanngilagut.

ANAAANIK KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUINERUP SUNNIUTAA

Anaanik kinguaassiutitigut atonerluisimaneq assigiinngitsutigut meeraasa inuunerannut sunniuteqarsinnaavoq. Kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimasut ilaat annikitsuaraannarmik imminnut tatiginissuseqarlutik peroriartortarput, soorlu aamma ilaannikkut isummerniarnissaq aalajangersinnaanerlu ajornartorsiutigisaraat. Akuttunngitsunik tunuarsimaarusunnerusarput allallu aalajangiisittarlugit.

Aammattaaq ilisimatuutut misissuinerup nutaajunerusup takutippaa anaanat nammataat meeqqat inuunerannut toqqaannartumik sunniuteqarsinnaasut. Soorlu erniniarnej ajornarnerulersinnaavoq aammalu anaanaap meeqqaminut qanillivissinnaanissani ajornartorsiutigisinnavaa (Frandsen, 2008).

MEEQQAT INERIARTORNERANNUT SUMIGINNAANERUP SUNNIUTAA

Tabeli 4.4-mi takuneqarsinnaavoq, meeqqat qanoq amerlatigisut assigiinngitsuni sammineqartuni sumiginnagaasarsimanersut. Tabelimi meeqqanut angajoqqaaminniittunut paasissutissat kisiisa ilannguppagut, soorlu aamma meeqqat akissuteqarfigineqarsimanngitsut ilannguneqarsimanngitsut. Aammattaaq ataatanit/aappaasunit apersorneqarsimasunit paasissutissat naatsorsuinermi ilaanngillat. Katillugit meeqqat 1.031-t ilaapput.

Tabelimi anaanat meeraallutik peqataaffigineqartumik iliuuseqanngitsumilluunniit kinguaassiutitigut atornerlugaasimanermik nalunaaruteqartut amerlassusaat allappagut. Taamaaliorpugut anaanaasut ilisimasaminnik nalunaaruteqarneranniit peqataaffigineqartumik iliuuseqarnaniluunniit kinguaassiutitigut atornerluinerit amerlanerujussuusinnaanerit erseqqissarniarlugu.

MEEQQAT ASSIGIINNGITSUNIK SUMIGINAGAASARNERAT

Meeqqat pineqartut tamarmik procentinngorlugit (naatsorsuusiami meeqqat 1.031-t pineqartut) qanoq amerlatigisut assigiinngitsuni sammineqartuni sumiginnagaasarsimangersut isigigutsigit, pingaartumik meeqqat iliuuseqarnani tarnimikkut sumiginnagaasarnerat erseqqilluinnarpoq. Imaappoq angajoqqaat imigassamik hashimillu atornerluisut, anaanaasullu aappaminit unatartittarnera sumiginaanerminni annertuumik sunniuteqartartut. Angajoqqaat tamakku ima nalilerneqarsinnaapput, inuunerminni namminneq ajornartorsiuteqarnerminni ima nakkarsimatigisut, allaat meeqqaminnik iluamik isumaginninnissaminnut nukissaqanngitsut.

Aammattaaq paasivarput angajoqqaat imigassamik ajornartorsiutillit nunap sumiiffiini tamani akulikissusaat assigiinngangajattoq. Angajoqqaat hashimik ajornartorsiutillit Kujataani Qeqertarsuullu tunuata pigisaani nassaassaanerupput, ilaqutariillu anaanaasup unatarneqartarsimaffii tamatigut Tunumiinnerullutik.

TABELI 4.4

Sumiginnagaasarnerni assigiinngitsuni meeqqat amerlassusaat.
Procentinngorlugit.

Sumiginnaanerup suussusaa	Amerl.
<i>Peqataalluni timikkut sumiginnaaneq:</i>	
Isatsisarnarit	3
Nulukkat patittartittarnarit	3
<i>Iliuuseqarnani timikkut sumiginnaaneq:</i>	
Inersimasortaqarani kisimi angerlarsimaneq	3
Kaalluni innarneq	3
<i>Peqataalluni tarnikkut sumiginnaaneq:</i>	
Angajoqqaat meeqqamik oqaluussinngitsut	12
<i>Iliuuseqarnani tarnikkut sumiginnaaneq:</i>	
Anaana kisimiittoq imigass. ajornartorsiutilik	14
Anaana aappalik imigass. ajornartorsiutilik	7
Anaanap aappaa imigass. ajornartorsiutilik	15
Anaana kisimiittoq imigass. ajornartorsiutilik katsorsartittoq	22
Anaana aappalik imigass. ajornartorsiutilik katsorsartittoq	15
Anaanap aappaa imigass. Ajornartorsiutilik katsorsartittoq	19
Anaana kisimiittoq hashimik atuisoq	6
Anaana aappalik hashimik atuisoq	6
Anaanap aappaa hashimik atuisoq	12
Anaana aappaminit annersartittoq	16
Imigass. Peqqutaall. meeraq allami siniffissarsiortoq	15
<i>Peqataalluni kinguaassiutitigut atornerluineq:</i>	
Kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu anaana ilisimasaa pasitsassimaarneraluunniit	4
<i>Iliuuseqarnani kinguaassiu.t atornerluineq:</i>	
Kinguaassiutitigut kanngunartuliorneq pillugu anaana ilisimasaa pasitsassimaarneraluunniit	5
<i>Anaanap nammeneq misigisai:</i>	
Anaana meeraalluni kinguaassi. Atornerlunneqarsimavoq kanngunartuliorfigitilluniluunniit	35
Procentinngornerini tunngavigisat	1.031

SUMIGINNAANERUP ANNERTUSSUSAA

Aallaqqaataani nassuiaaserneqarnerasuut maannamut kisitsiserpas-suaqarsimavoq assigiinngitsutigut meeqqanik arlalippassuarnik peqataaffigalugu iliuuseqarfiginaguluunniit, tarnikkut kinguaassiutitigulluunniit sumiginnagaasunik takutitsisunik.

Tabeli 4.5-imi naatsorsorparput sumiginnaanerit pineqartut arlaat misigisaqanngilluinnartut, ataasiarlutik, marloriarlutik pingasoriarlutik amerlanerusunilluunniit misigisaqarsimasut meeqqat qanoq amerlatiginersut. Sumiginnaanerit pineqartut assigiinngitsut tabeli 4.4.-mi ingerlanneqartut aallaavigineqarput. Tabeli meeqqanut kisimiittumik anaanalinnut meeqqanullu inersimasunik aappariinnut marluusunut agguataarneqarsimavoq.

TABELI 4.5

Meeqqat, kisimiittumik anaanalit inersimasunillu aappariinnik ilaqutallit sumiginnaanerit pineqartut, tabeli 4.1-imi sammineqartut, arlaannik misigisaqarsimanngitsut, ataasiarlutik, marloriarlutik arlaleriarlutilluunniit misigisaqarsimasut, amerlassusaat. Procentinngorlugit.

	Meeqqat kisimiittumik anaanalit	Meeqqat inersimas. aappariinnik ilaqutallit
Sumiginnaanernik pineqartunik misigisaqarsimanngitsut	38	50
Sumiginnaa. pineqartunik ataatsimik ataasiarlutik misigisaqarsimasut	33	23
Sumiginnaa. pineqartunit marlunnik misigisaqarsimasut	13	12
Sumiginnaa. pineqartunit pingasunik arlalinnilluunn. misigisaqarsimasut	15	15
Procentinngornerni tunngavigisat	190	797

Saqqummerpoq meeqqat tamarmik affaat inersimasunik aappariinnik ilaqutallit sumiginnaanernik pineqartunik arlaannilluunniit misigisaqarsimanngitsut, 23 procentiilu allaaserineqartunit ataatsimik misigisaqarsimallutik. Meeqqat sinnerinit 12 procentit allaaserineqartut ilaannik marluusunik misigisaqarsimapput, 15 procentiisalu sumiginnaanernit pineqartunit allaaserineqartunit pingasut arlaqarnerusulluunniit misigisaqarfigisimallugit.

Meeqqani kisimiittumik anaanalinni 38 procentit sumiginnaanernik pineqartunik arlaannilluunniit misigisaqarsimanngitsut nassaarivagut, 33 procentit allaaserineqartunit ataatsimik misigisaqarsimallutik. Meeqqat kisimiittumik anaanalit 13 procenti sumiginnaanernik pineqartunik allaaserineqartunit marluusunik misigisa-

qarsimapput, 15 procentiisalu sumiginnaanernit pineqartunit allaaserineqartunit pingasut arlaqarnerusulluunniit misigisaqarfigisimallugit.

Meeraq sumiginnaanermik misigisaqarsimasoq misigisaqarsimannginnersorluunniit sukkut killilernissaa naliliinermik tunngaveqartassaaq. Uagut sumiginnaanernik pineqartunik allaaserineqartunik marlunnik arlalinnilluunniit meeraq misigisaqarsimansoq killiliutissallugu aalajangerparput. Imaappoq, misissuinermi uani sumiginnaanertut uagut nalikkatsinni meeqqat 73 procentii ilaqutariit marlunnik inersimasortallit meeqqallu 71 procentii kisimiittumik pilersuisullit sumiginnaanermik misigisaqarsimanngillat. Tamatumunnga peqatigitillugu imaappoq meeqqat 25 procentii sumiginnaanermik misigisaqarsimasut, tassa meeqqat sisammiutaasa missaat. Meeqqat amerlapput. Sumiginnaanerit pissusaat assiginnigillat, kisianni tamatigut angajoqqaanut imigassamik ajornartorsiutilinnut tunngassuteqarput.

Meeraq, sumiginnaanermik pineqartunit allaaserineqartunit marloriarluni arlaleriarluniluunniit misigisaqarsimasoq, meeqqatut ineriartornissaa qulakkeerniarlugu immikkut ittumik saammineqarnissaminik pisariaqartitsisutut nalilerneqassaaq, tassa meeraq assiginnigitsutigit sumiginnagaasimammat. Meerarluni pingasoriarluni amerlanerusunilluunniit sumiginnaanernik pineqartunik misigisaqarsimaguni, meeqqatut pinngitsoornani sumiginnagaasimasutut nalilerneqassaaq.

Tamaattumik makku paasivavut:

- meeqqat 73 procentii sumiginnagaasimanngillat
- 12 procentit annertulaartumik sumiginnagaapput
- 15 procentit annertungaatsiartumik sumiginnagaapput..

ILLOQARFINNUT, NUNAQARFINNUT KOMMUNINULLU AGGUATAARINEQ

Sumiginnagaanermik misigisaqarsimasut illoqarfinni nunaqarfinnilu procentinngorlugu meeqqat amerlaqatigiipput, tassa meeqqat kisimiittumik anaanallit inersimasunillu ineqatigiittunik najugaqatillit pineqarput.

Kommunit nutaat taakku sisamat isigigutsigit aamma annertuumik assigiinngissuseqanngillat. Kisianni akulikissusaat assigiinngissuseqalaarmat agguataarneri tabeli 4.6-imi tulluuttumi takutinneqarput.

TABELI 4.6

Meeqqat, kisimiittumik anaanallit marlunnillu aappariinnik inersimasortallit sumiginnagaasinnaasut kommuninilu taakkunani nutaani sisamani sumiginnagaasinnaasut, procentinngorlugu amerlassusaat. Procentinngorlugit.

	Meeqqat kisimiittumik anaanallit	Meeqqat marlunnik aappariinnik inersimasortallit
Qaasuitsup Kommunia (Avannaa)	30	29
Qeqqata Kommunia (Qeqqa)	29	22
Kommuneqarfik Sermersooq (Tunu-Kitaa)	29	23
Kommune Kujalleq (Kujataa)	29	34
Procentinngornerini tunngavigisat	190	797

Kommunine angisuuni sisamani tamani meeqqat kisimiittumik angajoqqaallit sumiginnagaasimasut amerlassusaat assigiippoq, ilaqutariinnilu marlunnik aappariinnik inersimasulinni meeqqat sumiginnagaasimasut kujataata avannaatalu kommuniini amerlanerullutik.

ATAATSIMUT ISIGALUGIT

Ataatsimut isigalugu paasinarpoq kalaallit meerartaat amerlasoorpassuit sumiginnaanermik misigisaqartartut. Pingaartumik angajoqqaarpassuarnut imigassamik ajornartorsiuteqartunut atatillugu meeqqat iliuuseqanngitsumik tarnikkut sumiginnagaasut amerlapput. Aamma ilaqutariippassuaqarpoq anaanaasup aappaminut unartartittartut, ilaqutariippassuaqarlunilu anaannaasut 35 procentiisa meeraallutik kinguaassiutitigut atornearlunneqarsimanerat pissutigalugu, meeqqat kinguaassiutitigut atornearlunneqarnissaannik pasitsassimaarfigineqartariaqartunik.

Anaanat meeraallutik kinguaassiutitigut atornearlunneqarsimasut amerlassusaat nunap sumiiffiini assigiinngitsuni annertuumik

assigiinnngissuseqarput. Qeqertarsuup tunuata pigisaani anaanat kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimallutik nalunaartut amerlanerupput, tassa anaanat affaasa missaat meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimammata.

Pissutsit pingaartumik isigineqartariaqartut tassaapput:

- anaanat meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut annertuumik amerlassuseqarnerat
- angajoqqaat imigassamik ajornartorsiutillit annertuumik amerlassuseqarnerat
- angajoqqaat hashimik atuisut amerlassusaasa annertungaatsiarnerat
- anaanat aappaminnit unatartittartut annertuumik amerlassuseqarnerat.

Imigassamik ajornartorsiuteqarneq, anaanaasup unatartittarnera meeraallunilu kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimamata tamatigut ataatsikkut pisarsimapput. Taamaalilluni ilaqutariit ilaat annertungaatsiartumik artorsaateqarput.

Isummiunneqartoq tassaavoq, angajoqqaat arlalippassuit namminneq inuunerminni ajornartorsiuteqangaaramik meeqqamik pitsaasumik peroriartornissaat tamakkiisumik isumagisinnaanagu.

INNERSUUSSUTIT

Innersuussutitigut, meeqqat ajornartorsiutaasa amerlanersaat anaanasumut aappaanullu tunngassuteqarnerat, aallaaveqarput. Tassami anaanaasunut meeraanerminni kinguaassiutitigut atornerluinerit (immaqalu aamma ataataasut ilarpassuinit), anaanat aappaminnit unatartittartut, aammalu inersimasut imigassamik ajornartorsiuteqarnerat hashimillu atuinerat.

KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUINEQ

Inuit amerlangaatsiartorujussuit kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimammata innersuuteqarnissaq ajornakusoorpoq. Anaanat pingajorarterutaasa missaat kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimapput. Misissuinermini apeqqummut anaanat qisuariarnerat malillugu kinguaassiutitigut atornerluinerup meeqqanut qanoq ajoqutaatigisoq nalunngikkaat naatsorsuutigisariaqarparput.

Tamatumunnga peqatigitillugu naatsorsuutigineqartariaqarpoq, inuit ilaasa inuppassuit meeraallutik atornerlunneqarsimasut nalunngikkaat (tamanna siornatigut misissuinerni arlalinni takutin-neqareersimavoq).

Inuit kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut taamak amerlatigisut kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasunut tamanut katsorsartinnissamik neqerooruteqarnissap innersuussutiginnissaata naammassisinnaanera ilimaginnilarput. Kissaatiginarsinnaagaluarpal-luunniit angunissaa ilimanannilaq.

Kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimaneq pillugu oqalunnissap pisariaqartinneqarnera akueriniarlugu, atornerluinerillu nassatarisaat akiorniarlugit innersuussutigissavarput, meeqqanut, inuusuttunut inersimasunullu kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasunut oqarasuaatikkut siunnersuisarneq aallarteqqammersoq ingerlaannassasoq ajornanngippallu annertusineqassasoq.

Aammattaaq innersuussutigissavarput kinguaassiutitigut atornerluinermik isummanik iluarsaanerup annertunerusumik oqaasertalerneqartarnissaa. Ilanngullugu meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut inuit qassiunersut nalunaarsornerat, kinguaassiutitigullu atornerluinerit meeqqap ineriartorneranut qanoq sunniuteqarnersut. Taamatuttaaq iluaqutaassagaluarpoq, inuttaaqataasutut, sulisut ilinniarsimasut politiinilu atorfillit kinguaassiutitigut atornerluineqarsimaneranik pasitsaassaqarunik ilisimasagarunilluunniit malittarisassaata pioreersut erseqqissaavigineqartuuppata.

Aammattaaq oqaatigineqassaaq atornerluineq inersimasut akisussaafigiuartarmassuk. Meeqqat kinguaassiutitigut atornerlunneqarnissaminnut 'akuersisinnaanngillat'. Kinguaassiutitigut atornerluineq (peqataalluni iliuuseqarnaniluunniit kinguaassiutitigut atornerluineq) inerteqqutaalluinnarpoq, inersimasullu tamarmik nalunngittariaqarlugulu ataqquisariaqarpaat.

Kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimanerup inuup inuuneranut qanoq kinguneqarsinnaanersoq erseqqissarneqassaaq. Tamatumunnga peqatigitillugu erseqqissarneqassaaq, atornerlunneqarneq pinerluffigitinnerinnaanngitsoq. Inuppassuit qaangiilluarsinnaapput ajunngit-sumillu inuuneqarlutik, kisianni kinaluunniit sunniuteqarfigineqarsimanani ingerlaqqinnaviannilaq.

Kinguaassiutitigut atornerluinerit ajoqusisarnerat aammalu Kalaallit Nunaanni inatsit malillugu meeqqanik ukiukitsunik

kinguaassiutitigut ilaqarnissap inerteqqutaanera erseqqissarneqassaaq, tassa peqataalluni iliuuseqarnaniluunniit kinguaassiutitigut atornerluinerit pineqaraangata.

IMIGASSAMIK AJORNARTORSIUTIT

Ukiuni kingullerni imigassamik ajornartorsiuteqarnermi katsorsartinnissamut periarfissat amerlingaatsiarsimapput (anaanat arlaqangaatsiartut namminneq aapparisamilluunniit imigassamik ajornartorsiuteqarnerminni katsorsartissimallutik nalunaarutaat malillugu). Suliaq taanna ingerlatiinnarneqartariaqarpoq ajornanngippallu annertusillugu.

Aammattaaq innersuussutigerusupparput, angajoqqaat imigassamik ajornartorsiuteqarnerat meeqqat atugarisaannut peroriatornerannullu ajortumik kinguneqarsinnaanera, inuiaqatigiinnut paasissutissiissutigineqassasoq. Tamatumunnga peqatigitillugu innersuussutigerusupparput, meeqqat katsorsartinnerup nalaani aamma ilanngunneqassasut, soorlu angajoqqaat imigassamik ajornartorsiuteqaraangata meeqqanut qanoq sunniuteqartarnera pillugu ilinniartitsinermi oqaloqatigiinnerniluunniit peqataatinnerisigut (takuum soorlu Christensen, 2008b).

ANAANAASUNIK UNATAASARNEQ

Anaanaasunik unataasarnermut isummat allanngortinneqarnissaat aamma aallartinneqartariaqarpoq. Meeqqat anaanamik unartartinnerat isiginnaarlugu qanoq misigisimasarnersut paasissutissiissutigineqartariaqarpoq. Aamma piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu meeqqamut unammillernernik ajornartunik misigisaqarsinnaaneq paasissutissiissutigineqartariaqarluni.

Timikkut persuttaasarneq anaanaasup aapparisaalu imigassamik ajornartorsiuteqarnerat pillugu ingerlanneqartarmat, immaqa eqqarsaatigineqarsinnaavoq imigassamik ajornartorsiuteqarnermi katsorsartinnermi sammisassatut ilanngunneqarsinnaanera.

Makku innersuussutigaaqut:

- Kinguaassiutitigut atornerluinernut atatillugu isummanik suliarininneq ukiuni arlalinni ingerlanneqartussaq aallartinneqassasoq, taamaalilluni inuit paasiniassammassuk kinguaassiutitigut

atornerluineq meeqqanut ajoqutaasoq aammalu Kalaallit Nunaanni inatsit malillugu inerteqqutaasoq.

- Imigassamik atornerluinermut katsorsartinnissamik neqeroorteqartarneq ingerlaannassasoq, ajornanngippat neqeroorutit nutaat ilanngullugit (immaqa assigiinngitsut amerlanerit).
- Imigassamik ajornartorsiuteqarnermut atatillugu katsorsartinnerup ingerlanerani ilaatigut meeqqat ilanngunneqartarnissaat, taamaalilluni meeqqat ajornartorsiutaat aamma ersersinneqassammata.
- Ilaqutariinni imigassamik ajornartorsiutilinni meeqqat peroriar-
tornerminni atugarisaat erserqqissaavigineqassasut.
- Imigassamik ajornartorsiuteqarnerup unataasernerullu ataqati-
giinnerat erseqqissarneqassasoq aammalu inummik allamik
persuttaasernerup inerteqqutaanera erseqqissarneqassasoq.

ILAQUTARIIT IKIORTISSIMASUT

Ilaqutariit assiingitsorpassuarnik peqquteqarlutik isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqarsinnaapput. Tamatigut aningaasatigut ikiorneqarnissaq pineqartarpoq, imaluunniit ilaqutariit pisariaqartitaannik pilersuilersinnaanissaq eqqarsaatigalugu suliffeqalernissamut inersimasut aallartitinniarnernannik ikiorneqartarlutik. Kisianni aamma meeqqap eqqaani pissutsit aallaavigalugit ikiuisoqartarpoq, taamaalilluni meeqqap ajunngitsumik peroriartornissaanut iluaqutaasussat ingerlanneqartarlutik.

Kapitalimi uani pineqarput meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiutit peqqutigalugit oqartussaasuniit ikiorneqarnermi ilaqutariit misigisimasaat. Meeqqap ineriartornerani pissusilersorneraniluunniit tunngasunik ajornartorsiutit pineqarsinnaapput, imaluunniit inersimasut assiingitsunik peqquteqarlutik meeqqap pitsaasumik peroriartortinnissaanik isumaginnissinnaanngitsut ikiorneqarsinnaallutik.

Ilaqutariinni meeqqap atuarfimmi ajornartorsiuteqarsimasup, ilaqutariit atuarfimmiit ikiorneqarnissamik neqeroorfigineqarsimanersut misissornerat pillugu paasissutissanik kapitali ilaneqarpoq.

ISUMAGINNINNERMUT INGERLATSIVINNIIT IKIUINEQ

Ilaqutariit 16 procentiisa nalunaarutigaa ajornartorsiutit meeqqamut tunngasut peqqutigalugit isumaginninnermut ingerlatsivik piffissap ilaani

attaveqarfigisimallugu. Apeqqummi erseqqissarneqarpoq attaveqar-simaneq, soorlu aningaasanik ikiorneqarnissaq imaluunniit ulluunerani paaqqinnittarfimmi inissaq pineqanngitsut, kisianni meeqqap ajornartorsiornernanut tunngasut angajoqqaalluunniit meeqqap ineriartornerani qanoq iliuuseqarnissamik ajornartorsiutaat kisimik pineqartut.

ILAQUTARIIT IKIORNEQARSIMASUT

Ilaqutariit isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqarsimasut 89 procentii illoqarfimmi najugaqartuupput 11 procentiilu nunaqarfim-meersuullutik. Tabeli 5.1-imi ilaqutariit ikiorneqarsimasut nunap immikkoortuani sumi najugaqarnersut erseqqinnerusumik takutinne-qarput.

TABELI 5.1

Ilaqutariit meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiuteqarneq peqqutigalugu isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqarsimasut amerlassusaat, nunap immikkoortuini ilaqutariit najugaqarfiinut agguataarlugit. Procentinngorlugit.

Nunap immikkoortua	Ilaqutariit isumaginn. ingerlatsivimmiit ikiorneqarsimasut amerlassusaat.
Avannaani	16
Qeq. Tunuata pigisaani	20
Kitaani	14
Kujataani	21
Tunumi	10
Nuna tamakkerlugu	16
Procentinngornerini tunngavigisat	1.152

Ilaqutariit Kujataaneersut Qeqertarsuullu tunuata pigisaaneersut ilaqutariinnit nunap sinneriniittunit meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiutit pillugit annerungaatsiartumik isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqartarsimapput. Tunumi ilaqutariit isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqartut ikinneraapput.

Ilaqutariit kommuninini agsisuuni nutaani sumi najugaqarnersut agguataaraanni agguataarineq assigiinnarpoq (takuuk tabeli 5.2).

TABELI 5.2

Ilaqutariit meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiuteqarneq pissutigalugu isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqarsimasut, kommunini angisuuni nutaani sumi najugaqarnerat malillugu agguataarlugit. Procentinngorlugit.

Kommune	Ilaqutariit isumaginn. ingerlatsivimmiit ikiorneqarsimasut amerlassusaat
Qaasuitsup Kommunian (Avannaa)	19
Qeqqata Kommunian (Qeqqa)	15
Kommuneqarfik Sermersooq (Tunu-Kitaa)	13
Kommune Kujalleq (Kujataa)	21
Procentinngornerini tunngavigisat	1.152

Agguataarinerup takuteqqippaa Avannaani Kujataanilu ilaqutariit meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiuteqarneq pissutigalugu ikiorneqarsimasut amerlanersaasut.

ATTAVEQARNISSAMUT SULINIUT

Ilaqutariit tamarmik meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiutit pillugit isumaginninnermut ingerlatsivimmut saaffiginnittut tallimararterutaata kuartiil nalunaarput namminneq attaviginninnissaq sulissutigisimallugu. Tulleriarinerit apparitortillugit taallugit (ilaqutariit 20 procentiiniit 1 procentiinut) attaveqarneq makkuninnga tunngaveqarpoq:

- angerlarsimaffimmi perorsaanneri ajornartorsiutit
- avinnerup/aappap qimannerata kingunerisaanik ajornartorsiutit
- angajoqqaat imigassamik ikiaroornartunilluunniit atornerluinerat
- atuarfimmi ajornartorsiutit
- meeqqap tarnikkut ajornartorsiutai
- meeraq innarluutilik
- atuarfiup ulluuneraniluunniit meeqqanik paaqqinnittarfiup kissaatigimmagu
- angajoqqaat tarnikkut ajornartorsiuteqarnerat
- angajoqqaat timikkut nappaateqarnerat.

Ammattaq amerlangaatsiartut 'peqqutit allat' taavaat. Immaqa ilaqutariit ataasiakkaat tamarmik isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaveqarnermi assigiinngitsunik arlalinnik peqquteqartarsimapput,

tamatumunngalu peqatigitillugu akinissamut periarfissat tamakkii-suusimanatik.

Soorlu assersuutigalugu angajoqqaqarsinnaavoq isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaveqartut aningaasanik piniarlutik (meeqqap peroriartornissaanut). Periarfissaq taanna toqqaannarlugu krydsiliiffissani ilaangilaq, tassa apeqqutini akinissamullu periarfissani isumaginninnermi inatsit malillugu pissutsit pinaveersaartitsinernik aallartitsissutaasinnaasut kisimik pineqarmata.

Ilaqutariit isumaginninnermut ingerlatsivimmik attaveqarsimasut pingajorarterutaasa missaat apersorneqarnerup nalaani suli attaveqarput.

QANOQ IKIUINEQARPA?

Anaanat/ataatat aperineqarput, isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaviginnineq (nunaqarfinni immikkoortoqarfimmu) tulluuttuni ikiueriaatsit arlaanni ataatsimik arlallinnilluunniit kinguneqarsimanersoq:

- isumaginninnermut ingerlatsivimmi oqaloqatiginninnerit
- Pameersaanikkut tarnikkullu atugarisat pillugit siunnersuisarfimmiit ikiortinneq
- ilaqutariit oqilisaassisut
- meeraq ilaqutarsianiissimasoq
- meeraq ullukku unnuakkullu paaqqinnittarfimmiissimasoq
- ilaqutariit allatut ikiorneqarsimapput.

Imaluunniit isumaqarnersut ikiorneqarsimanatik. Nalunngilarput nunap sumiiffiini assigiinngitsuni ikiortinnissamut periarfissat assigiinngitsorujussusut, kisianni isumaginninnermut inatsimmi periarfissat tunuliaqutaralugit apeqqutip apeqqutigineqarnissaa qinersimavarput.

Ikiuinnermi periaaseq atorneqarnerpaaq tassaavoq isumaginninnermut ingerlatsivinni oqaloqatiginnittarnerit. Ilaqutariit affangajaat isumaginninnermut ingerlatsivimmik attaveqarsimasut (katillugit ilaqutariit attaveqarsimasut 42 procentii) nalunaarput, isumaginninnermut ingerlatsivimmi sulisumik oqaloqateqarnikkut ikiorneqarsimallutik.

Meeqqanut tunngatillugu ikiuinerit immikkoornerusut tassaapput 9 procentii Pameersaanikkut tarnikkullu atugarisat pillugit siunnersuisarfimmiit ikiortissimasut, 8 procentii ilaqutariinni

oqilisaassisiissimallutik, 5 procentii ilaqutarsianiissimallutik aammalu 5 procentii ulluklut unnukkullu paaqqinnittarfimmiissimallutik.

19 procentii nalunaarput apeqqutigineqartunit allaanerusunik ikiorneqarsimallutik. 15 procentillu akippat ikiorneqarsimanatik.

IKIUUTIGISAP NAAMMAGISIMAARNERA

Anaanat/ataatat aperineqarput isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqarnertik naammagisimaarneraat. Ilaqutariit ikiorneqarsimasut akornanni nassaarivagut:

- 58 procentii pitsaasumik naammaannartumilluunniit ikiorneqarsimasut
- 35 procentii ikiorneqarsimanatik isumaqartut
- 7 procentii qanoq akissallutik nalugaat.

Ilaqutariit qanoq ikiorneqarsimanersut aammalu ajunngitsumik ikiorneqarsimanerlutik isumaasa akornanni ataqatigiissitsinernik nassaassaqqanngilaq. Taamatuttaaq ilaqutariit kommunimi sumi najugaqarnersut aammalu ajunngitsumik ikiorneqarsimanerlutik isumaasa akornanni ataqatigiissitsinernik nassaassaqarani.

Isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaveqarnerup ajornartorsiummik sumik tunngaveqarnera pineqartillugu, annertunngitsumik malunnarpoq, pingaartumik avinnermut/aapparit qimannerannut atatillugu, ilaqutariit isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaveqarsimasut isumaqartut naammattumik ikiorneqarsimanatik.

Ilaqutariit 35 procentiisa ajunngitsumik ikiorneqarsimanatik isumaqarnerat eqqarsaatigalugu, tamatuma pitsaanerusumik ersersinnissaa pingaaruteqarpoq. Soorlu assersuutigalugu imaassinnaavoq ilaqutariit ikiorneqarnissamik neqeroorutinik ilimananngitsunik naatsorsuuteqarsimasut. Kisianni aamma imaassinnaavoq ikiuutiginiagaq eqqortoq pigineqanngitsoq imaluunniit ikiugassat amerlangaarmata tamarmik assigiimmik pitsaassusilimmik ikiorneqarsinnaanngitsut. Taamatuttaaq sullissisoq kalaallisut oqalussinnaanngippat aamma ajornartorsiutaasimassaaq – imaluunniit sullissisoq isumaginninnermut tunngasunik ilinniagaqarsimanngippat.

Iluamik suliffeqanngilanga. Ilaannikkut taartaasarpunga imaluunniit pisortaninngaanniit ikiorneqartarlunga.

Kisianni isumaqarpunga isumaginninnermut allaffeqarfimmik attaveqarnera pissarsiffigivallaarsimanagu. Aatsaat ajornartorsiut annertoorujussuanngoraangat qisuariartarput.

Misigisimavunga ajornartorsiutima iluarsinissaanut qanoq iliuuseqarnissannik ajoqersuunneqarsimasuuguma pissutsit ilaat pinngitsoortarsimasinnaagaluartut.

Isumaqarpunga ikiorneqanngisaannarsimallunga. Masakkut ajornartorsiutigisakka meeraaninniillu ajornartorsiutigisimasakka ilunniuginnavipput. Misigisarimasakka annermik sulit tassaniipput.

(pitsaasusilikkamik apersuinernit tigusat)

ILAQUTARIIT NAAMMATTUMIK AMERLASSUSILLIT IKIORNEQARSIMAPPAT?

Misissuinnermi nalunaarsuutit malillugit akissagaanni, ilaqutariit naammattumik amerlassusillit ikiorneqarsimannginnerattut akissuteqassaaq. Kapitali 4-mi sumiginnaanermut atatillugu pissutsit ersersinneqarput. Tassani paasivarput meeqqat 15 procentii sumiginnagaasimasut, 12 procentiilu sumiginnagaanissamat annerusumik misigisaqarsinnaasut. Ilaqutariinni taakkunani katillugit 27 procentiusuni isumaginninnermut ingerlatsivimmik piffissami sivikitsumiluunniit attaveqarnissaq pisariaqartinneqarsimassagaluarpog.

Misissuinnermi anaanaasut (ataataasut) 16 procentii nalunaarput isumaginninnermut ingerlatsivik attaveqarfigisimallugu. Tamatumunnga peqatigitillugu isumaginninnermut ingerlatsivimmik attaveqarnermi ilaqutariit tunngavigisatut taasaat tamarmik sumiginnaanermik pissuteqartutut taaneqarsinnaanngillat. Taamaattumik kisitsisit takutippaat ilaqutariit meeqqanik sumiginnaasinnaasut isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ikiorneqartartut ikippallaartut.

Taamaattoq uani isiginiarneqassaaq, meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiutit pillugit isumaginninnermut ingerlatsivimmik ilaqutariit attaveqarsimanerat anaanaasut/ataataasut akissuteqarfigimassuk. Isumaginninnermut ingerlatsiviit aperigaanni meeqqanut tunngatillugu ajornartorsiutit pillugit ilaqutariit meerartallit qassit isumaginninnermut ingerlatsivimmut attaveqarsimanersut, anaanaasut akissutaanninngaanniit immaqa kisitsisit qaffasinnerussagaluarpog. Imaassinnaavoq ilaqutariit ilaasa ilisimannikkaat, meeqqat qanoq atugaqarnerat isumaginninnermut ingerlatsivimmiit eqqumaffigineqartoq. Imaluunniit apersorneqarnermi

anaanaasut (ataataasut) paasissutisseerusunnginnerannik peqquteqarsinnaanerpoq? Ilaatigut immaqaa aamma ilaasa puiguissimavaat.

ATUARFIMMI AJORNARTORSIUTEQARNERNUT IKIUINEQ

Kapitali 3-mi meeqqat atugarisaasa sammineqarneranni meeqqat 18 procentii eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqartut paasivarput, tassa apeqqutini sisamaasuni pingasut akuersaartumik akineqarsimammata, tassalu meeraq atuarfimmi tarnimigut ajornartorsiuteqarsimanersoq, aallussinissaminut ajornartorsiuteqarsimanersoq, meeqqanik allanik ilinniartitsisunilluunniit akerleriissuteqarsimanersoq.

Illoqarfiit nunaqarfiillu akornanni pissutsit isigigutsigit takusinnaavarput meeraq ataasiinnaq atuarfimmi eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqartoq. Tamatuma qanoq paasineqarnissaa ajornakusuulaarpoq, nunaqarfinni atuarfiit qanoq inneri assigiinngitsorujussuummata. Ilaatigut atuartut ikittuararsuit inersimasumit ataatsimit atuartinneqartarput.

Kommunit nutaanngitsut kommunillu nutaat angisuut sisamat isigigutsigit takusinnaavarput, kommunini ataasiakkaani meeqqat atuarfimmi eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiutillit amerlassusaat assigiinngissuseqarpallaanngitsut. Kujataani atuarfimmi meeqqat eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiutillit ikinneraapput (14 procentit), Ammassalimmi amerlanersaallutik (24 procentit). Avannaani, Qeqertarsuup tunuata pigisaani Kitaanilu 20 procentingajaat atuarfimmi meeqqat eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqarput.

Kommunini nutaani angisuuni sisamani atuarfimmi meeqqat eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiutillit amerlassusaat isigissagutsigu Kommune Kujalleq-mi meeqqat eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiutillit 14 procentiupput, kommunillu nutaat sinnerini tamarmik immikkut 20 procentit missangajaaniillutik.

IKIUINISSAMIK NEQEROOTUT

Meeqqat atuarfimmi eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiutillit 8 procentii psykologimit ikiorneqarsimapput, 3 procentii isumaginninnermut ingerlatsivimmiit sulisumit ikiorneqarsimallutik, 5 procentiilu allatut ikiorneqarsimallutik. Meeqqat sinneri (angajoqqaavilu)

amerlanertigut ajornartorsiutit pillugit ilinniartitsisumik
atuarfimmiluunniit inummik allamik oqaloqateqarnissamik periarfissa-
qarsimapput. Taamaalilluni amerlanertigut atuarfimmi sulisumik
oqaloqateqarnikkut ikiuineqartarsimavoq.

IKIUUTIGISAP NAAMMAGISIMAARNERA

Meeqqat atuarfimmi eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqartut
72 procentiisa ilaquutaasut meeqqap ikiorneqarnera naammagisimaarpaat.
Ilaqutariit 28 procentiisa ikiuineq naammaginngilaat. Kisitsisitigut
takuneqarsinnaanngilaq sooq ilaqutariit naammaginninnginnerstut.
Ikiuinerup naammagisimaarne-rata ikiuinerullu annertussusaata
akornanni ataqatigiissuseqanngilaq. Taamaallaat takusinnaavarput
ilaqutariit meeqqap ikiorneqarsimannginneranik nalunaartut
naammaginninngitsunut ilaasut, aammami paasinarpoq.

EQIKKAANEQ

Malunnarpoq meeqqamut tunngatillugu ajornartorsiutit pillugit
isumaginninnermut ingerlatsivimmiit ilaqutariit ikiorneqartut
amerlassusaat nunap ilaani assigiinngitsut akornanni annertuumik
assigiinngissuseqarnerat. Pingaartumik Tunumi ilaqutariit 10
procentiinnaat ikiorneqarsimanerat malugineqanngitsoorsinnaanngilaq.
Tamatumunnga peqatigitillugu paasisinnaavarput, nunap ilaani tamani
sumiginnaaneq pillugu kapitali 4-mi kisitsisit malillugit
naatsorsuutigineqarsinnaasumiit, ilaqutariit ikiorneqarsimasut
ikinnerummata.

INASSUTEQAATIT

Kommunit assigiinngitsut isumaginninnermut ingerlatsiviisa qanoq
ikiuisinnaanerisa (tapersersuisinnaanerisalunniit) misissorneqarnissaat
annerusumik sulissutigineqarnissaa inassutigaarput. Tamatumunnga
peqatigitillugu ilaqutariinnut sumiginnaanissamik aarleqqutigineqartunut
qanoq ililluni pitsaasumik tapersersuisinnaaneq nalileneqartariaqarpoq.

Isumaginninnermut ingerlatsivinni sulisut makku
erseqqissaavigineqarnissaat pisariaqartippaat:

- ilaqutariinni pissutsit suut pingaartumik eqqumaffigineqassanersut
- meeqqani pissutsit suut immikkut ikiorneqarnissamik tapersorneqarnissamilluunniit pisariaqartitsiviusinnaasut
- sumiginnaaneqarsinnaatillugu sulisut qanoq iliuuseqarnissaannik naatsorsuutigineqartut.

Suliassarujussuuvog imaaliinnarlugu aallartinneqarsinnaanngitsoq. Ilaatigut kissaatigineqarsinnaasut misissorneqassapput ilaatigullu ingerlanneqarsinnaasut misissorneqassallutik. Illoqarfiit ilaannaanni isumaginninnermut ingerlatsivinni ilinniarsimasunik sulisoqarpoq, taamaattumik aamma sivilisunerusumik ilinniagaqartitsinissaq pineqalersinnaavoq.

Makku inassutigaaavut:

- Ilaqutariinnut meeqqanik sumiginnaasinnaasunut iliuusissat suut naatsorsuutigineqarnerisa erseqqissarneqarnissaat eqqarsaatigalugu ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu suliamik aallartitsinissaq.
- Immikkut ittumik ilinniagaqarnissap aallartinnissaa isumaginninnermullu ingerlatsivimmi sulisut supervisionertarnissaat isumagalugu, taamaalillutik meeqqat sumiginnagaasinnaasut paasigunikku qanoq iliuuseqarsinnaanerlutik pitsaanagerusumik ilisimalerniassamassuk.

ATUGASSARITITAASUT ATUGARISSAARNERLU

Kapitalimi uani meeqqat atugarissaarnerisa angajoqqaanit akisussaaffigineqarnerannik oqaaseqaatit aallaavigineqassapput. Meeqqat atugarissaarnissaat angajoqqaanit akisussaaffigineqarpat, angajoqqaat akisussaaffimmik taassuminnga ingerlatsisinnaanissaat pingaaruteqartorujussuuvoq. Angajoqqaat akisussaaffimmik isumagininnissaminnut ilaatigut naammaginartumik inooqatigiinnermi ilisimasaqarnissaat piginnaaneqarnissaallu pingaaruteqarpoq. Angajoqqaat timimikkut tarnimikkulluunniit napparsimasut namminnerluunniit ajornartorsiuterpasuallit meeqqap ajunngitsumik ineriartornissaanut atugarissaarnissaanullu akisussaaffimmik ingerlatsiniarnertik ajornartorsiutigisarpaat.

Angajoqqaat/ilaquttat akisussaaffimmik ingerlatsinissaat eqqarsaatigalugu akisussaannerat atugassarititaallu pineqartumi siulliuvooq. Tulliuppoq meeqqat qanoq atugaqarnerannik inernerusoq. Kapitali 3-mi meeqqat atugarissaarnerat ilaatigut sammivarput. Tassani saqqummerpoq niviarsiaqqat 15 procentii nukappiaqqallu 25 procentii tunngavilersuutit assigiinngitsut malillugit meeqqat atugarisaanni ajornartorsiuteqartut nalilerneqartariaqartut. Taamaalilluni meeqqat atugarissaarnissaannik ajornartorsiuteqarpallaanngitsumillu isumaginissaat imaaliinnarluni pineqanngillat. Sumiginnaaneq pillugu kapitali 4-mi pissutsit erseqqissarneqarput, tassani paasivarput meeqqat 15 procentii (niviarsiaqqat nukappiaqqallu) sumiginnaanermik misigisaqartartut, 12

procentiilu sumiginnaanermik misigisaqarsinnaasutut aarlerinaateqarlutik. Erseqqissarneqaaqqippoq meeqqat arlalissuit sumiginnaanermik misigisaqarnatik pitsaasumik peroriartornissaat ilaqutaasut isumagisinnaanngikkaat. Meeqqat taakku atugarissaarnermik ajornartorsiutillit ilaat aamma sumiginnagaasortaqaqput, kisianni taakkorpiaanngilluinnarlutik.

Meeqqat atugarissaarnerat ilaqutariinnilu atugassarititaasut itisilerniarlugit pineqartut kapitalimi siullermi tamakkiisumik sammivavut, taamaalilluta meeqqap ajunngitsumik atugarissaarnissaanut ilaqutariit isumaginninnissaannut periarfissaat takusinnaaniarlugit.

Ilaqutariit aningaasaqarnermut, suliffeqarnermut, ilinniagaqarnermut, isumassuinermut allanullu attaveqarnermut atugassarititaat pillugit paasissutissat misissuinermi takuneqarsinnaasut sammineqarput, taamaalilluta atugassarititaasut siulliullugit tamakkiissumik takusinnaaniarlugit, tulliullugulu ilaqutariit atugassarititaasut aallaavigalugit nalilerneqarsinnaanersut assigiinngitsunullu pingasunut agguataarlugit:

- ilaqutariit atugarissaarluartut
- ilaqutariit akunnattumik atugassaqaqtut
- ilaqutariit sanngiiffiusunik atugassaqaqtut.

Ilaqutariit atugassarititaat meeqqap peroriartorneranut ineriartorneranullu ilaqutariinni killigitinneqartutut takuneqarsinnaavoq. Meeqqap ajunngitsumik peroriartornissamat pisariaqartitaanik tunisinnaaqqullugu angajoqqaat periarfissaattut piumasarisaattulluunniit ersersitsineruvoq.

Meeqqat atugarissaarnermi ajornartorsiutaat kapitalip aappaani sammivavut. Immikkut ittumik ajornartorsiutinit kapitali 3-mi eqqartorneqartunit sisamat sammivavut ukuusut:

- Meeqqat nukittussutigisinnaasat ajornartorsiutigisinnaasallu pillugit misissuinermi nalinginnaasup avataaniittut, misilitsinnermi 'SDQ' (taaneqartartoq Strengths and Difficulties Quistonnaire) malillugu.
- Meeqqat atualermermi tarnikkut eqqarsartaatsikkullu annertuumik ajornartorsiutillit.
- Meeqqat siornatigut (massakkulluunniit) meeqqanik allanik peqateqarsinnaanerup avataaniissimanersut.

- Meeqqat arnaata pasitsaassaqarfigisai ilisimasaqarfigaluguluunniit qitornamik kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorfigineqarsimanerannik atornerlunneqarsimanerannilluunniit.

Ajornartorsiuteqarfiusuni tamani meeqqap pitsaasumik ineriartunnginneranik atugarissaannginneranillu takussutissalinni immikkut illuinnartunik peqquteqarnersoq misissuivugut. Ilaqutariit atugarisaqartitsinerat allannguutillu allat arlallit, meeqqat atugaqarneranut attuumassuteqarluarsinnaasut ataatsimut takuniarlugit ilannguppagut. Misissueqqissaarnerit kinguariarnermi misissuinerit kisitsinermi saqqummertut ikiorsiullugit ingerlanneqarput, inernerilu allatamut ilanngunneqarlutik.

Immikkoortoq taanna, ilaqutariinni pissutsinik eqikkaanermik naggaserneqarpoq, tassa imaappoq ilaqutariit atugarisaat pissutsillu tikkuarneqartut allat meeqqap atugarisaanut attuumassuteqarnerisut. Tamatuma kingorna meeqqat anaanami kisimiittumi peroriartortut meeqqallu angajoqqaaminniinnatik allami peroriartortut immikkut ittumik sammivagut, (taamaattoq kingulleq allaaseriinnarlugu meeqqanit misissuiffigineqartunit 24-iinnaat isumaginninnermi ingerlatsiviup peqataaffiginngisaanik anaanarsiaminni najugaqarmata, meeqqallu 27-t isumaginninnermut ingerlatsiviup aaqqissugaanik anaanarsiaminni najugaqarlutik).

ILAQUTARIIT ATUGASSARITITAAT

Ilaqutariit atugassarititaat immikkoortuni assigiinngitsuni katillugit tallimani misissorneqarput: aningaasatigut, suliffeqarnermut tunngatillugu, ilinniagaqarnermut tunngatillugu, isumassuinnermut tunngatillugu allanullu attaveqarnermut atugassarititaasut. Misissuineq apeqqutiniq immikkoortunik tallimaasunik tamanik erseqqissaasunik imaqarpoq. Tulliuttuni apeqqutit suut apeqqutigineqarsimanersut, immikkoortunilu tamani atugassarititaasut atugarissaarluartunut, akunnattunut sanngiiffeqartunulluunniit naliliinitsinnut suna tunngaviginerlugu sammissavagut. Naliliinerit taakku tunuliaqutigalugit ilaqutariit atugassarisaat malillugit agguataassavagut.

Immikkoortut misissuiffigineqartut ingerlanneqarnerini tamaasa immikkut gruppinit marlunnut agguataassavavut, tassa: ilaqutariit

atugarissaarluartut akunattumilluunnit atugarisallit aammalu ilaqutariit atugarisaminni sanngiiffeqartut. Taamaaliussaagut ilaqutariit immikkoortut assigiinngitsut iluanni immikkut ittumik atugarisaminni sanngiiffeqartut qanoq amerlatiginerat erseqqinnerusumik takuniarlugu.

ANINGAASATIGUT ATUGASSARITITAT

Skemami apeqqutinik imalimmi apersorneqartup ilaqutariit aningaasaqarniarnerat pillugu qanoq isumaqarnera, aammalu ukiup kingulliup iluani aningaasaqarniarneq peqqutigalugu akiligassat assigiinngitsut arfineq pingasut akilinngitsoorneqartariaqarsimanersut pillugit paasissutissanik apeqquteqarpoq.

58 procentii isumaqarput ilaqutariit aningaasaqarnerat ajunngitsoq imaluunniit ajunngilluinnartoq, 42 procentii isumaqarput aningaasaqarniarneratik naammaginartoq ajortorluunniit. 2 procentii kingulliit apeqqummut akissuteqanngillat.

Akiligassat assigiinngitsut ilaqutariit akilersimaneraat apeqqutit takutippaat, ilaqutariit arlallit ukiup kingulliup iluani aningaasakilliorneq peqqutigalugu akiligassat assigiinngitsut akilersimanngikkaat (takuuk tabeli 6.1).

TABELI 6.1

Ilaqutariit aningaasakilliorneq peqqutigalugu akiligassanit taaneqartunit arfineq pingasuusunit ataatsimik arlallinnilluunniit akilinngitsoorsimasut amerlassusaat. Procenti.

	Ilaqutariit akilinngitsoorsimasut
Inimut akiligass. piff. eqqor.	34
Akiligass. ass. piff. eqqor.	36
Inigisap kiassarnera	31
Sulinngiffeqarneq	28
Angerlarsimaffimmi iluarsaaneq	29
Meeqqanut inersimasunulluunniit nutaanik kamippassineq	41
Meeqqanut inersimasunulluunniit nutaanik atisarsineq	41
Sunngiffimmi sammisassat	34
Procentinngornerini tunngavigisat	1.160

Katillugit ilaqutariit 35 procentiisa aningaasartuutinit taaneqartunit sisamat arlallilluunniit ukiup kingulliup iluani akilinngitsoorsimavaat.

Apersorneqartut ilaqutariit aningaasaqarniarnerat pitsaanersaq
ajornersorluunniit apersorneqartup isumaata akiligassallu
akilerneqarsimanngitsut akornanni naapertuunneqarpallaanngilaq.

Akiligassat akilerneqarsimanngitsut amerlassusaat pillugit
paasissutissat pingaartinneqarnerunissaat qinersimavarput, taamaallitalu
paasillugu katillugit:

- ilaqutariit 65 procentiisa aningaasatigut atugassarisaat pitsaalluinnartoq akunnattorluunniit
- ilaqutariit 35 procentiisa aningaasatigut atugassarisaat sanngiiffeqartoq.

Kalaallit Nunaata Avannaani Tunumilu nunap sumiiffiisa sinnerinut
naleqqiullugit ilaqutariit aningaasatigut atugassarisaat erseqqilluinnartumik amerlanerusut sanngiiffeqarput.

SULIFFEQARNERMUT TUNNGATILLUGU ATUGASSARITITAT

Skemami apeqqutinik imalimmi ukiut kingulliit pingasut ingerlanerini
sivikitsumik sivisunerusumilluunniit anaanaasoq anaanaasullu aappaa
suliffeqarsimanersaq suliffeqarsimannginnersorluunniit apeqqutigineqarpoq
(imaluunniit anaanaasoq aapparisaaluunniit ernisimaneq napparsimanerluunniit
peqqutigalugu inuutissarsiorsinnaasimannginnersut).

2005-imut 2006-imut 2007-imullu kisitsisit naatsorsorpagut. Ilaqutariinni
aralippassuarni inersimasq ataaseq marluullutilluunniit piffissami
sivikitsumi ataatsimi arlalinniluunniit suliffeqarsimanngillat. Ilaqutariit
anaanaasup aappaataluunniit ukiut pingasut eqqartorneqartut ilaanni
ukiuni marlunni akissarsiaqaatigalugu sulisimanngitsut, ilaqutariittut
suliffissaqarniarneq pillugu periarfissaluttutut nalilerpagut. Taamatut
naatsorsuinitinni nassaarivagut katillugit:

- ilaqutariit 79 procentiisa suliffeqarnermut tunngatillugu atugassarisaat
pitsaalluinnartoq akunnattorluunniit
- ilaqutariit 21 procentiisa suliffeqarnermut tunngatillugu atugassarisaat
sanngiiffeqartoq.

Tassani aamma takusinnaavarput Kalaallit Nunaata Avannaani Tunumilu ilaqutariit suliffissaqarnermut tunngatillugu amerlanerusut sanngiif-feqartut

ILINNIAGAQARNERMUT TUNNGATILLUGU ATUGASSARITITAT

Ilinniagaqarnermut tunngatillugu atugassarititaasut atuarsimanermut apeqqutit, aammalu anaanaasup aappaatalu inuutissarsiummik ilinniagaqarsimanerinit apeqqutit, qanorlu sivilutiginisumik inuutissarsiummik ilinniarneq ingerlanneqarsimanersoq aqutugalugit nalilerneqarput.

Anaanaasut 34 procentii aapparisaasalu 32 procentii 11. klassimi soraarummeeruteqarsimanatik meeqqat atuarfianni atuarsimapput.¹⁷ Anaanaasut 41 procentii aappaasalu 31 procentii 11. klassimi soraarummeeruteqarlutik meeqqat atuarfianni atuarsimapput. Imaappoq anaanaasut 75 procentii aappaasalu 63 procentii taamaallaat meeqqat atuarfianni atuarsimapput annerusumillu atuarnermi ilinniakkamik ingerlataqarsimanatik.

Anaanaasut 13 procentii aappaasalu 9 procentii ilinniarnertuutut soraarummeersimapput imaluunniit HHX-imi HTX-imiluunniit (niuernermi ilinniarfimmi soraarummeerneq, ilinniarnertuutut soraarummeernermut annertuumik naapertuuttoq) soraarummeernermik atuarnertik naggasersimallugu. Anaanasut aappaasalu sinnerinit atuarneq pillugu paasissutissaqarsimanngilaq imaluunniit pineqartoq apeqqutigineqartunit allaanerumik ‘allamik atuarnermik ingerlataqarsimalluni’. Aammattaaq atuarfimmi ilinniagaqarsimanermut apeqqutigineqartoq pingaartumik aapparisaq atuarnermik ingerlataqarsimananut apeqqut pillugu arlalippassuit akisimanngillat.

Anaanaasut 49 procentii aappaasalu 48 procentii arlaannik inuutissarsiummik ilinniagaqarsimapput. Anaanaasut aappaasalu ilinniagaqarsimasut akornanni amerlasoorpassuit piffissami sivikitsumi ilinniarfiusussani ilinniarsimapput. Anaanaasut aappaasaluunniit ilinniakkamik ingerlataqarsimasut affaasa akornanni anaanaasut 14 procentii aappaasalu 7 procentii inuutissarsiummik ilinniakkamik ukiut

17. Kalaallit Nunaanni 11. klasse Danmarkimi 10. klassimut naapertuuppoq. Tamatumunnga Kalaallit Nunaanni bórnehaveklassip 1. klassimik ateqarnera peqquataavoq.

marluk inorlugit ilinniagassamik ingerlataqarsimapput. Ilinniagaq tassaasinnaavoq paaqqinninnermi assistenti imaluunniit specialarbejderi.

Anaanaasut 30 procentii aappaasalu 29 procentii inuutissarsiummik ilinniagaqarnerminni ukiut pingasut-sisamat atorlugit ilinniarsimapput. Ilinniagaq tassaasinnaavoq allaffimmiutut ilinniarneq, assassornermut ilinniarneq perorsaasutulluunniit ilinniarneq. Anaanaasut 5 procentii aappaasalu 7 procentii inuutissarsiummik ilinniarnerminni sivilisunerusumik ingerlasimapput. Sinnerinut inuutissarsiummik ilinniagaqarnerup sivilisussusaanik paasissutissanik peqanngilagut.

Ilaqutariinni inersimasut inuutissarsiummik ilinniagaqarsimarnersut aallaavigalugit ilaqutariit ilinniagaqarnermut tunngatillugu atugassarisaat naatsorsorpagut. Ilaqutariit inersimasoq ataaseq marluullutilluunniit inuutissarsiummik ilinniagaqarsimasut ilinniagaqarnermut tunngatillugu atugassarisaat pitsaalluinnartutut akunnattutulluunniit nalilerneqarput, ilaqutariillu inersimasut arlaannaalluunniit inuutissarsiummik ilinniagaqarsimanngitsut pitsaanngitsumik ilinniarnermut tunngatillugu periarfissaluttutut nalilerneqarlutik. Takusinnaavarput:

- ilaqutariit 71 procentiisa ilinniagaqarnermut tunngatillugu atugassarisaat pitsaalluinnartoq akunnattorluunniit
- ilaqutariit 2 procentiisa ilinniagaqarnermut tunngatillugu atugassarisaat sanngiffeqartoq.

Nunap ilaani assigiinngitsuni anaanat aammalu ataatat/anaanat aappaasa inuutissarsiummik ilinniagaqarsimasut amerlassusaat annertuumik assigiinngissuseqarput. Kalaallit Nunaata Avannaani assersuutigalugu anaanat quliugaangata marluk ilinniagaqarsimasarput (20 procent) Kalaallilu Nunaata Kitaani anaanat quliugaangata arfinillit ilinniagaqarsimasarlutik (62 procent).

ISUMASSUINERMUT TUNNGATILLUGU ATUGASSARITITAT

Isumassuinermit tunngatillugu atugassarititat aappariinni pissutsit aammalu angajoqqaajusumut ataatsimut pissutsit namminermit tunnganerusut ajornartorsiuterpasuarnik imaqsinnaasut, taamaalilluni meeqqap atugarissaarnissaata isumaginissaanut angajoqqaanik nukissaarutsitsinnaasut (isumassuinermit ajornartorsiutit pillugit kapitali 4 malillugu) eqqarsaatigaagut.

Siulliullugu apequtigineqarpoq ilaqutariinni inersimasoq ataasiinnaanersoq marluunersulluunniit, inersimasoq ataasiinnaappat isumassuinermut tunngatillugu artukkiineqarnissaa naatsorsuutigineqassaaq. Inersimasut aapparit marluuppata ilaqutariit assigiinngitsutigut qanoq akulikitsigisunik assortuuttarnersut apequtigineqarpoq. Taamaalluni ilaqutariit assortuutikulaarpallaat nassaarineqarsinnaapput. Ilaqutariit katillugit 11 procentii, inersimasut assortuuttangaaramik agguaqatigiissitsinermik annertungaatsiartumik qaangiisimasut nassaarivagut.

Anaanat apersorneqartut aperineqarput ukiup kingulliup iluani nikalloqqajaasutut misigisimanersut. Apeqqutit apeqqutinik makkuninnga ilaneqartut annilaangasarsimanersut sianiutilussimanersulluunniit, ulluinnarni ajornartorsiutit isumagisinnaasimannginneraat, qasusutut misigisimasimanersut aammalu meeqqamik isumaginninnissamut nukissaqanngitsutut misigisimasimanersut. Apeqqutit tamarmik misissorneqareernerini takusinnaavarput katillugit anaanat 11 procentii nikalloqqajaasutut misigisimasimasut.¹⁸ Anaanaasup aappaata nikalloqqajaasutut misigisimasinnaanera pillugu paasissutissaqanngilaq.

Kingulliit uani ilanngunneqartut tassaapput imigassamut tunngatillugu ilaqutariit pillugit paasissutissat siusinnerusukkut taaneqartut (sumiginnaaneq pillugu kapitali 4-mi). Tassani paasivarput anaanat kisimiittut 14 procentii, anaanat aappallit 7 procentii aammalu anaanat inooqataasa 15 procentii imigassamik ajornartorsiuteqartut. Ilaqutariinnut ataatsinut akissutit suliarigutsigit takusinnaavarput ilaqutariit katillutik 14 procentiini anaanaasoq, aapparisaas inersimasulluunniit marluullutik imigassamik ajornartorsiuteqartut (procentit taaneqartut sumiginnaaneq pillugu kapitali 4-mi taaneqartuninngaanniit appasinnerulaarnerinut peqqutaavoq, uani ilaqutariit amerlassusaat allaanerulaartumik pigatsigik, tassa tunngaviusumik kisitsisini procentit annertussusaasa naatsorsorneqarfiini ilaqutariit paasissutissartaqanngitsut ilanngutinnginnatsigit)¹⁹

18. Malugiuk nakorsamit oqaatigineqarnera pineqanngimmat. Nammineq isummani malillugu nikalloqqajaasutut paasinninnera pineqarpoq.

19. Procentit taaneqartut sumiginnaaneq pillugu kapitali 4-mi taaneqartuninngaanniit appasinnerulaarnerinut peqqutaavoq uani ilaqutariit amerlassusaat allaanerulaartumik pigatsigik, tassa tunngaviusumik kisitsisini procentit annertussusaasa naatsorsorneqarfiini ilaqutariit paasissutissartaqanngitsut ilanngutinnginnatsigit.

Ilaqutariit arlaqangaatsiartut ajornartorsiutinit taakkunanit sisamaasunit ataasiinnaanngitsumik ajornartorsiuteqarput. Naleqqutinnngitsumik assortuunnerpassuit, nikalloqqajaasutut misigisimaneq imigassamillu ajornartorsiuteqarneq imminnut attuumasorujussuupput, soorlu aamma kisimiilluni pilersuisuuneq, nikalloqqajaasutut misigisimaneq imigassamillu ajornartorsiuteqarneq imminnut attuumassuteqartut. Taamaattumik ilaqutariit isumassuinermut tunngatillugu atugarisaasa ataatsimut nalilernerat ilaqutariit qanoq amerlatigisut ajornartorsiutit taakku pingasut ilaannik minnerpaamik ataatsimik ajornartorsiuteqartut naatsorsornerisigut nassaarineqarsinnaavoq. Ilaqutariit 26 procentiisa tamanna atorpaat. Taamaalliluta paasivarput:

- ilaqutariit 74 procentiisa isumassuinermut tunngatillugu atugarisaat pitsaalluinnartoq akunnattorluunniit
- ilaqutariit 26 procentiisa isumassuinermut tunngatillugu atugarisaat sanngiiffeqartoq.

Tassani aamma nunap sumiiffiisa akornanni assigiinngissuseqarput. Kalaallit Nunaata Avannaani anaanaat 18 procentii, Tunumi 14 procentii nunallu sumiiffiisa sinnerini anaanaat 9-11 procentii nikalloqqajaasutut imminnut taapput. Aammattaaq Kalaallit Nunaata Avannaani ilaqutariit imigassamik ajornartorsiutillit amerlanerupput. Anaanaasut katillutik 13 procentii Kalaallit Nunaata Avannaani imigassamik ajornartorsiuteqarput nunallu sinnerani anaanaasut 7-9 procentii imigassamik ajornartorsiuteqarlutik.

ALLANUT AKOOQATAANERMI ATUGASSARITITAT

Atugassarititani kingullertut inunnut allanut akooqataanermut tunngatillugu ilaqutariit atugassarititaat misissorparput. Apeqqut siulleq tassaavoq nammineq najugarisami illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit ilaqutariit apersorneqartut ilaqutaqarnersut. Apersorneqartut 10 procentiinnaat illoqarfigisaminni nunaqarfigisaminniluunniit ilaqutaqanngillat.

Apeqqutini tulluittuni pineqarput nammineq illoqarfigisami/nunaqarfigisami ilaqquttat attavigineqarnersut. Ilaqutariit illoqarfiminni nunaqarfimminniluunniit nammineq ilaqutallit 69 procentii ilaqquttaminnik attaveqartorujussuupput. Ilaqutariit sinnerisa 31 procentii

nalunaarput ilaquuttaminnik aalajangersimasumik akulikitsumilluunniit attaveqarnatik.

Apeqqutini kingullerni pineqarput soorlu tassanngaannartumik ajornartorsiuteqaleriataartillugu ilaqutariit apersorneqartut meeqqap isumagineqarnissaani allanit ikiorneqarnissaq pisariaqartillugu ilaquuttaminniit ikiorneqarsinnaanersut.

Katillugit 12 procentit akipput meeqqat paarineqarnissaannut qaqutigunnaq ilaquuttaminniit ikiorneqarsinnaallutik 24 procentiilu akipput meeqqat paarinissaannut ilaquuttaminniit ikiorneqanngissaannarlutik. Tulliullugu apeqqutigineqarpoq allanik ikiuisoqartarsinnaanersoq, kisianni ilaquuttat ikittuaraannaat eqqaavaat allanut akooqataanermut atugassarititat.

Paasissutissat ilaqutariit allanut akooqataanermut atugassarisaat pitsaanersut ajornersulluunniit nalilerniarlugit atukkagut tassaapput ilaquuttat meeqqamik paarsinissamik ikiuukkusuttarnersut pisariaqartillugu allat meeqqamik paarserusussinnaanernannik ilallugu. Paasivarput:

- ilaqutariit 73 procentiisa allanut akooqataanermut atugarisaat pitsaalluinnartoq akunnattorluunniit
- ilaqutariit 27 procentiisa allanut akooqataanermut atugarisaat sangiiffeqartoq.

ATUGASSARITITAASUNUT ILAQUTARIIT PINGASUNUT AGGUATAARNERAT

Ilaqutariit atugassarititaasa ataatsimut nalilernerini atorneqarpoq ilaqutariit immikkoortunit pineqartunit (aningaasaqarniarneq, suliffeqarneq, ilinniagaqarneq, isumassuineq allanillu attaveqarneq) minnerpaamik sisamanik pitsaalluinnartumik akunnattumilluunniit atugaqarpata *ilaqutariittut ajunngilluinnartumik atugaqartut* nalilernerarnerat. Ilaqutariit ajunngitsumik ingerlanissaminnut annertunerusumillu ajornartorsiuteqaratik meeqqap atugarissaarnissaanik akisussaaffeqarnissaminnut atugaqarput. Ilaqutariit taakku affaasa missaat immikkoortuni tallimani taakkunani pitsaalluinnartumik akunnattumilluunniit atugaqarput, illuatungaaniilu affaat immikkoortunit pineqartunit sisamanik pitsaalluinnartumik akunnattumilluunniit atugaqarlutik (immikkoortullu atugarissaarfiginngisaat assigiinngisuseqarlutik).

Ilaqutariit immikkoortuni ingerlanneqartuni marlunnik atugarititanik sanngiiffeqartut *ilaqutariittut akunnattumik atugaqartutut* nalilerneqarput. Tassani ilaqutariit ilaqutariinniit ajunngilluinnartumik atugaqartunit amerlanerungaatsiartunit ajornartorsiutillit pineqarput. Taamaattumik aamma meeqqap atugarissaartinnissaanut nukissakin-nerunissaat minnerusumillu isumaginnissinnaanissaat naatsorsuutigineqartariaqarpoq.

Ilaqutariit immikkoortuni ingerlanneqartuni pingasunik, sisamanik tallimanilluinniit atugarititani sanngiiffeqartut *ilaqutariittut sanngiiffeqartumik atugaqartutut* nalilerneqarput. Tassani ilaqutariit arlalitsigut artorsaateqartut pineqarput, taamaattumillu meeqqap atugarissaarnissaanik isumaginninnissamut annikitsuinnarmik atugaqarnissaat naatsorsuutigineqartariaqarluni.

Ataatsimoortillugit ilaqutariit misissuinermi ilaasut imatut agguataarneqarnerannik kinguneqarpoq:

- ilaqutariit 62 procentiisa atugarisaat ajunngilluinnartoq
- ilaqutariit 26 procentiisa atugarisaat akunnattoq
- ilaqutariit 12 procentiisa atugarisaat sanngiiffeqartoq.

Nunap immikkoortuini ilaqutariit atugarisaasa ajunngilluinnartuunerat, akunnattuunerat sanngiiffeqarnerallu eqqarsaatigalugit agguataarnerat assigiinngissuseqarpoq (takuuk tabeli 6.2).

Nunap ilaani Kujataani ilaqutariit pitsaalluinnartumik atugaqartut amerlanersaapput. Kujataata ilaani allamik agguataarineqarpoq, tassa ilaqutariit amerlangaatsiartut atugarisaat sanngiiffeqarmata. Tassa imaappoq piffinni ajunngilluinnartumik atugarisaqartuni ilaqutariit ajunngilluinnartumik atugaqartut suli amerlanerusut tassami katillugit amerlassusaat 73 procentiummata.

Illuatungaaniippoq Tunu ilaqutariit ajunngilluinnartumik atugallit 36 procentiullutik. Kujataani amerlassusaasa affaat.

TABELI 6.2

Nunap immikkoortuini assigiinngitsuni ilaqutariit ajunngilluinnartumik, akunnattumik sanngiiffeqartumillu atugarisalittut nalilerneqartut amerlassusaat. Procentinngorlugit.

	Ilaqutariit pitsaasumik atugallit	Ilaqutariit akunnattu- mik atugallit	Ilaqutariit sanngiiffe- qarlutik atugallit	Katill.	Amerl.
Avannaani	49	32	19	100	131
Qeq. Tunuata					
pigisaani	61	29	10	100	217
Kitaani	68	22	10	100	424
Kujataani	73	20	7	100	121
Tunumi	36	45	19	100	64
Nuna tamakkerlugu	62	26	12	100	957 ¹

1. Ilaqutariit naammattumik amerlassusilinnik paasisutissartallit kisimik tabelimi ilaapput.

ILAQUTARIIT ATUGASSARITITAASA PINGAARUTEQARNERA

Ilaqutariit ilaqutariinnut pitsaalluinnartunut akunnattunut sanngiiffeqartunullu agguataarneqarnerini ullumi inooriaaseq qangatuullu inooriaaseq eqqarsaatigineqarsimapput. Taamaaliormi ilaqutariit inuiaqatigiinni atugarissaarnissaat aammalu nalinginnaasumik ajornartorsiutit takkunnissaannut aaqqiissuteqarsinnaanissaat eqqarsaatigineqarpoq.

Soorlu piniartut ilaqutariittut inuugaanni naammaginartumillu aningaasarsiorluni ukioq naallugu pisaqartarluni, imminnut ajunngitsumik ingerlallutik ilaquuttaminullu attaveqarluarluni, kisianni inuutissarsiummik ilinniagaqarsimanani, ilaqutariittut pitsaalluinnartumik atugassaqtutut nalilerneqartarput. Ilaqutariit tamaattut immikkoortuni misissorneqartuni tallimaasuni ataasiinnarmik ajornartorsiuteqartuupput, tassa inuutissarsiornermik ilinniagaqarsimanermut atatillugu. Immikkoortunilu tallimaasuni ataasiinnarmik atugarisamik sanngiiffeqarunik ilaqutariit pitsaalluinnartumik atugaqartutut nalilerneqartarput.

Inuutissarsiummik ilinniagaqarsimagaanni, imigassamik ajornartorsiuteqarluni, aningaasakilliorluni suliffeqarfinnullu iluamik attaveqarani ilaqutariit atugarisaminni sanngiiffeqartutut nalilerneqartarput.

Ilaqutariit naammaginartumik sanngiiffeqartumilluunniit atugallit tamatigut ilaqutariiusarput: suliffissaqarniarnerat ajortoq, anaanat aappaallu ikittuinnaat inuutissarsiummik ilinniagaqarsimasut aammalu

anaanat aappaallu arlallit imigassamik ajornartorsiutillit. Pissutsit tamakku siornatigit uppersarsineqarsimapput (soorlu Bjerregaard & Dahl-Petersen, 2008), tamatumunngalu peqatigitillugu inernerusut taamatut takussutissaliorneqarnerat nutaajulluni.

ATUGARISSAARNERMI AJORNARTORSIUTIT IMMIKKUT ITTUT

Angajoqqaat atugarissaarnerisa pissutsillu allat arlallit meeqqap atugarissaarnissaanut ineriartornissaanullu pingaaruteqarnerisa paasinissaat soqutiginaateqartipparput. Kisianni misissueqqissaarnerit tamakku ingerlateqqitsinnagit atugarissaarnerit suut nalilersuutigi-sinnaanerigit takokkaassavarput.

Kapitali 3-mi meeqqat atugarissaarnerat pillugu immikkoortut assigiinngitsut ingerlappagut tassani meeqqat qanoq pitsaatigisumik ajortigisumilluunniit atugaqarnerisa nalilersinnaanissaannut suut periarfissaanersut misissorlugu. Immikkoortut assigiinngitsut sisamat toqqarsimavagut, taakkunani meeqqat atugarissaarnerisa aammalu pitsaasumik ajortumilluunniit atugaqarnerisa naliliiffigisinnaasatsinnik kisitsisinngorlugit allaaserineqarsimammata. Makkuupput:

- meeqqat nukittuffii ajornartorsiutaallu (SDQ aqquutigalugu misissorneqartut)
- atuarfimmi tarnikkut eqqarsartaatsikkullu ajornartorsiutit
- peqatimi akornani inooqataanerup avataaniilluni
- kinguaassiutitigit kanngunartuliorfigineqarsimalluni atornerlunneqarimalluniluunniit.

Immikkoortuni ajornartorsiuteqarfiusuni tamani meeqqat sorliit pitsaanngitsumik ineriartornersut/atugaqarnersut naliliiffigineqarput (misissuinermi apeqquutit aallaavigalugit marluullutik naliliiffigineqarlutik). Siunissami oqaatsit ‘ajunngitsumik’ aammalu ‘pitsaanngitsumik’ atugaqarneq immikkoortuni ajornartorsiutinik sammineqatuni sisamaasuni meeqqat atugaqarneratut nalilernissaannut atorneqassapput.

Immikkoortuni ajornartorsiuteqarfiusuni tamani pissutsit allat arlallit meeqqap peroriartorneranut naliliinermi atukkagut ilaqutariit atugarisaannut meeqqap atugarissaarneranut kisitsisinut

attuumassuteqarnersut misissortarniarpagut (soorlu meeraq illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqarnersooq imaluunniit meeqqap anaanaa meeraalluni kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimanersooq atornerlunneqarsimanersorluunniit). Soorlu assersuutigalugu imaassinnaavoq pissutsit taakku allat eqqarsaatigineqarnerini ilaqutariit atugarisaasa meeqqallu atugarissaarnerisa akornanni attuumassuteqanngitsooq. Allatut oqaatigalugu imaassinnaavoq ilaqutariit sanngiiffeqartumik atugaqartut meeqqallu pitsaanngitsumik atugaqartut akornanni ataqatigiinneq, meeqqat sanngiiffeqartunik atugaqartunik ilaqutallit nunaqarfimmi najugaqartuusarnerini, imaluunniit anaanaasut sanngiiffeqartunik atugaqartuni ilaqutallit kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarnissaat/atornerlunneqarnissaat annerusumik ilimanaateqarnerisa akornanni ataqatigiinneqartoq. Taamaalilluni kinguariarnermi misissuineri kisitsisit saqqummertut atorineqarnerinut immikkoortuni ajornartorsiuteqarfiusuni ataatsimut arlalinnuluunniit atatillugu pissutsit suut saqqummikulaarnerisa annerusumik paasisaqarfiginissaat siunertaavoq.

Allaaserisap oqaasertai paasinartunngortinniarlugit meeqqap pitsaanngitsumik inernilerneqarnerata pissutsillu pineqartut tamarmik akornanni statistikkikkut nikingassuteqartumik ataqatigiinneqarnersooq paasiniarlugu misissuinitinni pissutsit allatorneqassapput. Immikkoortuni ajornartorsiuteqarfiusuni sisamani tamarmik immikkut misissornerini allaaserisani inernerit saqqummiunneqassapput. Pissutsini taakkunanani assigiinngitsunik ataqatigiiaarilluta kinguariarnermi arlalinnik misissuivugut. Misissuineri toqqarneqartunit tamakkiisumik inernerusut tabeli 6.4-mi tabeli 6.5-imilu kapitalip naggataata tungaani inississimasatsinni takuneqarsinnaapput. Ilaqutariit atugarisaat kommunillu pillugit inernerit tabeli 6.4-mi takuneqarsinnaapput, pissutsillu ilaqutariit atugarisaannik naatsorsuineri ilaasut inernerimaa mmalu meeraq illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqarnersooq tabeli 6.5-imi takuneqarsinnaallutik. Tabelit marluullutik pissutsinik atorineqartunik assigiimmik ima qarput.

Pissutsinut kinguariarnermi misissuineri kisitsineri saqqummertunut atorineqartunut takussutissat:

- Meeraq ilaqutariinnit sanngiussuseqartunik atugarisaqartuneersorq imaluunniit ilaatigut sanngiussuseqartunik atugarisaqartuneersorq (ilaqutariinnut pitsaasunik atugaqartunut naleqqiullugit)
- Pissutsit ilaqutariit atugarisaasa naatsorsornerannut ilaasut:
 - Anaanaq kisimiittuunersorq aappaqarnersorluunniit
 - Ilaqutariit annertuumik assortuuttarnersut
 - Anaanaq nuannaassaqaanngitsutut misigisarnersorq
 - Angajoqqaat imigassamik ajornartorsiuteqarnersut
 - Angajoqqaat allanut akuuneq ajortut
 - Angajoqqaat inuutissarsiummik ilinniarsimanngitsut
 - Angajoqqaat suliffissaqarniarnermik ajornartorsiutillit
 - Ilaqutariit aningaasatigut ajornartorsiuteqarnerat
- Meeraq niviarsiaraanersorq nukappiaraanersorluunniit
- Meeqqap ukiui
- Meeraq atuarfimmi sumi klassimiinnersorq
- Anaanaasorq meeraalluni kinguaassiutitigut kanngunaruliorigineqarsimanersorq atornerlunneqarsimanersorluunniit
- Meeraq perorsaruminaannersorq
- Meeraq kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimanersorq atornerlunneqarsimanersorluunniit
- Ilaqutariit illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqarnersut
- Kommuni ilaqutariit najugaqarfigisaat.

Statistikkikkut ataqatigiinneqartoq paasigaangatsigu pissutsit taakku ajornartorsiummut peqquataanersut oqaatigisinnaaneq ajorparput (tamatus nalilerneqartut statistikkikkut misissueqqissaarinertigut taamatut pineqarsinnaanngillat). Taamaallaat oqaatigisinnaavarput tamatumunnga peqatigitillugu pissutsit misissorneqartut ilimagineqaanngitsutut pisassagunik pisussaannngikkaluarlutik saqqummikulaarpallaartut – tulliullugulu paasissutissat nassaarineqartut naleqquttumik atornerqarsinnaanersut eqqarsaatigalutigu.

MEEQQAT NUKITTUSSUSAAT AJORNARTORSIUTAALLU

Immikkoortoq ajornartorsiorfiusorq siulleq isigisarput tassaavoq meeqqat nukittussusaat ajornartorsiutaallu (kapitali 3 malillugu). Meeqqat nukittussusaasa ajornartorsiutaasalu misilinneqarnerni nalinginnaasut

avataani inernillit (score) (SDQ, Strengths and Difficulties Questionnaire-mik taaneqartartoq) isigivagut. Peqatinut sammisumik attuumassuteqarneq, pissusilersornikkut ajornartorsiuteqarneq, uninngaveqanngitsutut pissusilersorneq misigissutsikkullu ajornartorsiuteqarneq pillugit 20-nik apeqquaqarnikkut immikkoortuni assiginnngitsuni meeqqat nukittussusaat ajornartorsiutaallu uuttortarneri pineqarput. Apeqqutitut taakkununga 20-nut akissutit immikkut ittumik koderlugit naat-sorsorneqarput, inernalu imaappoq, meeraq ineriartornermut atugarissaarnermullu tunngatillugu immikkoortutut nalinginnaasutut, immikkoortup killingani immikkoortulluunniit nalinginnaasup avataaniittutut nalilerneqartut iluanni inissinneqarsimanersoq.

SDQ-mik misilitsinneq nunat tamalaat akornanni uuttuutitut atorineqartarpoq. SDQ-mik misilitsinneq malillugu pissutsinik immikkut ittunik meeqqap ajornartorsiuteqarneranut atatillugu takkuttartunik erseqqinnerusumik misissueqqissaarnissamut naammattumik tatigineqarsinnaasumik kalerrisaarutaavoq. Misiliummi apeqquaqarpoq angajoqqaanit akineqarsinnaasunik aammalu meeqqanut inuusuttunullu sisamaniit 16-inut ukiulinnut tunngatillugu atorineqarsinnaalluni.

Meeqqat katillugit 11 procentii SDQ-mik misiliummi apeqqutini immikkoortut killingini immikkoortulluunniit nalinginnaasut avataanni inissisimasutut inissisimapput ('score' put).

ILAQUTARIIT ATUGARISAAT SDQ-SCORE-LU

Meeqqat sanngiiffeqartumik atugaqartunik ilaqutariinneersut SDQ-score malillugu meeqqanit pitsaasumik atugaqartunik ilaqutalinninnganneersunit ajortumik atugaqarnissaminnut marloriaammik aarlerinaateqarput (ilimagisaq).

PISSUTSIT IMMIKKUT ITTUT SDQ-SCORE-MIK ATTAVILLIT

Soorlu kapitali 3-mi aamma nassaarigipput nukappiaqqat annertunerusumik immikkoortumi tassani pitsaanngitsumik atugaqarnissaat aarlerinaateqarpoq. Ilaqutariit atugarisaasa nukittususaasa uppersinissaanut allannguutit itinerusut atukkagut isigigutsigit takusinnaavarput meeqqat perorsaruminaatsutut anaanaasup naliligai pitsaanngitsumik atugaqarnissaat annertunerusinnaasoq, soorlu aamma

meeqqat ilaqutariinneersut assortuuffiusorujussuarni aammalu meeqqat nikalloqqajaasartunik anaanallit aarlerinaateqarsinnaasut.

Pingaartumik tikkuarusupparput meeqqat perorsarnerat ajornakusoortutut anaanaminnit nalilerneqarsimasut SDQ-score malillugu pitsaannngitsumik atugaqarnissaat annerusumik aarlerinaateqartoq. Meeqqat perorsarnissaat arnaasa artornartutut misigisimappassuk, immaqa inunnguutsiminik ajornakusoorteqa-eersinnaanera annerusumik aarlerinaateqarsinnaavoq (Christensen, 2006), kisianni massakut tunngavigineqartut malillugit uppersarsagaarsinnaanngilagut. Tamatumunnga inuit ataasiakkaat tarnikkut nakorsamit misissorneqarnikkut nalunaarsuusiorneqarnissaat pisaria-assaaq.

NAJUGAQARFIIT SDQ-SCORE-LU

Ilaqutariit najugaqarfii isigigutsigit meeqqat Tunumi-Kitaani kommuniimeersut SDQ-score malillugu meeqqanit Avannaata kommuniameersunit ajornerusumik atugaqarnissamut aarlerinaataat marloriaataavoq. Pissutsit sooq taamaannersut massakut nassuiaatis-aqartinngilarput. Tamatumunnga peqatigitillugu takusinnaavarput SDQ malillugu meeqqap atugarisaasa ilaqutariillu nunaqarfimmi illoqarfimmiluunniit najugaqarnersut akornanni attuumassuteqanngitsoq.

ATUARFIMMI EQQARSARTAATSIKKUT INUTTULLU AJORNARTORSIUTIT

Immikkoortoq ajornartorsiorfiusup aappa isiginiagarput tassaavoq meeqqat annertungaatsiartumik atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqartut. Meeqqat atugarissaarnerat pillugu kapitali 3-mi inernerusut ilagaat atuarfimmi arlalinnik ajornartorsiuteqarneq. Pingaartumik meeqqat annerulaartut pingaartumillu nukappiaqqat atuarnertik nuannarinngilaat aammalu atuarnerminnut atatillugu eqqarsartaatsikkut, eqqarsarluarsinnaanikkut kammalaatinik ilinniarsitsisunillu akerleriissuteqartarnikkut ajornartorsiutinut atatillugu arlalinnik ajornartorsiuteqartarlutik.

Atuarneq meeqqat inersimasunut pingaaruteqartunut ilanngukkiartornissaannut pingaaruteqarpoq. Taamaattumik meeqqap eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqarneranut peqatigitillugu

pissutsinik immikkut ittunik takkuttoqartarnersoq isigissallugu pingaaruteqarsinnaavoq. Ajornartorsiut meeqqanut eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqartut ajornartorsiuteqanngitsutulluunniit apeqqutit malillugit nalilernerqarsimasunut tamanut 1. klassimi aallartissimasunut nalunaarutigineqassaaq.

Katillugit meeqqat 21 procentii atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqartut nalilernerqarsimapput, tassa atuarfimmi eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqartarneq pillugu apeqqutigineqartunit sisamaasunit pingasut akuersaarneqarsimammata (eqqarsartaatsikkut eqqarsarluarsinnaanikkut kamalaatinik ilinniartit-isunillu akerleriissuteqartarnikkut ajornartorsiutit).

ILAQUTARIIT ATUGARISAAT ATUARFIMMILU EQQARSARTAATSIKKUT INUTTULLU AJORNARTORSIUTIT

SDQ-score-mi atugarititanut misissorneqartutuulli ilaqutariit atugarisaasa aammalu atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqarnermi pitsaanngitsumik atugaqarnerup akornanni statistikkikkut nikingassuteqartumik ataqatigiinneqarnera paasivarput. Immikkoortumi tassani aamma paasivarput, meeqqat sanngiiffeqartunik ilaqutallit meeqqanut pitsaasumik atugaqartunik ilaqutalinnut naleqqiullugit marloriaat sinnerlugu pitsaanngitsumik atugaqarnissaat arlerinaateqartoq.

Taamaattoq inernerusut eqqumiippallaanngillat, tassa meeqqat SDQ-score malillugu misissorneqartut pitsaanngitsumik atugaqartut meeqqallu atuarfimmi eqqarsartaatsimikkut inuttullu ajornartorsiuteqartut akornanni malunnangaatsiartumik qalleraammata (kisianni gruppit taakku marluk akornanni tamakkiisumik naapertuunnatik).

PISSUTSIT IMMIKKUT ITTUT ATUARFIMMI EQQARSARTAATSIKKUT INUTTULLU AJORNARTORSIUTEQARNERMUT ATASUT

Tassani aamma takusinnaaqipparput (soorlu kapitali 3-mi takutikkipput) nukappiaqqat niarsiiaqqanut naleqqiullutik atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqarnissaat annerusumik aarlerinaateqartoq. Aammattaaq atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiutitigut misissorneqartutit pitsaanngitsumik atugarisaqarnerup aammalu angajoqqaat aningaasatigut atugarisani angajoqqaat sanngiiffeqarnerisa

aammalu anaanaap ataatap marluullutilluunniit imigassamik ajornartorsiuteqarnerisa akornanni statistikkikkut ataqatigiinneqarpoq.

Aammattaaq paasivarput meeqqat artornartumik perorsaruminaatsut pitsaanngitsumik atugaqarnissaat annertunerusumik aarlerinaateqartoq, meeqqallu meeraalluni kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigitissimasumik atonerlunneqarsimasumilluunniit anaanallit aamma atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqarnissaat annerusumik aarlerinaateqartoq.

Atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqarnerup aningaasatigut sanngiiffeqarnerup imigassamillu ajornartorsiuteqarnerup akornanni sunniivigeqatigiinneqarnera misissuinerne allani takuneqarsinnaasunut naapertuuppoq. Aamma meeqqat perorsarneranni ajornartorsiutillit atuarfimmi pitsaanngitsumik atugaqarnerat taamaappoq.

Ilaqutariit inersimasortaasa imigassamik ajornartorsiuteqarnerat aammalu anaanaasup meeraalluni kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimanera meeqqap atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiuteqalersinnaaneranut atassuteqarput. Angajoqqaat inuunerata ajornartorsiutaasalu meeqqap qanoq ingerlaneranut sunniuteqartarnerannik takutitsivoq.

NAJUGAQARFIK ATUARFIMMILU EQQARSAR-TAATSIKKUT INUTTULLU AJORNARTORSIUTIT

Atuarfimmi eqqarsartaatsikkut timikkullu ajornartorsiuteqarnermut, ilaqutariit nunap ilaani sumi najugaqarnerannut, imaluunniit meeraq illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugaqarneranut atatillugu pitsaanngitsumik atugaqarnermi atassuteqanngillat.

PEQATIT AKORNANNI ATAATSIMOOQATIGIINNERUP AVATAANIINNEQ

Immikkoortuni ajornartorsiorfusut pingajuanni sammissavarput meeqqat meeqqat allat ataatsimooqatigiinnerisa avataaniissimanersut (massakkulluunniit avataaniinnersut). Meeqqat atugarissaarnerat pillugu kapitali 3-mi inernerit ilaat imaappoq meeqqat amerlangaatsiartut meeqqanik allanik ilaqarnissaminnik ajornartorsiutillit, soorlu aamma

meeqqat ilarpassui peqatimik akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniittut (avataaniinnerluunniit misigisimagaat).

Peqatit akornanni ataatsimooqatigiinnermi peqataanissaq meeqqap ineriartorneranut pingaaruteqarpoq, meeqqallu ataatsimooqatigiinnerup avataaniittut (avataaniingajattulluunniit) kingusinnerusukkut ajornartorsiuteqalersinnaapput. Meeqqat ilaasa peqatimik akornanni ataatsimooqatigiinnerup sooq avataaniinnersut ilisimasaqarfiginngilarput, kisianni ilaqutariinni pissutsinut/ajornartorsiutinut allanut peqatigitillugu ataatsimooqatigiit avataaniittarnej pisarnersaq paasissallugu pisariaqartutut isigaarput.

Pissutsit meeqqanut tamanut meeqqanut pingatseereersimasunut attuumassuteqarnerugaluortoq nalunaarutigineqarsinnaavoq. Apeqqutit aallaavigalugit meeqqat peqatimik akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniittut avataaniinngitsutulluunniit nalilernerqarsinnaapput.

Katillugit meeqqat 8 procentii massakkut peqatimik akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniittutut nalilernerqarput.

ILAQUTARIIT ATUGARISAAT MEEQQALLU PEQATIMI

AKORNANNI ATAATSIMOOQATI-GIINNERUP AVATAANIITTOQ

Tassani aamma meeqqat sanngiiffeqartunik ilaqutalinneersut meeqqanut allanut naleqqiullugit peqatimik akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniinneq eqqarsaatigalugu pitsaanngitsumik atugaqarnissaat annerusumik aarlerinaateqarpoq. Meeqqat sanngiiffeqartunik atugalinnik ilaqutariinneersut meeqqanit pitsaasumik atugalinnit ilaqutariinneersunut naleqqiullugit peqatimik akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniilernissaat 2,4-mik annertunerusumik aarlerinaateqarput.

PISSUTSINIK IMMIKKUT ITTUNIK MEEQQAMUT

ATAATSIMOOQATIGIINNERUP AVATAANI INISSISIMASUMUT

ATAQATIGIISSITSINEQ.

Aamma tassani takusinnaavarput meeqqap perorsarnerani artorsaatigineqarneratut malugineqartumut attuumassuteqartoq. Meeqqat perorsaruminaassimasut perorsaruminaatsutut nalilernerqarsimannngitsunut naleqqiullutik 2,5 sinnerlugu annertunerusumik ataatsimooqatigiinnerup avataaniinnissaat aarlerinaateqarpoq.

NAJUGAQARFIK MEEQQALLU ATAATSIMOOQATI-GIINNERUP AVATAANI INISSISIMANERA

Ilaqutariit najugaat isigigutsigu aamma tassani SDQ-score malillugu meeqqat Tunu-Kitaani kommunimeersut kommunini avannarpasinnerusuni meeqqanut naleqqiullugit pitsaanngitsumik atugaqarnissaat marloriaatingajammik annertunerunissaa aarlerinaateqarpoq. Massakkut pissutsit sooq taamaannersut nassuiaatissaqartinngilarput. Meeraq illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit najugarnersoq isigigutsigu, nunaqarfinnut naleqqiullugu illoqarfinni meeqqap ataatsimooqatigiinnerup avataaniinnissaa pingasoriaat sinnerlugu annerusumik aarlerinaateqarpoq.

MEEQQAT KINGUAASSIUTITIGUT KANNGUNARTULIORFIGINEQARSIMASUT IMALUUNNIIT ATORNERLUNNEQARSIMASUT

Immikkoortuni ajornartorsiutit kingullersaat misissugassarput tassaavoq, ilaqutariit avataaneersumit ilaqutariilluunniit iluanneersumit meeraq kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimanera atorneerlunneqarsimaneraluunniit anaanaasumik pasitsaanneqarsimanersoq ilisimaneqarnersorluunniit.

Kinguaassiutitigut kanngunartuliornerit atorneerluinerilluunniit (pissusissamisoorutimik) eqqartorneqartorujussuupput. Taamaattumik ilaqutariinni pissutsinut allanut uppersarsarneqarsinnaasunut peqatigitillugu taamaaliortoqartarnersoq misissussallugu naleqquppoq. Apeqqut meeqqanut tamanut atuuppoq. Apeqqutit malillugit meeqqat tamarmik, anaanaasup meeqqap kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimanerani atorneerlunneqarsimaneranilluunniit pasitsaassaqarneminik pasitsaassaqaannginnerminilluunniit ilisimasaqaannginnerminilluunniit oqarneratigut nalilerneqarsinnaapput.

Ataatsimoortillugu katillugit meeqqat 5 procentiisa arnaat akivoq, meeqqap kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarsimanera atorneerlunneqarsimaneraluunniit pasitsaassimallugu imaluunniit ilisimasaqarfigalugu. Kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigitinneq atorneerlunneqarnerluunniit pillugit anaanaasup pasitsaassaqaarsimanera ilisimasaqarneraluunniit nivarsiaqqanut nukappiaqqanullu amerlaqatigiinnangajapput.

ILAQUTAASUT ATUGARISAAT KINGUAASSIUTITIGULLU
KANNGUNARTULIORFIGITINNERIT
ATORNERLUNNEQARNERILLUUNNIIT

Meeqqat sanngiiffeqarlutik atugaqartunit ilaqutariinneersut meeqqanut allanut naleqqiullugit kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarnissaat atornerlunneqarnissaalluunniit annerusumik aarlerinaateqarpoq. Aarlerinaata meeqqanit pitsaasumik atugaqartunit ilaqutariinneersunit 2,5-ingajammik anneruvoq.

PISSUTSINIK IMMIKKUT ITTUNIK KINGUAASSIUTITIGUT
KANNGUNARTULIRFIGINEQARNERMUT
ATORNERLUNNEQARNERMULLUUNNIIT
ATAQATIGISSITSINEQ

Peqatit akornanni ataatsimooqatigiinnerup avataaniinnermut atatillugu pitsaanngitsumik atugaqarnertuulli paasivarput meeqqap ukioqqortusiartuaarnerani kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigitinnissaata atornerlunneqarsinnaanerataluunniit aarlerinarnera qaffakkiartortartoq.

Ilaqutariit atugarisaanik immikkoortiterinnermi allanngorannerit isigigutsigit takusinnaavarput anaanaasup ilisimasaqarnera pasitsaassaqsimaneraluunniit malillugu meeqqat kisimiittumik anaanallit kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigineqarnissaat atornerlunneqarsinnaaneralluunniit annerujussuusooq (4,5-imik amerlanerullutik). Ilisimasap pasitsaassalluunniit taassuma anaanaasup aapparisamik najugaqateqannginneranut peqqutaaqataasinnaanersooq allattugaateqanngilagut.

Kiisalu takusinnaavarput anaanaasooq meeraalluni kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigitissimaguni atornerlunneqarsimaguni-luunniit kinguaassiutitigut kanngunartuliorfigitinnermik atornerlunneqarsimanermilluunniit ilisimasaqarnissaa pasitsaassinissaaluunniit annertunerungaatsiartumik ilimanartoq. Tamanna siumut naatsorsuutigineqareersinnaavoq tamatigut imaattarmat kinguaassiutitigut atornerluineq (ilaqutariit iluaniikkaangat) kinguaariinni ingerlanneqartarluni.

NAJUGAQARFIK KINGUAASSIUTITIGULLU KAN- NGUNARTULIORNEQ ATORNERLUINERLUUNNIIT

Meeqqat nunaqarfimmi illoqarfimmiluunniit najugaqarnerat pissutsini apeqqutaanersoq uppersarsinnaanngilarput.

Kisianni takusinnaavarput kapitali 4-mi takutinneqartutuut: Sumiginnaaneq, anaanaasut meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut nunap ilaani assigiinngitsuni amerlassusaat assigiinngissuseqartorujussuusoq. Tabeli 6.3-mi takutinneqarpoq nunap ilaani assigiinngitsuni anaanaasut meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut amerlassusaat ilaqutariit atugarisaasa nalilerneqarnerannut agguataarlugit.

TABELI 6.3

Nunap ilaani assigiinngitsuni anaanaasut meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut amerlassusaat, ilaqutariit atugarisaasa nalilerneqarnerannut agguataarlugit. Procentinngorlugit.

	Avannaani	Qeq. Tunuata eqqaani	Kitaani	Kujataani	Tunumi
Ilaqutariit pitsaasumik atugaqartut	33	41	21	25	39
Ilaqutariit akunnattumik atugaqartut	40	49	39	42	38
Ilaqutariit sanngiiff. atugaqartut	48	50	40	44	25
Ilaqutariit tamarmik amerlassusiat	38	44	27	30	36
Amerlassusiat	131	215	423	120	64

Tabeli 6.3-mi assigiinngissuseqajaaalaarnera takuneqarsinnaavoq. Tamatigut anaanaasut massakkut pitsaasumik atugaqartuni ilaqutalinneersut meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut ikipput. Arnat naammaginartumik atugalinni ilaqutariinneersut kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut amerlanerullutik, sanngiiffeqartumillu atugaqartuni ilaqutalinneersut arnat kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut suli amerlanerullutik.

Tamatumunnga peqatigitillugu nunap ilaani assigiinngitsuni agguataarineq assigiinngissuseqarpoq. Avannaani, Kitaani Kujataanilu

agguataarineq nalinginnaasuvoq. Qeqertarsuup tunuata eqqaani piffinni anaanat pitsaasumik atugaqartunik ilaqutariinneersut kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut amerlanerujussuupput. Tunumi kisitsisit nunap sinneranut naleqqiullugit killormuungajapput, tassa anaanat sanngiiffeqartumik atugalinnit ilaqutariinneersut meeraallutik kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut ikinnerummata.

Massakkut inernernut assigiingitsunut nassuiaataasinnaasunik kisitsisinik peqanngilagut.

ILAQUTARIINNI ATUGASSARITITAASUT MEEQQALLU ATUGARISAARNERAT PILLUGIT EQIKKAANEQ

Meeqqat atugarissaarnerannut sammisumik immikkoortunut sisamavinnut ajornartorsiuteqarfiusunut tamanut atatillugu paasivarput *ilaqutariinni atugassarititaasut* aamma meeqqat atugarissaarnerisa akornanni toqqaannartumik attuumassuteqartoqartoq. Meeqqat ilaqutariinnit atugassaqaqluartuneersut atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiutikinnerusarput, meeqqallu akunnattumik atugassaqaqtuneersut atugarissaarniarnermikkut amerlanerusunik ajornartorsiuteqartarlutik, taamatullu aamma meeqqat ilaqutariinnit atugaqassaqaqluanngitsuneersut atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiuteqarnerpaasarlutik. Taamaattumik ilaqutariinni atugarissarititaasunik nassuiaasiineq aamma tikkuussilluarsinnaavoq meeqqap atugarissaarnikkut qanoq inissimaneramik, tamatumani meeqqat ilaqutariinnit atugassakinnerusuneersut taakkuulluinnartarmata atugarissaannginnerusartut.

Sunniutaalluartartoq alla tassaavoq *suiassuseq*. Taamatuttaaq kapitali 3-mi soorlu aamma paasigipput nukappiaqqat niviarsiaqqanit atugarissaannginnerusut. Aatsaat kinguaassiutitigut atornerluinerit pineqartillugit atugarissaannginnerusunit nukappiaqqat amerlanerunngillat. Immikkoortuni allani pingasuinni tamani nukappiaqqat niviarsiaqqanit malunnaatilimmik ajornartorsiuteqarnerusarput. Misilitsitsinermi 'SDQ-score' malillugu immikkoortunut ajornartorsiuteqarfiusunut atasumik imikkoortumut nalinginnaasup avataaniittuni, atuarfimmi eqqarsartaatsikkut inuttullu ajornartorsiutigisartakkanut aammalu meeqqanut inuttut peqateqaqatigiissinnaanermikkut avissaartinneqartartunut atatillugu paasivarput meeqqat pineqartut

anaanaasunit *perorsarniarlugit ajornatorsiuteqarfiusut* annerusumik aarleqqutissaqarfiusartut amerlanernernik ajornartorsiorfissaqartut. Nukappiaqqattaaq tassuuna niviarsiaqqanit malunnaatilimmik amerlanerusarput.

Nassuiaateqarfiusut sisamaviit ilaat erseqqissumik paasisaqarfiusut ilaat tassaavoq *anaanaasut qitornamik kinguaassiutitigut atornerlugaasimanerat* pillugu ilisimatitsissuteqarnerannut tunngasoq. Ajornatorsiuteqarfiusumut atasumik atuarfimmi eqqarsartariaatsikkut inuttullu ajornatorsiutaasunut atatillugu nalilerparput meeqqat - anaanaminniittut nammineq meeraanermini kinguaassiutitigut kangutsaatsuliorfigineqarsimasuni atornerlunneqarsimasuniluunniit - meeraqatiminnit atugarissaarnissaraluarnermikkut pineqartut pissutigalugit marloriaatingajaanik ajornatorsiuteqarnerusartut. Taamatut inissisimasoqarnera atuuppoq kinguaassiutitigut mitallerneqarsimasunut imaluunniit kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasunut. Meeqqat arnaat nammineq meeraanermini kinguaassiutitigut mitallerneqarsimanngikkuni atornerlunneqarsimatillugu meeraqatiminnit pingasoriaatingajaanik aarleqqutissaqarneruffiusarput namminneq taamatut aqqusaagaqar-nissaanik.

Pisoqarfiusarsimasut ataasiakkaat misissuivigisavut ajornatorsiutit pineqartut sisamaviit akornanni attuumassuteqarsoralugu, nalunaarsukkanissaaq ilaapput ilaqutariinni atugassarititaasut. Pineqartut tassaallutik: ilaqutariit *assortuuttoqartarneranik, anaanaasut qasusooq-qajaasarnerannik ilaqutariinnilu anaanaasup, taassuma inooqataata imaluunniit inersimasuusut tamarmiullutik imigassamik ajornatorsiuteqarsinnaanerannik aarleqqutaasinnaasut*. Pingasuinni pineqartuni tamani paasivarput ajornatorsiutip pineqartup piunera malitseqartartoq meeqqap immikkoortuni pineqartuni sisamavinni minnerpaamik ataatsimi atugarissaarniarnermigut ajornatorsiuteqartartoq.

Soorunami galleraassinnaapput pineqartillugit assortuuttoqar-tarnera, qasusooruuttoqartarnera, imigassamik ajornatorsiuteqartoqar-tarnera aammalu ilaqutariinni atugassarititaasut pineqartillugit, tamartumani pingasuit taakku pineqartut ilaqutariinni isumassuinnikkut atugaasartunik nalilersuisarnernut tamarmik ilaasarmata. Taamaak-kaluartoq pissutsit taakkartorneqarput, tamarmik immikkut pingaaruteqartuusarmata sammivissiiniarnermi. Taamatuttaaq meeqqap atugarissaarnissaanut pissutsit imminnut attuumassuteqartut allat aamma piusarput. Anaanaasut kinguaassiutitigut meeraanerminni

atornerlunneqartarsimasut ilisimatitsissutigigajuttarpaat qasusooqqallutik imigassamillu akuttunngitsumik ajornartorsiuteqartarlutik.

Taamatuttaaq paasivarput nunaqarfiit illoqarfillu akornanni annikitsuinnarmik assigiinngissuteqartoqartartoq. Ilaatigut *illoqarfinni annerulaamik aarlerinaateqartoqarsinnaasarpog meeqqap peqatiminit avataaniitsinniarnegarsinnaasarnerunik*, ilaatigullu ima pisoqaleriartorsinnaasarluni *nukappiaqqat illoqarfinniittut nunaqarfinni nukappiaqqaanik peqatiminnik allanik peqateqartarniarnermikkut amerlanerusunik ajornartorsiuteqarsinnaasarnermik*.

MEEQQAT SUTIGUT AJORNARTORSIORTARNERANNIK NASSUIAATISSIAQ

Ataatsimut nalileraanni ilaqutariinni pineqartuni pissutsit pillugit taamaasilluta nassuiaatissarsissaagut, ilutigalugu pineqarnerullutik meeqqat atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiutigisaat. Ima paasineqassaaq ilutigalugu nassuiaatissarsivigissagatsigu pissutsit suut meeqqat pitsaannerusumik atugarissaarnissaannik immikkut alaatsinaattariaqassanerlutigit, tamatumani meeqqat pineqartutigut atugarissaarnerulissappata, aammalu nassuiaatissarsiniassagutsigu ajornartorsiutaasartut suut qaangerniarneqartariaqarnersut angajoqqaat qitornamik atugarissaarnissaannik akisussaaffimminnik pitsaannerusumik tigumminnisinnaanissaat anguniassagaanni.

Nassuiaatissarsiissulli meeqqat atuagarissaarnissamikkut ajornartorsiutaannik tamanik takutitsisinnaangilaq. Pineqartummi taakkuinnaapput ajornartorsiutaasartut ilamininnguunik nassuiaataasut. Siullermik, pineqartut tassatuaapput misissuinermi sammisimasavut taamatullu nalilersueqqissaarnermi ilanngussisimasavut. Pissutsinik arlalinnik allanik pineqartunut taamatulli nassuiaataasinnaallutilluunniit nassuiaataasinnaannerusunik peqartoqarsinnaavoq. Aamma ajornakusoorsinnaavoq nassuiaaserniassallugu suut tunngaviusinnaasimanersut meeqqap atugarissaarniarnermigut ajornartorsiuteqartalerneranut. Sulimi misissuisoqarsimanavianngilaq tamakku pillugit naammattumik sukumiisumik akissutissarsiviusinnaasunik.

Pissutsit tamakkuupput ataatsimut isigalugit qulequtaq pineqartoq pillugu misissuisarnermi allani tikkuuavigineqartartut – eqqaassanngikkaanni matumani ilaammata meeqqat kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut pillugit paasissutissat anaanaaneersut. Kalaallit Nunaanni kinguaassiutitigut atornerluisarnerit pillugit paasissutissat

qanoq annertutigineri pillugit paasissutissat imminni pioreerput, soorluttaaq ilaatigut uppersarseqarsorsaq imigassamik ajornartorsiuteqartarnerit inersimasut akornanni meeraanerminni kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasuni taassaanerusartoq (Bjerregaard & Dahl-Petersen, 2008), taamaattoorli meeqqanut sunniutigisartagaat taama toqqaannartigisumik siusinnerusukkut misissorneqarsimanani. Taamaattumik tamanna nutaarsiassaavoq. Nutaarsiassaq alla aamma tassaavoq maannakkut uppersarseqarmat ilaqutariit atugassaqluurtut taakkuulluinnartarmata attuumassuteqartut meeqqap atugarissaarnissaanut.

Tamakku taaneqareeraluurtut soorunami aamma paasisatut inerniullissinnaavarput ilaqutariinni atugassarititaasut meeqqat atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiutigisartagaannut atasumik nassuiaatissat ilaannarimmatigut. Ilaqutariinni atugassaqluurtuni aamma meeraqarpoq ajornartorsiuteqartartunik. Matuma siuliani nassuiaatigineqartuni qitiusoq tassaavoq ilaqutariinni atugassakinnerusuniittut meeqqat atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiuteqarnissamut aarleriarnerusumik inissisimasarmata, naak ilaqutariinni taamatut atugaqaraluurtuni aamma meeraqartoq atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiuteqanngitsunik. Taamatuttaaq ilaqutariinni atugassakinnersuniittunut meeqqanut immikkoorutaasoq tassaavoq pineqartut angajoqqaavisa qitornamik atugarissaarniarnermikkut ajornartorsiuteqartillugit ikorfartortariaqarnissaraluannik ajornakusoortitsinerusarnerat.

ANAANAASUT KISIMITTUT QITORNAAT

Anaanaasut kisimiittut qitornaasa atugarisaat matuma siuliani taaneqartunut uiggiussatut nalilernerqassapput. Meeqqat katillugit 20 procentii anaanaminni kisimiittumi najugaqarput. Anaanaasullu kisimiittut pingajorarterutaasa missaat kisimik immikkoortumi ilaqutariinni atugassarissaartuniipput. Imaappoq anaanaasut kisimiittut akornanni amerlanerit inissisimapput immikkoortuni akunnattumik atugassaqqanngikkunik atugassakilliornerusuni.

Anaanasut kisimiittut ilaqutariittut nalilersuiffigineranni pissutsit allat nalilersortsigik paasissavarput nukappiaqqat katillugit 19 procentii nivarsiaqqallu 7 procentii misilitsitsinerimi 'SDQ-score' malillugu immikkoortup nalinginnaasup avataaniittut. Kapitali 3-mi paasivarput

tamanna nukappiaqqat katillugit 14 procentiinut niviersiaqqallu 6 procentiinut atuuttuusoq. Kingumut paasivarpur pingaartumik nukappiaqqat pineqartunik ajornartorsiuteqartuusut. Atuarfimmi ajornartorsiuteqartarnermut atasumik paasivarpur nukappiaqqat 29 procentii niviersiaqqallu 17 procentii eqqarsartaatsimikkut peqateqartarniarnermikkut atuarfimmi ajornartorsiuteqartartut, tassalu ataatsimut agguarnerannit amerlanerullutik, pineqartut aamma agguataarmata nukappiaqqanut 24 procentiinut niviersiaqqanullu 12 procentiinut.

Pineqaraangat meeqqat peqateqatigiikkutaani akuusarnersut, anaanaasut kisimiittut qitornaat meeqqallu allat akornanni assigiinngissuteqartoqanngilaq, kisianni paasivarpur niviersiaqqat amerlanerulaartut arnaata kinguaassitutigut atornerluisoqarsimaneramik ilisimanninngikkunik pasitsaassaqarfigisaat.

Taamaasilluni meeqqat anaanaminniittut kisimiittumi annerusumik aallerinaateqarfiupput atugarissaarniarnermikkut meeraqatiminnik ajornartorsiuteqarsinnaasut. Qularnanngitsumik tamanna nassuiaaserneqarsinnaavoq anaanaasut amerlanerit atugassakinnerujussuusarnerannik. Anaanaasut kisimiittut amerlanerupput anaanaasunit allanit paasiniaaffigisatsinnit imigassamik ajornartorsiutillit, soorluttaaq anaanaasut amerlanerulaartut namminneq meeraanerminni kinguaassitutigut atornerlunneqartarsimasut. Taamatuttaaq paasivarpur anaanaasut kisimiittut 30 procentii inooqatigisaminnit persuttarneqartarsimasut. Anaanaasut tamarmiusut pineqartillugit taakku 16 procentii inooqatigisaminnit persuttarneqartarsimapput. Taamatut inerniliineq apeqqutitut immersuiffiliat atorlugit misissuinerne allani inernerisanut sanilliukkutsigik immikkoortut ajornartorsiuteqarfiusut sisamaviit immikkoortuini tamani nalilersueqqissaarinikkut paasissavarpur anaanaasut kisimiittut qitornaat kinguaassitutigut kanngutsaatsuliorfiusinnaanermik atornerlunneqarsinnaasimanermilluunniit annerusumik aallerinaateqarfiusut, taamatullu meeqqap atugarissaarniaraluarneranut suli sakkortunerusumik attuumassuteqalersumik.

MEEQQAT ANGAJOQQAARISIANI NAJUGALLIT

Misissuinerne pineqartunit meeqqanit 24-t anaanarsiamiupput ilaqutaasa namminneq ujartugaanni, meeqqallu 27-t anaanarsiami isumaginnin-

nermut ingerlatsiviup pissarsiarisimasaani najugaqartuullutik. Imaappoq meeqqat 51-it namminneq ilaqutarinngisaminni najugaqartuupput. Taakku ima ikitsigaat naatsorsueqqissaarinikkut immikkut nalilersuif-fiusinnaanatik.

Ilaqutariit pineqartut pillugit suut ilisarnaataanersut nassuiaaserniaraanni paasinarpoq ilaqutariit atugassaqaernerulaarsinnaa-nermikkut alloriarsinnaanerusartut ilaqutariinnit allanit atugassaqaarniar-neri malillugit ilisarnaatigineqartunut maleruagassat tunngavigalugit agguartaarneqarsimasunit. Meeqqallu saakkaanni taamatut aamma inissisimasarput. Meeqqat agguaatigiüssitsinermi amerlanerunatillu ikinnerunngillat ajornartorsiuteqartartut.

Meeqqanut namminneq ilaqutarinngisaminniingitsunut atatillugu meeqqanit allanit assigiinngissutigisatuaasoq tassaavoq pineqartut anaanaat amerlanerusut taaqqajaasinnaanerusarmassuk namminneq meeraanerminni kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorfigine-qarsimanngikkunik atornerlunneqarsimallutik. Tamatumanili anaanaasut toqqarlugit aperineqanngillat. Aperineqartoq tassaasarpoq anaanaar-siaasoq, taamatullu paasissutissanik taamaattunik pigisaminik tunniussaartoq.

AARLERINAATIT

Meeqqat immikkoortunut sisamavinnut sammisumik ajornartorsiuteqartarsimasut ilaqutariillu atugassakinnerusut kapitalimi matumani immikkut sammivavut. Uppernarsineqareerpoq immik-koortunut sisamavinnut tamanut atuuttoq meeqqat ilaqutariinnit atugassakinnerusuneersut ajornartorsiuteqarnissaminut aarlerinarneru-sumik inissisimasartut.

Tamannali uungaannaq ima paasineqassanngilaq ilaqutariit atugassakilliortut kisimik qitornaat atugarissaarniarnermikkut ajornar-torsiuteqartartut nassuiaatissatut. Akerlianik naapertuutissaq ima nalileraanni angajoqqaajusut atugassakilliørnerisa malitsigisaraat qitornaasup atugarissaarniarnermigut ajornartorsioqqaasinnaa-sarnerunissaa. Taamaattoqartarpoq angajoqqaajusut qitornartik naammattumik isumaginiarneq ilaatigut ajormassuk, angajoqqaajusullu atugassakinnerusut qitornartik ajornartorsiuteqarpat qularnanngitsumik

qaqutigoornerusumik iliuuseqarfigisinnaasarlugu ikorfartorsinnaasarluguluunniit.

Ilaqutariit atugassaqaernerusut taakkuussapput ulluunerani paaqqinnittarfimmik, sunngiffimmi sammisassaqartitsivimmik, atuarfimmik imaluunniit isumaginninnermut ingerlatsivimmik tikkuussilluarsinnaasartut ajornartorsiuteqartoqarpat, ilaqutariittut ikorfartoqatigiillutik iliuuseqarfigisinnaasaminnik, ukulu ilaqutariit/angajoqqaat atugassakinnerusut annerusumik isigineqaaqjaassallutik ajornartorsiummut pineqartumut akuusutut, taamatullu annerusumik aarleqquteqarsinnaaffiusussat sammivissarpianik ikiorserneqanngitsussatut.

AARLEQQUTAASINNAASUT TAMANUT 100 PCT.-IMIK

ATUUTINNGISAANNARTARPUT

Taamatuttaaq pingaaruteqarpoq maluginiassallugu matumani aarleqqutigineqarsinnaasorisatut taasat taakkuusanngimmata tamanut atuuttumik kikkut tamarmik taama atugallit aarleqqutigisassaat. Meeqqat ilaat ilaqutariinni atugassakinnerusuni peroriartortut, meeqqallu ilaat namminneq ilaqutariinniluunniit najugarisaminni pissutsinik allanik atugaqartut matumani annerusumik aarleqquteqarfiusinnaasutut taasat peroriartukutsuussapput naapertuuttumillu inuuneqalerlutik. Taamaattumik peroriartornermi atugarisat pitsaanngitsut isumaqanngillat isumannaarneqariissasoq kingorna ajortoqartoqarnissaanik, isumaqarlutilli aarleqqutigineqarsinnaasut annerusinnaanerannik.

Nalinginnaasumik naatsorsuutigineqarsinnaavoq meeqqat pineqartut peroriartornerminni artukkerneqartarsimasut pingajorarterutaasa missaat inersimalernerminni taama ajornartorsiutigilerumaartut inuunertik naatserlugu angajoqqaamisulli. Paarlattuanik, meeqqat ikinnerit pitsaasumik atugaqarlutik peroriartorsimasut inuunerat ajornakusoorfiussaaq, taakkuli taamatut pisoqarsinnaaneranik aarleqqutigisinnaasat minnerussalluni, tamatumani pineqartut immaqa 5 procentii kingorna ajornartorsiortalerumaassagamik.

EQIKKAANEQ

Kapitalimi tassani innernerisatut angusat assigiinngitsut pissusissamisuussaaq alaatsinaanniassallugit makkuusut:

- Ilaqutariit 62 procentii atugassaqaqluurtuupput.
- Meeqqat ilaqutariinnit atugassaqaqluannngitsuneersut immikkoortuni misissuivigineqartuni tamani taakkuusarpuit atugarissaannginnissamut annerusumik aarleqquteqarfiunerusartut.
- Pingaartumik nukappiaqqat taakkuupput atugarissaanngiffiunerusartut.
- Meeqqat annerit meeraanerusortaminnit atugarissaannginnerunissamut aarleqquteqarfiunerusarpuit.
- Meeqqat, arnaat meeraanermini kinguaassiutitigut atornerlunneqarsimasut, atugarissaannginnerunissamut aarleqquteqarfiunerusarpuit.

Makku inassutigaaavut:

- Nunap immikkoortuini assigiinngitsuni inuuniarnikkut atugarisat assigiinngissuteqarnerujussuat maluginiarneqarlik. Maluginiarneqarli nunap immikkoortuini assigiinngitsuni assigiinngitsunik iliuuseqartarsinnaaneq naapertuussorinarsinnaasassammat pisariaqartillugu, tamatumani pitsaasumik ineriartortitsinissaq isumannaarumagaanni.

TABELI 6.4

Ilaqutariinni atugassarititaasut ilaqutariillu kommunerisaat pillugit allatigut aamma paasisanik nikerarfiusartunik apeqqutunut immersuif-filiat allat atorlugit nalilersueqqissaarinernit najoqqutassiinertigut nalilersueqqissaarinertit. Kisitsisit (sanimukaartut kingulliit marluk minillugit) nalunaarsuiffiupput angusaasinnaasutut nalilikkat nalinginnaasumik kukkunerisartunut ungaluusikkanut sanilliullugit.

Nikingassuteqarfiutitaasut	Periutsit			
	A ¹	B ¹	C ¹	D ¹
<i>Ilaqutariinni atugassarititaasut (sanilliussaapput ilaqutariit atugassaqaqruulluurtut):</i>				
Akunnattumik atugassaqaqartut	1,54 (0,48)	1,27 (0,30)	1,36 (0,41)	0,95 (0,36)
Atugassakillioortut	2,08* (0,79)	2,18** (0,65)	2,44** (0,83)	2,48* (0,96)
<i>Kommune, meeqqap najugaqarfia (sanlliussaavoq Qaasuitsup Kommunian (Avannaani):</i>				
Qeqqata Kommunian	1,93 (0,80)	1,66 (0,51)	1,03 (0,43)	0,80 (0,37)
Kommuneqaarfik Sermersooq	2,24* (0,75)	1,29 (0,32)	1,86* (0,56)	0,52 (0,20)
Kommune Kujalleq	1,97 (0,89)	0,92 (0,33)	1,16 (0,53)	0,58 (0,32)
<i>Sunniuteqarfiusut allat:</i>				
Meeqqap suaassusia	2,73** (0,82)	1,96** (0,42)	0,66 (0,17)	0,71 (0,22)
Meeqqap qassinik ukioqarnera	0,97 (0,04)	1,07 (0,25)	1,05 (0,13)	1,17** (0,05)
Meeraq perorsaruminaappoq	11,76** (4,17)	2,66** (1,00)	2,94** (1,21)	1,56 (0,88)
Pineqartoq kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorfigineqarsimavoq / atornerlunneqarsimavoq	1,43 (0,41)	2,27** (0,49)	1,48 (0,40)	2,92** (0,94)
Meeqqap atuarfimmi klassia	---	1,01 (0,24)	1,00 (0,15)	---
Pseudo-R ²	0,17	0,07	0,05	0,10
Nalaatat amerlassusiat	758	623	906	945

1. Siunniussaqaqfiit tullerinneri malillugit tassaapput: A. Meeraq misilitsinnermi 'SDQ-score' naapertorlugu immikkoortup nalinginnaasup avataaniippoq. B. Meeraq eqqarsartaatsimigut peqateqaqateqarsinnaanermigullu atuarfimmi ajornartorsiuteqarpoq. C. Meeraq peqatiminik peqateqaqateqarsinnaanikkut avissaaqqavoq aammalu D. Meeraq kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorfigineqarsimanngikkuni atornerlugaasimavoq.

* Nikingassutaasut 5 procentit nalinginik alloriarfigisarlugit, ** nikingassutaasut 1 procentip nalinganik alloriarfigisarlugit.

TABELI 6.5

Ilaqutariinni atugassarititaasut, ilaatigullu paasisaqarfiusut allat aamma ilanngullugit apeqqutitut immersuiffiliat allat atorlugit nalilersueqqissaarinernit najoqqutassiinertigut nalilersueqqissaarinerit. Kisitsisit (sanimukaartut kingulliit marluk minillugit) nalunaarsuiffiupput angusaasinnaasutut nalilikkat nalinginnaasumik kukkunerisartunut ungaluusikkanut sanilliullugit.

Nikingassuteqarfiutitaasut	Periutsit			
	A ¹	B ¹	C ¹	D ¹
<i>Ilaqutariinni atugassarititaasut nalunaarsornerini atugarisat ilaatinneqartut:</i>				
Ilaqutariit aningaasartuutitut akissaqanngillat	0,73 (0,23)	1,68* (0,39)	1,37 (0,38)	1,06 (0,35)
Ilaqutariit suliffissaqarniarnikkut ajornartorsiuteqarput	0,85 (0,34)	1,02 (0,29)	1,71 (0,57)	1,10 (0,44)
Ilaqutariit ilinniagaqarnikkut ajornartorsiuteqarput	1,24 (0,46)	0,67 (0,19)	1,06 (0,36)	2,18* (0,86)
Angajoqqaq kisimiittoq	0,81 (0,81)	0,78 (0,74)	1,25 (1,43)	4,53** (1,95)
	3,87** (1,52)	1,67 (0,57)	1,14 (0,48)	0,62 (0,33)
Angajoqqaq qasusooqqajaasartoq	1,94 (0,70)	1,88* (0,55)	0,84 (0,33)	1,69 (0,70)
Angajoqqaat aaqqiagiinngissuteqakkajupput	4,10** (1,60)	1,52 (0,53)	1,91 (0,76)	---
Angajoqqaat aaqqiagiinngittartut malinnaaffigisannginnerisigut nikingassuteqarfiusut	4,00 (3,76)	1,74 (1,57)	1,50 (1,66)	---
Ilaqutariit inoqannik attaveqarfissaalerisarput	1,09 (0,35)	1,04 (0,25)	0,94 (0,28)	0,89 (0,32)
<i>Sunniutaasartut allat:</i>				
Meeqqap suaassusia	2,82** (0,91)	2,04** (0,46)	0,63 (0,17)	0,67 (0,22)
	0,97 (0,04)	0,97 (0,24)	1,06 (0,14)	1,16** (0,05)
Meeraq nunaqarfimmi/illoqarfimmi najugaqarpoq	0,64 (0,30)	0,71 (0,25)	0,30* (0,17)	1,49 (0,64)
Meeraq perorsaruminaappoq Pineqartoq kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorifigineqarsimavoq / atornearlunneqarsimavoq	10,90** (4,23)	2,46* (0,97)	2,73* (1,21)	1,61 (0,92)
	0,87 (0,28)	1,84** (0,42)	1,37 (0,39)	2,85** (0,96)
Meeqqap atuarfimmi klassia Pseudo-R ²	---	1,11 (0,28)	1,00 (0,16)	---
	0,233	0,092	0,065	0,117
Nalaatat amerlassusiat	741	606	883	921

1. Siunniussaqaarfiit tulleriinni malillugit tassaapput: A. Meeraq misilitsinnermi 'SDQ-score' naapertorlugu immikkoortup nalinginnaasup avataaniippoq. B. Meeraq eqqarsartaatsimigut peqateqaqateqarsinnaanermigullu atuarfimmi ajornartorsiuteqarpoq. C. Meeraq peqatiminik peqateqaqateqarsinnaanikkut avissaaqqavoq aammalu D. Meeraq kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorifigineqarsimanngikkuni atornerlugaasimavoq.

* Nikingassutaasut 5 procentit nalinginik alloriarfigisarlugit, ** nikingassutaasut 5 procentit nalinginik alloriarfigisarlugit.

ATUAKKAT NAQITALLU

- Andersen, B.H. (1997): Undersøgelsens design og gennemførelse. I: Christoffersen, M.N.: *Spædbarnsfamilien*. København: Socialforskningsinstituttet 97:25.
- Andersen, D. & M.H. Ottosen (2002): *Børn som respondenter. Om børns medvirken i survey*. København: Socialforskningsinstituttet 02:23.
- Andersen, D. & Kjærulff, A. (2003): *Hvad kan børn svare på? – om børn som respondenter i kvantitative spørgeskemaundersøgelser*. København: Socialforskningsinstituttet 03:07.
- Andersen, D. & Højlund, O. (2007): *Interview med 11-årige børn. Erfaringer fra et web-baseret pilotprojekt*. København: Socialforskningsinstituttet 07:15.
- Behrens, H.L. (2002): *5230 børn på krisecenter – en deskriptiv undersøgelse*. Esbjerg: Formidlingscentret for Socialt Arbejde.
- Bertelsen, Maasinnguaq et al. (2007): *Qeqertarsuarmi innuttaasut kalaallisut oqaluttut akornanni kinguaassutitigut atornerlunneqartarnermik imaluunniit kanngutsaatsuliorfigineqartarnermik, taakkualu qanoq atugaatiginerinik, misissuineq. Pappialanngorlugu*.
- Bjerregaard, P. et al. (2003): INUIT HEALTH IN GREENLAND. A population survey of life style and disease in Greenland and among Inuit living in Denmark. *International Journal of Circumpolar Health* 62, 1.

- Bjerregaard, P. & Dahl-Petersen, I.K. (red.) (2008): *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2007. Levevilkår, livsstil og helbred*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Brochmann, H. (1992): *Bygden i Diskobugten*. København: Gyldendal.
- Børnerådet (2002): *Børnekonventionen i Danmark*. København: Børnerådet.
- Christensen, E. (1990): *Børnekår. En undersøgelse af omsorgssvigt i relation til børn og unge i familier med bustrumishandling*. Nordisk Psykologi. Monografi 31. 42.
- Christensen, E. (1991): *Trængte familier*. København: Socialforskningsinstituttet 91:8.
- Christensen, E. (1992): *Omsorgssvigt? En rapport om de 0-3-årige baseret på sundhedsplejerskers viden*. København: Socialforskningsinstituttet 92:7.
- Christensen, E. (1994): *Når mor eller far drikker... Interview med børn og forældre i familier med alkoholmisbrug*. København: Socialforskningsinstituttet 94:2.
- Christensen, E. (2004a): *7 års Børneliv. Velfærd, sundhed og trivsel hos børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet 04:13.
- Christensen, E. (2004b): *7-årige børn med anden etnisk baggrund. Forældrenes ressourcer, børnenes udvikling, skolestart og kontakt med socialforvaltningen*. København: Socialforskningsinstituttet 04:28.
- Christensen, E. (2006): *Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats*. København: Socialforskningsinstituttet 06:04.
- Christensen, E. (2007): *Barn i familjer där mamma misshandlas. I: Eriksson, M. (red.): Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Christensen, E. & Sloth, D.A. (2005): *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart*. København: Socialforskningsinstituttet 05:05.
- Christensen, E. (2008a): *Børns liv i familier med alkoholproblemer*. NFBO congress – Reykjavik 18.-21. Maj 2008.
- Christensen, E. (2008b): *Børn i familier med alkoholproblemer. En evaluering af tre former for støtte*. København: Sundhedsstyrelsen in print.
- Christoffersen, M.N. (1997): *Spædbarnsfamilien*. København: Socialforskningsinstituttet 97:25.
- Curtis, T. et al. (2002): *Violence, sexual abuse and health in Greenland. International Journal of Circumpolar Health*, 61:2, 110-123.

- Curtis, T. et al. (2006): *Unge trivsel i Grønland 2004*. Grønlands hjemmestyre. Arktisk forskningsjournal 1.
- Curtis, T. & Poulsen, B.K. (2003): *Den særlige indsats for børn og unge. Ittoqqortoormiut 2001-2003. En rapport om aktiviteterne og overvejelser om målopfyldelse*. København: Statens Institut for Folkesundhed. Afd. for Grønlandsforskning.
- Dalsgaard, A. (2006): *Slødetur, sortebær og verdens skønhed – Om natur i grønlandske institutioner – et øjebliksbillede fra den pædagogiske virkelighed 2005*. Nuuk.
- Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik (2008): *Namminersornerullutik Oqartussat meeqqanut inuusuttunullu sullissinerat*. Nuuk: Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik. Quppersagaaraq.
- Eriksson, M. (red.) (2007): *Barn som upplever våld. Nordisk Forskning och Praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Ilaqutariit inuuniarnermi atugarisaat 2004. *Nalunaarsueqqissaarinerit oqaaseqaatitalit*. Nuuk: MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik aamma Ilaqutariinnermut Pisortaqarfik.
- Folkver, P. & Hvilsom, F. (1994): *AF DEN INDRE STYRKE. Beretninger om liv og død trehundrede kilometer nord for polarcirklen*. Nuuk: Atuakkiorfik.
- Frandsen, L.M. (2008): *At blive mor. Misbrugte kvinders problemer og behov for hjælp*. København: Servicestyrelsen.
- Goodman, R. (1997): The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.
- Goodman, R. (2001): Psychometric Properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337-1345.
- Goodman, R., Meltzer, H. & Bailey, V. (1998): The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self report version. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 7, 125-130.
- Goodman, R. & Scott, S. (1999): Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the Child Behaviour Checklist: Is small beautiful? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 17-24.
- Gregersen, C. (2008): *Katiterilluni ilinniisiaq. Allaaserisat katersukkat saqqummiussallu kommunini qaammarsaanermik suliaqarnermut*

- atatillugu qulequttat sammineqarsimasut.* Nuuk: Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik. Stencil.
- Gregersen, C. & Magnussen, E. (2008): *Meeraq qitiutillugu – ilaqutariinnermut piffissaqarnissaq. Qaammarsaaneq IlaPi 2006/2007.* Nuuk: Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik. Stencil.
- Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik (2007): *Kalaallit Nunaata inni 1. januar 2007. Innuttaasunik nalunaarsuineq 2007:1.* Nuuk: Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik.
- Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik (2008): *Kalaallit Nunaat 2007. Ukiumoortumik kisitsisitigut paasisutissat.* Nuuk: Namminersornerullutik Oqartussat. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik.
- Hildebrand, E. & Christensen, E. (1986): *Familier med Sexuelt Misbrug af Børn – forståelse og handlemuligheder.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Honneth, A. (2003): *Behovet for anerkendelse.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Kahlig, W. & Bannerjee, N. (2007): *Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu – allaaserisat katersat.* Nuuk: MIPI, Ilisimatusarfik & milik publishing.
- Killén, K. (1996): *Omsorgssvigt er alles ansvar.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Kreutzmann, G. (1994): Børn og unges anbringelser uden for hjemmet. En undersøgelse af børn og unges anbringelser uden for hjemmet, baseret på anbringelsesmønsteret i 1992. Nuuk: Direktoratet for Sociale anliggende og Arbejdsmarked.
- Larsen, F.B. (2002): *Kalaallit Nunaanni pinerlunniartarneq – Annertussusaa, patsisaasut iliuuseqarnissamullu periarfissat.* Nuuk: Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarneq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq. Nalunaarusiaq nr. 7.
- Larsen, P.D. (2005): *Kalaallit Nunaanni kommunit meeqqanut inuusuttunullu suliniutaat.* Nuuk: MIPI.
- Lindgaard, H. (2002): *Voksne børn fra familier med alkoholproblemer – mestring og modstandsdygtighed.* Århus: Center for Rusmiddelforskning. Århus Universitet.
- Lynge, I., Jørgensen, P.M., Pedersen, A.L., Mulvad, G. & Bjerregaard, P. (2003): *Psykisk helbred hos patienter i Grønlands*

- sundhedsvæsen. Grønlands Sundhedsvæsen. Statens Institut for Folkesundhed. SIF's Grønlandsskrifter 15.
- Mattsson, C., Hestbæk, A-D. & Andersen, A.R. (2008): 11-årige børns hverdagsliv og trivsel. Resultater af SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 08:16.
- Nathansen, K.M. (2004): *Fra 'den gode skole' til 'det gode liv': En diskussion om styrkelse af den personlige udvikling i Grønland gennem en koordineret opbygning af emotionelle og sociale kompetencer i hjem, daginstitution og skole*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Nielsen, S.L. & Wulff, S. (2007): Meeqqat pissakillioortut. Ilaqutariinni aningaasakillioortuni meeqqanik angajoqqaanillu apersuilluni misissuineq. *Kalaallit Nunaanni meeqqat inuuniarnerat immikkoortoq 1*. Nuuk: MIPI
- Nielsen, S.L. & Wulff, S. (2007): Meeqqani piitsuuneq – naatsorsueqqissaarinikkut misissuineq. *Kalaallit Nunaanni meeqqat inuuniarnerat imikkoortoq 2*. Nuuk: MIPI
- Obel, C. et al. (2004): The Strengths and Difficulties Questionnaire in the Nordic Countries. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 13, 2.
- Olsen, I.R. (2001): *Børns opvækstvilkår i Grønland i et enografisk – sociohistorisk perspektiv. Et bidrag til en analyse af grønlandske børns differentierede opvækstvilkår som en konsekvens af den historiske udvikling*. Hovedfagsspeciale ved institut for kultur- og samfundshistorie. Nuuk: Ilisimatusarfik.
- Pönkkö, M.-L. et al. (2002): Psychiatric disorders of children and adolescents – a growing problem at school. *International Journal of Circumpolar Health*, 61:1, 6-17.
- Schnohr, C.J., Pedersen, M., Alcón, M.C.G. & Niclasen, B. (2004): *Sundhed og helbred hos skolebørn i Grønland fra 1994 til 2002*. Nuuk: Inussuk.
- Statens folkhälsoinstitut (2008): *Barn i familjer med alkohol- och narkotikaproblem. Omfattning och analys*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Unicef (2003): A league table of child maltreatment deaths in rich nations. *Innocenti Report Card*, 5. Firenze: The United Nations Children's Fund.

Ørgaard, K. & Jensen, J. (2004): *Meeqqat inuusuttuaqqallu politiit ulloq-unnuarlut nalunaarsiaaniittut. Kikkut aamma soq?* Nuuk: Kalaallit Nunaanni Sulisitsisut Peqatigiffiat.

SFI PILLUGU NALUNAARUSIAQ 2008- MEERSOQ

SFI-p nalunaarusiariartagai pisarineqarsinnaapput imaluunniit www.sfi.dk’miit qarasaasiakkut pissarsiarineqarsinnaallutik. Nalunaarusiat ataasiakkaat internettikkut taamaallaat saqqummersinneqarnikuupput, tamannalu matuma kinguliini allattukkani takuneqarsinnaavoq.

- 08:01 Amilon, Anna: *Danskernes forventninger til pension*. 151 s. ISBN: 978-87-7487-885-8. Kr. 150,00.
- 08:02 Jæger, Mads M.: *Mere attraktive almene boliger? Effekterevaluerings af Omprioriteringsloven 2000*. 97 s. ISBN: 978-87-7487-886-5. Kr. 100,00.
- 08:03 Rosenstock, M., Jensen, S., Boll, J., Holt, H. & Wiese, N.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2007*. 202 s. ISBN: 978-87-7487-887-2. Kr. 198,00.
- 08:04 Thorgaard, C.H. & Hougaard, I.B.: *Fokus på demens. Evaluering af en efteruddannelse i forebyggende hjemmebesøg*. 62 s. ISBN: 978-87-7487-888-9. Netpublikation.
- 08:05 Thorgaard, C.H. & Hougaard, I.B.: *Metoder til kvalitet i aldreplejen. Evaluering af et metodeudviklingsprojekt*. 76 s. ISBN: 978-87-7487-889-6. Kr. 80,00.

- 08:06 Olsen, B.M. & Dahl, K.M.: *Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra udsatte børn*. 124 s. ISBN: 978-87-7487-890-2. Kr. 125,00.
- 08:07 Høgelund, J., Boll, J., Skou, M. & Jensen, S.: *Effekter af ændringer i sygedagpengeloven*. 178 s. ISBN: 978-87-7487-891-9. Kr. 175,00.
- 08:08 Bach, H.B.: *Livet efter en ulykke. Arbejdsliv og forsørgelse efter en ulykke, som blev vurderet i arbejdsskadestyrelsen*. 114 s. ISBN: 978-87-7487-892-6. Kr. 100,00.
- 08:09 Christensen, G.: *Hvorfor lejere bliver sat ud af deres boliger. Og konsekvenserne af en udsættelse*. 268 s. ISBN 978-87-7487-894-0. Kr. 238,00.
- 08:10 Larsen, B., Schademan, H.K. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse i 2006. Vilkår og betingelser for handicappede på arbejdsmarkedet*. 180 s. ISBN: 978-87-7487-893-3. Kr. 180,00.
- 08:11 Jørgensen, M.: *Danskerne indbetalinger til pension. Hvordan påvirker tilknytningen til arbejdsmarkedet de fremtidige pensioner?* 222 s. ISBN: 978-87-7487-895-7. Kr. 220,00.
- 08:12 Filges, T.: *Virksomheders rekruttering*. ISBN: 978-87-7487-901-5. 146 s. Kr. 150,00.
- 08:13 Bonfils, I.S., Bengtsson, S. & Olsen, L. (red.): *Handicap og ligebehandling i praksis*. 175 s. ISBN 978-87-7487-897-1. Kr. 180,00.
- 08:14 Andersen, D.: *Anbragte børn i tal. Kvantitative analyser af data om børn, der er anbragt uden for hjemmet med fokus på skolegang. Delrapport 1*. 76 s. ISBN 978-87-7487-899-5. Netpublikation.
- 08:15 Mortenson, M.D. & Neerbek, M.N.: *Fokus på skolegang ved visitation til anbringelse uden for hjemmet. Delrapport 2*. 126 s. ISBN 978-87-7487-900-8. Kr. 125,00.
- 08:16 Mattsson, C., Hestbæk, A-D. & Andersen, A.R.: *11-årige børns hverdagsliv og trivsel. Resultater fra SFT's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. 181 s. ISBN: 978-87-7487-902-2. Kr. 180,00.
- 08:17 Bach, H.B. & Larsen, B.: *300-timers-reglen. Betydningen af 300-timers-reglen for gifte kontanthjælpsmodtagere*. 138 s. ISBN 87-7487-903-9. Kr. 140,00.
- 08:18 Bengtsson, S.: *Handicap og samfundsdeltagelse 2006*. 259 s. ISBN 978-87-7487-904-6. Kr. 260,00.
- 08:19 Beer, F., Winter, S.C., Skou, M.H., Stigaard, M.V., Henriksen, A.C. & Friisberg, N.: *Statslig og kommunal beskæftigelsesindsats*.

- Implementering af "Flere i arbejde" før strukturreformen.* 289 s. ISBN 978-87-7487-905-3. Kr. 278,00
- 08:21 Ottosen, M.H. & Christensen, P.S.: *Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen.* 129 s. ISBN 978-87-7487-907-7. Kr. 130,00.
- 08:22 Klitgaard, C. & Damgaard, B.: *Integrations- og oplæringsstillinger i kommunerne.* 97 s. ISBN: 978-87-7487-908-4. Kr. 100,00.
- 08:23 Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A.-D., Lausten, M., Knudsen, L., Fuglsang Olsen, R. & Gerstoft, F.: *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's Forløbsundersøgelser af årgang 1995.* 327 s. ISBN 978-87-7487-910-7. Kr. 298,00.
- 08:24 Emerck, R., & Holt, H.: *Lige muligheder – Frie valg? Om det kønspolitiske arbejdsmarked gennem et årti.* 369 s. ISBN: 978-87-7487-911-4. Kr. 360,00.
- 08:25 Perthou, A.S., Mortensøn, M.D. & Andersen, D.: *Skolegang under anbringelse. Delrapport 3.* 121 s. ISBN: 978-87-7487-913-8. Kr. 120,00.
- 08:26 Andersen, D., Mortensøn, M.D., Perthou, A.S. & Neerbek, M.N.: *Anbragte børns undervisning. Sammenfatning af tre delrapporter.* 77 s. ISBN: 978-87-7487-914-5. Kr. 70,00.
- 08:27 Nielsen, C. & Heidemann, J.: *Pengespil blandt unge. En rapport om 12-17-åriges spilvaner.* 117 s. ISBN: 978-87-7487-915-2. Kr. 120.
- 08:28 Deding, M. & Larsen, M.: *Lønforskelle mellem mænd og kvinder 1997-2006.* 197 s. ISBN: 978-87-7487-916-9. Kr. 190,00.
- 08:29 Amilon, A., Bingley, P. & Nielsen T.H.: *Opsat folkepension. Øger den arbejdsudbuddet?* 166 s. ISBN: 978-87-7487-917-6. Kr. 170,00.
- 08:30 Bengtsson, T.T., Knudsen, L., Nielsen, V.L.: *Kortlægning af kommunernes foranstaltninger til udsatte unge.* 199 s. ISBN: 978-87-7487-918-3.
- 08:31 Wüst, M., Thorsager, L. & Bengtsson S.: *Indsatsen over for børn med handicap og træningsbehov.* 117 s. ISBN: 978-87-7487-919-0. Kr. 120.
- 08:32 Kløft Schademan, H., Jensen, S., Thuesen, F. & Holt, H.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2008.* 202 s. ISBN: 978-87-7487-920-6. Kr. 200.
- 08:33 Mattsson, C. & Munk, M.D.: *Social uddannelsesmobilitet på kandidat- og forskeruddannelsen.* 77 s. ISBN: 978-87-7487-921-3. Netpublikation.

- 08:34 Baviskar, S. & Dahl, K.M.: *11-årige børns fritid og trivsel*. 159 s. ISBN: 978-87-7487-922-0. Kr. 160.
- 09:01 Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S.: *Børn i Grønland. En kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel*. 145 s. ISBN 978-87-7487-923-7. Kr. 150,00.
- 09:02 Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S.: *Kalaallit nunaanni meeqqat. Meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutariillu atugarissaarnerannik misissuineq*. 172 s. ISBN 978-87-7487-924-4. Kr. 150,00.

KALAALLIT NUNAANNI MEEQQAT

MEEQQAT 0-IMIIT 14-IT ILANNGULLUGIT UKIULLIT ILAQUTARIILLU ATUGARISSAARNERANNIK MISISSUINEQ

‘SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd’ Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut suleqatigalugit Kalaallit Nunaanni meeqqat ataatsimut isigalugu atugarissaarnerat pillugu misissuivoq.

Misissuinerup takutippaa Kalaallit Nunaanni meeqqat amerlanersaat inuunerminni nalinginnaasumik pitsaasumik ingerlalluarfiusumillu atugaqartut. Meeqqanut inersimasunullu ataatsimoorussamik aqqissuussarineqartartut amerlaqaat, meeqqallu arlallit sulis perorsarneqartartut kalaallit qangaaniilli inooriaasiat ilanngutitillugu.

Taamaakkaluartoq nivarsiaqqat 15 procentiisa nukappiaqqallu 24 procentiisa missaat atugarissaarniarnermikkut aturfimmi kammalaatiminnillu peqateqarniartarnerminni ajornartorsiuteqartartut. Meeqqattaq amerlaqaat ilaqutariinni imigassamik ikiaroornartumillu ajornartorsiuteqartoqarnera pissutigalugit ajornartorsiortut, tamatumani arnaat inooqatigisaminit persuttarneqartarmat aammalu kinguaassiutitugit atornerlunneqartamik.

Misissuineq malillugu anaanaasut 5 procentiisa missaat qitornamik kinguaassiutitugit atornerlugaasimanerat ilisima-saqarfiginngikkunikku pasitsaassaqaqfigisarpaat. Taamaakkaluartoq isumaqartoqarpoq taakku amerlanerujussuussasut, tamatumani anaanaasut pingajorarterutaat sinnerlugit ilisimatitsissutigimassuk meeraarnerminni namminneq kinguaassiutitugit atornerlugaasimallutik.

Misissuineq Kalaallit Nunaanni meeqqat 8 procentiinut anaanaasunik telefonikkut apersuisarnermik tunngaveqarpoq.